

ČASOPIS ZA TEORIJU I PRAKSU OSIGURANJA

TOKOVI OSIGURANJA

**DUNAV
OSIGURANJE**

BEOGRAD 2013 / BROJ 4
GODINA XXIX

ISSN 1451 - 3757, UDK: 368

TOKOVI OSIGURANJA

ČASOPIS ZA TEORIJU I PRAKSU OSIGURANJA

**DUNAV
OSIGURANJE**

Izdavač:

KOMPANIJA „DUNAV OSIGURANJE“ A.D.O.
Beograd, Makedonska 4

Izdavački savet:

dr Marko Ćulibrk, prof. dr Radivoje Mitrović,
prof. dr Predrag Šulejić, prof. dr Dušan Vasić,
dr Slobodan Samardžić, dr Miroslav Radojičić,
dr Jovan Ćirić, dr Zoran Radović,
Ljiljana Lazarević-Davidović

Redakcijski odbor:

dr Zoran Radović, dr Dejan Drljača,
prof. dr Mile Samardžić, mr Sanja Vojnić,
Margerita Bošković Ibrahimpašić, mr Andrija Vujičić,
Milan Kovač, dr Milica Slijepčević,
Ljiljana Lazarević-Davidović

Glavni i odgovorni urednik:

dr Zoran Radović

Redaktor:

Ljiljana Lazarević-Davidović

Lektor:

Draško Vuksanović

Sekretar redakcije:

Julija Pejaković

Redakcija:

Makedonska 4/VI, 11000 Beograd
tel. 011/3245-142;
e-mail: redakcija@dunav.com

Kreativni koncept, grafički dizajn:

Kreativni tim Agencije „Profile“
www.eu-profile.com

Štampa:

Štamparija Dunav, Zadrugarska 14A, 11080 Beograd

Tiraž:

1000 primeraka

Publisher:

DUNAV INSURANCE COMPANY
Makedonska 4, Belgrade

Publishing Board:

Marko Ćulibrk, PhD, prof. dr Radivoje Mitrović, PhD,
prof. dr Predrag Šulejić, PhD, prof. dr Dušan Vasić, PhD,
Slobodan Samardžić, PhD, Miroslav Radojičić, PhD,
Jovan Ćirić, PhD, Zoran Radović, PhD,
Ljiljana Lazarević-Davidović

Editorial Board:

Zoran Radović, PhD, Dejan Drljača, PhD,
prof. dr Mile Samardžić, PhD, Sanja Vojnić, M. Sc,
Margerita Bošković Ibrahimpašić, Andrija Vujičić, M. Sc,
Milan Kovač, Milica Slijepčević PhD,
Ljiljana Lazarević-Davidović

Editor-in-chief:

Zoran Radović, PhD

Sub-editor:

Ljiljana Lazarević-Davidović

Language Editor:

Draško Vuksanović

Editorial Office Secretary:

Julija Pejaković

Editorial Office:

Makedonska 4/VI, 11000 Belgrade
Phone: +381 11/3245-142
e-mail: redakcija@dunav.com

Concept and Design:

„Profile“ Agency creative team
www.eu-profile.com

Print:

Štamparija Dunav, Zadrugarska 14A, 11080 Beograd

Circulation:

1000 copies

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd
368

TOKOVI osiguranja: časopis za teoriju
i praksu osiguranja / glavni i odgovorni urednik
Zoran Radović. – God. 16, br. 1
(2002) – Beograd (Makedonska 4):
Kompanija „Dunav osiguranje“, 2002 –
(Beograd: Dunav). – 30 cm

Je nastavak: Osiguranje u teoriji
i praksi = ISSN 0353-7242
ISSN 1451-3757 = Tokovi osiguranja
COBISS.SR-ID 112095244

ČLANCI, RASPRAVE, ANALIZE, PRIKAZI
– ARTICLES, DISCUSSIONS, ANALYSES, REVIEWS
Šime Ivanjko

BLANKO MJENICA U POSLOVIMA OSIGURANJA BLANK BILL OF EXCHANGE IN INSURANCE INDUSTRY	5
---	---

Slobodan Ilijić

POSEBAN POSTUPAK ZA NAKNADU MALE ŠTETE U OBAVEZNOM AUTO- -OSIGURANJU U SRBIJI SPECIAL PROCEDURE FOR COMPENSATION OF SMALL CLAIMS IN THE COMPULSORY MOTOR THIRD PARTY LIABILITY INSURANCE IN SERBIA	34
---	----

Zoran Radović

NAGRADA ZA SPASAVANJE U TRANSPORTNOM OSIGURANJU SALVAGE REWARD IN TRANSPORT INSURANCE	49
--	----

Zoran Janković i Anđela Lazarević

OBJEKTI KRITIČNE INFRASTRUKTURE – PROCENA, PRAĆENJE I KONTROLA RIZIKA CRITICAL INFRASTRUCTURE BUILDINGS – RISK ASSESSMENT, MONITORING AND CONTROL	64
--	----

PRIKAZ KONFERENCIJE – REVIEW OF THE CONFERENCE

NENAPLATIVI KREDITI – IZAZOV ZA BANKARSTVO U REGIONU NON-PERFORMING LOANS – A CHALLENGE FOR BANKING INDUSTRY IN THE REGION	75
--	----

PRIKAZ KNJIGE – BOOK REVIEW

OBAVEZNA OSIGURANJA U SAOBRAĆAJU I NAKNADA ŠTETE MANDATORY TRAFFIC INSURANCES AND CLAIM COMPENSATION	80
---	----

INOSTRANO OSIGURANJE – FOREIGN THEORY AND PRACTICE
Prikazi inostranih članaka – Reviews of International Articles:

MEDICINSKI PRONALASCI KAO OSIGURANA INVESTICIJA MEDICAL INVENTIONS AS INSURED INVESTMENT	85
KLINIČKI TESTOVI POD LUPOM OSIGURAVAČA CLINICAL TRIALS UNDER SCRUTINY OF INSURERS	88

SADRŽAJ

Propisi Evropske unije – EU Regulations

DIREKTIVA O ZAŠTITI PODATAKA O LIČNOSTI

DATA PROTECTION DIRECTIVE..... 90

Inostrana sudska praksa –International Court Practice

REGRESNO PRAVO OSIGURAVAČA

INSURER'S RIGHT OF RECOURSE 93

VESTI IZ SVETA – FOREIGN NEWS 96

SUDSKA PRAKSA – COURT PRACTICE..... 100

PITANJA I ODGOVORI – QUESTIONS AND ANSWERS 106

BIBLIOGRAFIJA – BIBLIOGRAPHY 107

UDK:336.747+336.717.12:368.11

Prof. dr Šime Ivanjko,

profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Mariboru

BLANKO MJENICA U POSLOVIMA OSIGURANJA

Poslovanje sa blanko mjenicom zahtijeva poznavanje mjeničnog prava jer u protivnom mjenica može štetiti i samom njenom imaocu – ako ne postupa u skladu sa zakonom. U poslovnoj praksi treba izbjegavati primjenu blanko mjenice, a ako se takva i izdaje, potrebno je da trasant odnosno izdavalac upiše klauzulu „ne po odredbi“, jer se time sprečava mogućnost njene zloupotrebe. Bitno je da se osiguravač i osiguranik kao stranke kod ugovora na osnovu kojeg se izdaje mjenica jasno dogovore o njenom sadržaju, te da se pri ispunjenju mjenice u cjelosti primjenjuju ne samo odredbe zakona već i standardi poslovne mjenične prakse.

Ključne riječi: *mjenica, osiguranje, blanko mjenica, dospelost, mjenični obrazac*

Uvod

Za vrijeme krize, u oblasti osiguranja često susrećemo mjenicu kao sredstvo osiguranja i plaćanja osiguravajuće premije. Nije isključeno da bi u pojedinim slučajevima i osiguravač izdao mjenicu za osiguranje svojih obaveza od

osiguranika odnosno oštećenika. Poslovanje s mjenicom finansijska je djelatnost kojom se bave osiguravači, osobito pri transakcijama u kreditnim i drugim finansijskim poslovima.

Mjenica je vrijednosni papir koji izaziva pažnju nosilaca privrednih i drugih aktivnosti, a posebno u finansijskim transakcijama, kao sredstvo plaćanja i kao sredstvo osiguranja plaćanja. Mjenica je vrlo jednostavno sredstvo koje cirkuliše iz jednog mjesta u drugo, iz jedne države u drugu, mijenjajući vlasnika i izvršavajući jednu od pomenutih uloga. Pojavljuje se u poslovnoj praksi više od 700 godina. Njen pravni i privredni značaj je velik, s obzirom na to da omogućava brzo i efikasno obavljanje finansijskih transakcija i da osigurava relativno brzu naplatu ako pravosudni sistem radi u skladu s načelima mjeničnog poslovanja.

Ogroman privredni značaj mjenice stvorio je potrebu za pravnim regulisanjem ove materije na nacionalnom i međunarodnom planu. Mjenične zakone u pojedinim državama susrećemo već u 19. stoljeću.¹

Na nacionalnom području, poslije Drugog svjetskog rata, 1946. godine, u bivšoj FNRJ donesen je Zakon o mjenici,² koji je izrađen na bazi Ženevskih konvencija o mjenici, koje su donesene na međunarodnoj konferenciji u Ženevi 1930. godine.³

Nakon raspada SFRJ, novonastale države donijele su nove zakone o mjenici.⁴ To jedino ne važi za Sloveniju, gdje je na snazi ostao Zakon o mjenici

1 Ovdje treba pomenuti npr. Zakonik trgovački za Knjaževstvo Srbije iz 1860. godine, koji u članovima 76. do 170. uređuje mjenicu. U postupku unifikacije mjeničnog zakonodavstva treba upozoriti na aktivnosti Udruženja za unifikaciju mjeničnog prava osnovanog 1852. godine, Udruženja za međunarodno pravo i Instituta za izjednačenje privatnog prava sa sjedištem u Rimu. Prvi praktični koraci u unifikaciji učinjeni su na međunarodnoj konferenciji u Hagu 1910. i 1912. godine donošenjem Haškog mjeničnog regelmana. Proces unifikacije bio je zaustavljen u toku Prvog svjetskog rata. Poseban značaj za unifikaciju mjeničnog prava imaju Ženevske konvencije o mjenici donesene u Ženevi 1930. godine, koje je potpisala i Kraljevina Jugoslavija.

2 *Službeni list FNRJ*, broj 104/1946.

3 Ženevske konvencije sadrže tri međunarodne konvencije: Konvenciju o jednoobraznom mjeničnom zakonu, Konvenciju o sukobu zakona u materiji mjenice i Konvenciju o taksama u oblasti mjenice. *Službene novine Kraljevine Jugoslavije* br. 24-IV 31. 1. 1935, vidi detaljnije, Šime Ivanjko, *Zakon o mjenici sa komentarjem*, GV, Ljubljana 2001, str. 29, Milan Škerl, *Menično pravo*, Ljubljana 1922, strana 77.

4 U Srbiji se primjenjuje zakon o mjenici bivše SFRJ sa dopunama i izmjenama, (*Sl. list FNRJ* br. 104/46, *Sl. list SFRJ* br. 16/65, 54/70 i 57/89 i *Sl. list SRJ* br. 46/96). Republika BiH donijela je Zakon o mjenici 1992, koji je, međutim, prestao da važi donošenjem novog zakona o mjenici (ZM) u 2000. godini za teritoriju Federacije, (*Službeni list RBiH* broj 2/92, *Službene novine Federacije BiH* broj 32/2000). U Republici Srpskoj donesen je takođe Zakon o mjenici u 2001, koji sadržajno ne odstupa od Zakona o mjenici koji se primjenjuje u Federaciji BiH. U Hrvatskoj je donesen Zakon o

(ZM) iz 1946. godine.⁵

Kako se ZM takođe temelji na Ženevskim konvencijama o mjenici, poslovanje sa mjenicom u osnovi se ne razlikuje od poslovanja sa mjenicom u državama bivše SFRJ, pa i u ostalim državama koje su potpisale Ženevske konvencije.⁶

U ovom prilogu ukazali smo na neka aktuelna pitanja blanko mjenice (BM) koja se primjenjuje u praksi, uz jasno upozorenje da se ona može zloupotrijebiti kako na štetu dužnika tako i na štetu povjerioca.

Zakon o mjenici iz 1946. godine, koji je donijela Federativna Demokratska Republika Jugoslavija na osnovu Ženevskih konvencija o mjenicama iz 1930. godine, primjenjuje se s vrlo malim redakcijskim izmjenama i dopunama u svim državama bivše Jugoslavije. Pomenuti zakon posredno sadrži nekoliko odredaba o blanko mjenici iako se upravo ta mjenica u praksi pojavljuje u mnogim pravnim poslovima na tržištu. Normativno uređenje blanko mjenice vrlo je oskudno.

Iako su Ženevske konvencije pokušale da unificiraju mjenično pravo u svim aspektima, ipak im to nije uspjelo kod blanko mjenice. Takođe, Uncitralova konvencija, koja se odnosi na međunarodnu mjenicu, nije dala odgovore na sva pitanja poslovanja sa blanko mjenicom.⁷

Pojam blanko mjenice

U pravnoj teoriji i praksi javljaju se pokušaji definisanja blanko mjenice iako takve definicije ne postoje u samom zakonskom propisu. Govorimo o blanko mjenici, ali to nije ispravno jer blanko mjenica nije mjenica, već papir koji će tek postati mjenica ako se ispuni u skladu sa zakonom. Ovdje ćemo pokušati da iniciramo neka pitanja i damo odgovore u vezi sa problemima koji nastaju u

mjenici, prečišćeni tekst, (*Narodne novine* broj 74/94, 92/10). U Srbiji i Crnoj Gori donesen je Zakon o mjenici (*Službeni list RCG* broj 045/05).

5 Republika Slovenija nije donijela novi zakon o mjenici te se, na osnovu Ustavnog zakona o ostvarivanju temeljne ustavne povelje o samostalnosti i nezavisnosti Republike Slovenije, primjenjuje Zakon o mjenici iz 1946 (*Službeni list FNRJ* br. 104/1946).

6 Pregled primjene mjenice u državama EU može se naći u Uwe Jahn, *Bills of exchange – a guide to Legislation in European Countries*, Center marketing, Ljubljana 1995.

7 Uncitralova konvencija donesena je kao model mjenice i još nije stupila na snagu jer je još nije ratifikovalo deset prvih država. Vidi detaljnije, Šime Ivanjko, „Mednarodna (Uncitralova mjenica)”, *Podjetje i delo* br. 3/1993, strana 218 i 219.

poslovanju sa BM. Ukratko ćemo prikazati istorijski razvoj blanko mjenice, načela mjeničnog prava i detaljnije posvetiti pažnju ispunjavanju mjenice i ostvarivanju prava iz blanko mjenice, iz koje se pravo može ostvariti tek ako iz nje nastane potpuna mjenica.

ZM izričito nema posebnih odredaba o blanko mjenici. Posredno se na BM primjenjuje stav 2. člana 18. ZM, koji predviđa mogućnost izdavanja mjenice koja u vrijeme izdanja nije bila potpuna. Za blanko mjenicu bitno je da ju je potpisao trasant trasirane mjenice, odnosno izdavalac vlastite mjenice. Blanko mjenica nije mjenica, jer ne sadrži bitne sastojke. BM postaje mjenica tek kada ovlašćena osoba ispuni mjenični sadržaj. To znači da pri izdavanju blanko mjenice izdavalac ili trasant mora ovlastiti imaoca BM da ispuni potrebni sadržaj mjenice i tako blanko mjenicu promijeni u mjenicu kao vrijednosni papir. Blanko mjenica često se upotrebljava u poslovnoj praksi samo stoga što izdavalac ili trasant ne može da je ispuni zbog nepoznavanja određenih podataka, odnosno činjenica, koji se pri potpisivanju unose u mjenicu. Imalac BM, na osnovu ovlašćenja koje je dobio od trasanta odnosno izdavaoca, po pravilu će ispuniti mjenicu u onim dijelovima gdje nije ispunjena, u skladu s dogovorom o izdavanju mjenice.⁸

Blanko mjenica se po pravilu izdaje radi osiguranja potraživanja. Mjenica koja je samo djelimično ispunjena, a imalac nema posebno ovlašćenje da je ispuni, ne smatra se blanko mjenicom, već ništavom mjenicom. BM se može čak i indosirati, iako to nije preporučljivo, jer imalac mjenice po pravilu ne može putem mjeničnog prava indosiranjem prenijeti ovlašćenje za ispunjenje na svog nasljednika, ako to izričito nije dogovoreno sa izdavaocem odnosno trasantom mjenice. Osnovni problem koji se pojavljuje kod blanko mjenice u tome je kako je pravilno ispuniti, uz podatke koji su bili dogovoreni između imaoca mjenice i trasanta odnosno izdavaoca. Trasant ili izdavalac mjenice uvijek ima pravo prigovora da mjenica nije pravilno ispunjena, tačnije da je ispunjena protivno zaključenom sporazumu o njenom izdavanju, i takav će prigovor sud uvažiti ako se podnese neposredno protiv imaoca mjenice koji je istovremeno i povjerilac u osnovnom poslu. Međutim, ako je imalac mjenice indosirao mjenicu na novog indosatara, koji je mjenicu naknadno ispunio protivno postojećem sporazumu, povreda ovog sporazuma ne može se prigovoriti imaocu mjenice, osim ako je indosatar mjenicu stekao zlonamjerno, ili ako je pri sticanju mjenice

⁸ Eberhard Gaupp-Wagener, Blankowechsel und Blankoaccept im Deutschen Wechselrechte, Berlin SW, J. Guttentag, Verlagsbuchhandlung, 1898, str. 18–19.

postupio s velikom nepažnjom. To znači da kod BM u poslovnoj praksi treba da se spriječi prijenos mjenice na treće lice. To se postiže zabranom prijenosa, upisivanjem klauzule „ne po naredbi“, čime mjenica postaje rekta mjenica. Zbog toga se preporučuje da se BM izdaje samo pod uslovom klauzule „ne po naredbi“, jer se time štiti njen izdavalac odnosno trasant, koji može podnijeti prigovor povodom ispunjenja mjenice protivno ovlaštenju za ispunjenje ako je njen imalac stranka iz osnovnog posla. Međutim, ako je imalac mjenice koju je bilo moguće prenijeti indosirao mjenicu kao BM ili je nepravilno popunio, onda je mjenični dužnik dužan da iznos upisan u samoj mjenici isplati trećem licu, jer u tom slučaju ima ograničene mogućnosti podnošenja prigovora imaocu mjenice kao trećem licu.

Ovaj je prigovor moguće podnijeti i protiv trećeg lica koje je primilo mjenicu od njenog prvobitnog imaoca samo ako je on znao ili je mogao znati da se radi o nepravilno ispunjenoj mjenici, ili ako je imalac prenio mjenicu na treće lice zlonamjerno ili zbog sprječavanja punovažnosti podnošenja prigovora trasanta, odnosno izdavaoca vlastite mjenice.

Istorija blanko mjenice

Mjenica se kao vrijednosni papir pojavljuje u trgovačkom poslovanju veoma rano, u 13. stoljeću, kada je ispunjavala različite potrebe trgovaca na tržištu. Najčešće, mjenica se upotrebljavala kao nadomještenje za novčane transakcije, da bi kasnije služila prije svega osiguranju potraživanja i kreditiranja. Pomenute funkcije mjenice u poslovnom svijetu omogućavao je vrlo lak prijenos mjenice putem indosiranja.⁹

Blanko mjenica u trgovačkom poslovanju posljedica je činjenice da poslovni partneri često ne poznaju sve potrebne podatke pri zaključenju poslovne transakcije budućeg finansijsko-poslovnog odnosa. BM omogućava da se

⁹ U prošlosti, mjenice su se upotrebljavale u prodajama na daljinu, tako što je kupac po pravilu polagao novac u svom mjestu kod određene osobe, koja je izdavala pismo osobi koja je kod njega položila novac, s nalogom trećoj osobi u drugom mjestu da donosiocu tog pisma isplati određenu sumu novca. Ovakav način u prošlosti je omogućio trgovcima da na putovanjima ne nose ogromne svote novca, već jedino pismo koje im je omogućavalo da u mjestu kupovanja podignu novac koji su položili u svom mjestu kod izdavaoca mjenice.

Prema odredbi stava 2, člana 110 Zakona o mjenici, na teritoriji Federacije primjenjuju se obrasci mjenice koje propisuje federalni ministar finansija.

mjenični odnos naknadno pravno konstituiše, i to tako što se njegov sadržaj konkretizuje kasnije tokom razvoja poslovne transakcije.

Pojava blanko mjenice nesumnjivo je posljedica i većeg međusobnog povjerenja poslovnih ljudi u trgovačkim odnosima, kao i veće dinamičnosti poslovanja.

Zakonodavci u prošlosti imali su vrlo različit odnos prema tom pitanju do pojave blanko mjenice. Tako je npr. Francuska vrlo rano donijela propise o mjeničnom pravu, ali je zabranila primjenu BM.

U Njemačkoj se prvi obrisi uređenja blanko mjenice pojavljuju nakon donošenja jedinstvenog mjeničnog reda – Allgemeine Deutsche Wechselordnung (ADWO). U vrijeme donošenja tog akta blanko mjenica u praksi nije bilo. Tu činjenicu Gaupp-Wagener objašnjava time da u to vrijeme zakonodavac nije imao potrebe da uređuje to pitanje. Nakon donošenja ADWO, mjenični blanketi postali su sastavni dio mjeničnog saobraćaja, pa je sudska praksa na osnovu 7. člana ADWO počela priznavati blanko akcept.

Interesantna je pojava blanko mjenice i odnos zakonodavca prema tom instrumentu u Austro-Ugarskoj, čije pravosuđe, pod uticajem njemačkog prava, nije priznavalo blanko mjenice. Sa odredbom ministarstva pravosuđa od 6. oktobra 1853. godine blanko akcept priznat je kao valjan. Ova promjena austrijskog zakonodavstva uticala je i na njemačko pravosuđe, koje je počelo priznavati blanko akcept kao dozvoljen, što je kasnije potvrdila i Nirnberška komisija, koja se pozivala na austrijsku uredbu.

Načela mjeničnog prava pri upotrebi blanko mjenice

Mjenično poslovanje zasnovano je na mjeničnim načelima, koja se kod blanko mjenice po pravilu ne primjenjuju. To su sljedeća načela:

1. pismenost (formalnost)
2. inkorporacija
3. strogost fiksne mjenične obaveze
4. solidarnost
5. neposrednost
6. samostalnost.

Načelo pismenosti znači da je mjenica strogo formalna pismena isprava koja ima sadržaj određen zakonom. To načelo daje sigurnost prilikom cirkula-

cije mjenice kao vrijednosnog papira. Kod blanko mjenice pismenost je samo djelimična jer BM sadrži tek neke od bitnih dijelova u pismenom obliku: minimum je potpis izdavaoca kod vlastite mjenice, ili trasanta odnosno akceptanta kod trasirane mjenice. Po pravilu, tu će biti upisana i riječ „mjenica” iako čak ni to nije nužno.

Načelo inkorporacije sastoji se u tome što su prava iz mjenice vezana za posjedovanje mjenične isprave (papira). Prava iz mjenice ne mogu nastati niti se ostvarivati bez mjenice kao vrijednosnog papira, osim u izuzetnim slučajevima, kada je mjenica uništena pa se može nadomjestiti u sudskom postupku amortizacije. Kod blanko mjenice načelo inkorporacije ostvaruje se tek unošenjem potrebnih bitnih sastojaka u mjenicu.

Načelo mjenične strogosti dolazi do izražaja u materijalnopravnom i procesnopravnom pogledu. S materijalnopravnog stanovišta, mjenična obaveza predstavlja tipičnu apstraktnu obavezu. To znači da dužnik po pravilu nema mogućnost da istakne prigovore u odnosu na zakonitog i savjesnog imaoca mjenice. S procesnopravne tačke gledišta, mjenica omogućava povjeriocu da po brzom sudskom postupku ostvari plaćanje mjenice tako što sud mjeničnog dužnika prisiljava da isplati mjenicu. Ovo je načelo kod BM relativizirano jer sa njenim prenošenjem na treće lice mogućnost poštovanja strogosti mjeničnih prigovora počinje da zavisi od načina prijenosa blanko mjenice i od subjektivnog ponašanja njenog primaoca, jer se protiv trećeg lica može podnijeti prigovor samo zbog nesavjesnog postupanja pri prijenosu BM.

Načelo fiksne mjenične obaveze sastoji se u tome da je mjenični dužnik dužan da isplati iznos zapisan u mjenici. Mjenični dužnik obavezan je da namiri samo obavezu iz mjenice.

Ovo se načelo primjenjuje kod BM poslije unošenja novčanog iznosa u mjenicu, što će ići na štetu dužnika ako povjerilac u blanko mjenicu upiše i iznos koji nije tačan, a koji dužnik mora da plati bez mogućnosti podnošenja uspješnog prigovora zbog pogrešno upisanog iznosa mjenične obaveze.

Načelo solidarnosti znači da su mjenični dužnici po sili zakona solidarno odgovorni za isplatu mjenične sume. Svi potpisnici na mjenici solidarno su odgovorni za ispunjenje mjeničnih obaveza. Kod blanko mjenice ovo se načelo ostvaruje na jednak način kao i kod popunjene mjenice, tako što potpisnici mogu biti oštećeni ako je u BM upisan iznos koji ne odgovara istinitom potraživanju povjerioca. Mjenični dužnici, a naročito avaliste, mogu zapasti u situaciju da plaćaju dugovanja za koja nisu preuzeli jemstva.

Načelo neposrednosti sastoji se u tome što je svaki mjenični dužnik neposredno odgovaran mjeničnom povjeriocu. Kod BM ovo načelo može biti zlo-upotrijebljeno jer je moguće da se naknadnim ispunjenjem mjenice pojedinim potpisnicima promijene uloge u mjeničnim obavezama. Tako je potpis avaliste na blanko mjenici, koji ne sadrži oznaku da je to potpis avaliste, moguće preobraziti u potpis akceptanta, i to upisivanjem njegovog imena u obrazac mjenice kod klauzule „obavijestite trasanta“.

Načelo samostalnosti sastoji se u tome da svaki dužnik stavljanjem svog potpisa na određeno mjesto u mjenici odgovara kao mjenični dužnik samostalno. To važi samo za neke potpisnike BM, tačnije one za koje se po ZM smatra da su dužnici u jednoj od mjeničnih uloga. Tako se, na primjer, potpis avaliste na poledini mjenice, ako nema oznake da se radi o potpisu avaliste, po ZM smatra potpisom indosanta.

Vrste mjenica

Zakon o mjenici uređuje dvije vrste mjenica: trasiranu i vlastitu.¹⁰ Kod mjenice se radi o pravnom odnosu između triju osoba – 1) dužnika iz pravnog posla, npr. kupca iz prodajnog ugovora, 2) povjerioca, prodavca iz istog ugovora i 3) jedne ili više osoba koje se pridružuju dužniku izjavom da će platiti dug dužnika povjeriocu na osnovu mjenice.

Trasirana tj. vučena mjenica nosi naziv po tome što je trasant ispisuje i šalje remitentu, gdje mu poručuje da o tom pismu-mjenici lično obavijesti trasata, koji je spreman pismeno preuzeti obavezu plaćanja mjeničnog duga time što će mjenicu potpisati (akcept). U trasiranoj mjenici moguće je da kao jemci pristupe i druge osobe, koje će jemčiti bilo za trasanta bilo za trasata odnosno akceptanta za slučaj da pomenute osobe ne ispune svoje obaveze iz mjenice.

Vlastita mjenica je mjenica koju izdaje dužnik kao izdavalac, a ne kao trasant, i kojom se sâm obavezuje da povjeriocu plati dug u skladu s propisima o mjenici. Pri izdavanju vlastite mjenice izdavalac se dodatno obavezuje na namirivanje duga iz osnovnog ugovora. S obzirom na to da je izdavalac dužan da

¹⁰ U bivšoj SFRJ bila je određeno vrijeme vrlo aktualna trasirana vlastita mjenica koja je sa avalom banka bila uspješno sredstvo osiguranja plaćanja. Vidi Šime Ivanjko, „Trasirana vlastita mjenica“, *Privreda i pravo*, Zagreb, br. 3/1976, isti autor, „Inovacije z menico“, *Pravna praksa*, Ljubljana br. 20/1988.

ispuni svoju obavezu na osnovu samog ugovora kao kupac, prihvatanjem vlastite mjenice povjerilac nije dobio posebno osiguranje budući da može tražiti naplatu bilo na osnovu ugovora bilo na osnovu same mjenice.

Uz izdavaoca vlastite mjenice obavezu kao jemci mogu preuzeti i druge osobe, slično kao kod trasirane mjenice. Zakon o mjenici u prvom dijelu uređuje trasiranu, a u drugom dijelu vlastitu mjenicu.

Za vlastitu mjenicu se po pravilu primjenjuju odredbe zakona koje se odnose na trasiranu mjenicu. U našoj poslovnoj praksi uglavnom se koriste vlastite mjenice iako se njima ne ostvaruju ciljevi koji se mogu ostvariti trasiranom mjenicom. Stoga za praksu treba preporučiti primjenu trasiranih mjenica, što znači da je potrebno da dužnik u pravni odnos uključi treće lice, koje će svojim potpisom jemčiti plaćanje mjenične sume mjeničnom povjeriocu. Time se dobija i bonitet jer je mjenica bonitetna onoliko koliko potpisā ima.

Blanko mjenica može se u nekim slučajevima popuniti kao trasirana ili vlastita mjenica u zavisnosti od toga gdje je potpisana. Ako je BM potpisana bilo gdje osim na mjestu gdje se potpisuje trasant ili izdavalac, takva se blanko mjenica može ispuniti kao trasirana mjenica, i to upisivanjem imena potpisnika na BM kao trasata, čime on postaje potpisnik akceptant ili avalista. Potpis avaliste može se dopuniti da jemči za trasanta ili akceptanta.

Dogovor (sporazum) o izdavanju blanko mjenice

Kao što smo već napomenuli, mjenica se može izdavati i upotrebljavati u različite svrhe. U poslovnoj praksi blanko mjenica najčešće se upotrebljava kao sredstvo osiguranja potraživanja povjerioca. Međutim, povjerilac može upotrijebiti BM koja nije dospjela, a potpisao ju je dužnik, avalista ili indosant, sa obavezom da izvrši plaćanje povjeriocu indosiranjem blanko mjenice na povjerioca (mjenica kao sredstvo plaćanja). Kao kreditno sredstvo, blanko mjenica najčešće se upotrebljava kao isprava koja omogućava da povjerilac kreditira dužnika, bilo da mu odlaže obavezu plaćanja mjeničnog duga, bilo da mu omogućava da nedospjelu mjenicu, ispunjenu ili neispunjenu, proda za gotov novac (eskontiranje mjenice).

Za nastanak mjenične obaveze to jest pravnog odnosa od bitnog je značaja da dužnik i povjerilac utvrde obavezu dužnika da izda mjenicu sa sadržajem koji će biti u skladu sa međusobno dogovorenim obavezama. Kod blanko mjenice dužnik se obavezuje da će na povjerioca prenijeti uputstva o sadržaju koji

će unijeti u mjenicu da bi je priznao kao svoju radnju. Pomenuti dogovor može biti sklopljen usmenim putem, a u poslovnoj praksi preporučuje se da se obaveza dužnika da izda blanko mjenicu utvrdi kao poseban dio u samom ugovoru, npr. u prodajnom ugovoru, kojim se dužniku odlaže plaćanje. Sadržaj ovog dogovora mora se odnositi na određivanje vrste mjenice i njenog sadržaja, koji će u mjenicu umjesto trasanta odnosno izdavaoca upisati sam povjerilac. Dakle, radi se o visokom stepenu povjerenja, koje mora postojati između dužnika i povjerioca. Prije svega treba utvrditi sljedeće: 1) kada će se blanko mjenica izdati, 2) na koji iznos, 3) kada mjenica dospijeva na plaćanje 4), ko će je i 5) u kojoj funkciji potpisati. Kod BM u pomenutom dogovoru ili sporazumu treba utvrditi koje klauzule povjerilac može odnosno mora upisati u mjenicu. U poslovnoj praksi naročito se preporučuje da sâm dužnik, upravo prilikom izdavanju blanko mjenice, upiše klauzulu „ne po odredbi”, jer time sprječava povjerioca da prenese blanko mjenicu na treće lice i omogućava dužniku da se brani protiv mogućih pogrešno upisanih podataka u mjenicu.

U poslovnoj praksi sadržaj mjenice najčešće se ne dogovara između dužnika i povjerioca iz ugovornog odnosa, već dužnik izdaje blanko mjenicu sa ovlašćenjem povjeriocu da je ispuni u slučaju da nije ispunjena obaveza dužnika iz osnovnog ugovora. Ovakav način poslovanja vrlo je sporan i poslovno rizičan kako za izdavaoca mjenice tako i za povjerioca.

Izdavanje i oblik blanko trasirane mjenice

Mjenica se po pravilu izdaje na mjeničnim obrascima (blanketima), koje izdaju nadležni organi pojedinih država.¹¹ Međutim, mjenica je pravovaljano izdata i kada nije izdata na službenom obrascu mjenice. Mjenica je „pismo” koje dužnik šalje povjeriocu kao poseban vid dodatne obaveze iz osnovnog ugovora, pri čemu se dužnik dogovara sa povjericom kakvo će mu „pismo” i kada poslati. Da bi pomenuto „pismo” imalo prirodu mjenice, potrebno je da sadrži bitne stavke, kao što su sledeće:

¹¹ U Srbiji su tekst i oblik jedinstvenog mjeničnog blanketa propisani Odlukom o meničnom blanketu (*Službeni list SRJ*, br. 29/94, i *Službeni glasnik RS*, br. 39/04), kao i Odlukom o puštanju u prodaju, prodajnoj ceni i povlačenju iz prodaje jedinstvenih meničnih blanketa (*Službeni glasnik RS*, br. 53/04). Obrazac koji se danas u praksi upotrebljava stvaran je dugogodišnjom praksom tako što se u njemu nalaze ključne riječi, odnosno klauzule, koje se dopunjuju sa sadržajem zakona.

- riječ „mjenica“, koja mora biti napisana u tekstu mjenice, i to na jeziku na kojem je sastavljena mjenica; kod blanko mjenice oznaka „mjenica“ po pravilu je napisana na mjeničnom obrascu
- bezuslovni nalog da se plati određeni iznos novca; kod blanko mjenice to je upisano na obrascu
- označenje dospelosti, određeni dan kada je potrebno platiti mjenični iznos; kod blanko mjenice povjerilac treba da upiše datum dospelosti mjenice, koji je identičan s dospelošću potraživanja povjerioca iz osnovnog ugovora, a posebno jasno povjeriocu u ovlaštenju za ispunjenje mjenice treba odrediti koja se dospelost upisuje u mjenicu; ako se datum dospelosti ne upiše, smatra se da je mjenica izdata kao vista mjenica, što znači da je treba podnijeti na plaćanje u roku od jedne godine od dana izdavanja
- mjesto gdje plaćanje treba obaviti; ako se u blanko mjenicu ne upiše mjesto plaćanja, smatra se da je posrijedi mjesto prebivališta akceptanta kod akceptirane mjenice ili mjesto prebivališta izdavaoca kod vlastite mjenice
- ime onoga kome se plaća (remitent); kod blanko mjenice moguće je upisati ime trasanta ako je BM potpisao dužnik na bilo kojem mjestu na prednjoj strani mjeničnog obrasca (mjenica na vlastiti poziv)
- ime osobe koja se obavezala da plati mjenicu (trasat); kod BM je ta osoba potpisana pri izdavanju mjenice, s tim da je potpisnika na blanko mjenici, ako nije potpisan na mjestu gdje se potpisuje trasant ili izdavalac, kasnije moguće postaviti u ulogu akceptanta upisivanjem njegovog imena kao trasata
- potpis osobe (trasanta) koja je izdala mjenicu; kod BM takav potpis nije potreban jer ga može nadoknaditi potpis povjerioca
- datum i mjesto izdavanja mjenice; kod blanko mjenice upisuje se datum zaključenja osnovnog posla ako nije drukčije dogovoreno; taj podatak je vrlo važan ako je dogovoreno da se dospelost upisuje „po viđenju“, jer dan izdavanja mjenice tada ne smije biti stariji od jedne godine.

Uz pomenute stavke, mjenica može sadržati i dodatne nebitne dijelove, kao što je upisivanje pojedinih klauzula, uputstava i informacija, o kojima će kasnije biti više riječi.

Izdavanje i ispunjenje odnosno zapisivanje zapisa na mjenici posebna je mjenična radnja, pri čemu su određene radnje obavezne, a druge fakultativne.

Zapisivanjem bitnih stavki u mjenici kao mjenični odnos unosi se dogovoreni odnos između trasanta, remitenta i trasata, koji proizlazi iz dogovora o izdavanju mjenice.

Ako mjenica ne sadrži sve pomenute stavke, koje se po zakonu smatraju bitnim, mjenica nije vrijednosni papir i kao takav praktično nema nikakvog značaja u poslovnom svijetu.

Izuzetno ipak mjenica važi – ako u njoj nije označena dospelost, jer se, prema zakonu, smatra da je to mjenica po viđenju. Za trasiranu mjenicu na kojoj nije označeno mjesto izdavanja smatra se da je izdata u mjestu koje je navedeno pored trasantovog potpisa. Ako kod trasantovog potpisa ne bi bilo navedeno mjesto izdavanja, mjenica ne bi važila kao trasirana mjenica. Ako u njoj nije određeno mjesto plaćanja, smatra se da je mjesto plaćanja mjesto trasantovog prebivališta.

Obligacioni odnosi između dužnika i povjerioca, te osobe koja je pristala da plaća umjesto dužnika mogu se u mjenici promijeniti tako da u ulozi trasanta može nastupiti i remitent, odnosno povjerilac iz dužničko-povjerilačkog odnosa. Dužnik iz osnovnog odnosa može odrediti sebe kao trasata i slično. To znači da obavezni odnosi između dužnika, povjerioca i osobe koja je voljna da plati dužnikov dug mogu u mjenici zauzeti različite uloge, što proizlazi iz načina na koji se mjenica izdaje. Ako je trasant i povjerilac ista osoba, govorimo o mjenici na vlastiti poziv. Ako su trasant i trasat iste osobe, govorimo o trasiranoj vlastitoj mjenici. U poslovnoj praksi može se izdati i mjenica za račun trećeg lica. To je komisijska mjenica, kada trasant izdaje mjenicu u svoje ime, ali za račun nekog svog komitenta.

Ako je u trasiranoj mjenici određeno da će trasat platiti mjenicu preko trećeg lica kao pomoćnika u drugom mjestu, govorimo o domiciliranoj trasiranoj mjenici. Za ovu je mjenicu bitno da će mjeničnu sumu isplatiti neka treća osoba, a ne trasat, bilo u mjestu u kome trasat prebiva, bilo u kom drugom mjestu. Osoba koja je punomoćnik trasata pri isplati mjenične svote naziva se domicilijatom. Domicilijata po pravilu određuje trasant pri izdavanju mjenice sa upisom njegovog imena u posebnu rubriku na mjeničnom obrascu („plaćanje kod” i slično). Kako domicilijat ne potpisuje mjenicu, ni on nije mjenični dužnik. On će mjenicu isplatiti jedino ako mu trasat osigura sredstva plaćanja.

Ispunjavanje mjeničnog blanketa

U poslovnoj praksi primjenjuju se mjenični obrasci, to jest blanketi koji se ispunjavaju u skladu s dogovorom između dužnika ili povjerioca o izdavanju mjenice i u skladu sa odredbama zakona o mjenici.

a) Mjesto i vrijeme izdavanja mjenice

U mjeničnom obrascu (blanket) po pravilu se sa gornje lijeve strane upisuje mjesto i datum izdavanja mjenice. Mjenica je punovažna ako je upisano mjesto njenog izdavanja bez obzira na to da li je posrijedi stvarno mjesto njenog izdavanja. Za mjesto se mora navesti njegov službeni naziv.

Datum izdavanja mjenice po pravilu se upisuje tako da se mjeseci upisuju slovima, i to nazivima u jeziku na kojem su napisane ostale mjenične stavke. Datum, dan i godina upisuju se brojevima. Mjenica je punovažna ako se i ovi podaci ispisuju slovima.

b) Jezik mjenice

Pri ispunjavanju mjeničnog blanketa treba paziti na upisivanje ostalog sadržaja u blanket. Jezik na kojem je napisan obrazac obavezan je i za upisivanje ostalih stavki u mjenicu. Jezik se određuje prema riječima obrasca „platite za ovu..... mjenicu“. Ako je obrazac napisan na jednom jeziku, nije dozvoljeno upisivati njegove ostale stavke i dijelove na drugim jezicima.

c) Upisivanje nominalne mjenične vrijednosti

Za mjenicu je bitno da se dužnik sâm kod vlastite mjenice ili kao trasat kod trasirane mjenice obavezuje da će platiti određenu svotu novca povjeriocu u određeno vrijeme. Dug mora biti zapisan u novčanoj vrijednosti na mjenici. Nju je moguće izdati sa bilo kojom valutom, s tim da će u trenutku plaćanja dužnik po pravilu morati da plaća iznos u valuti koji je označen u samoj mjenici – ako to nije suprotno kogentnim deviznim propisima države u kojoj se vrši plaćanje.

U poslovnoj praksi postavlja se pitanje koji iznos upisati u samu mjenicu. Zakon o mjenici ne određuje stavke odnosno postupak kako se određuje njena nominalna vrijednost. Kakva je njena vrijednost, zavisi od dogovora o njenom izdavanju i od dugovanja na osnovu temeljnog posla. Kao vrijednost mjenice, moguće je upisati samo glavnica ili, uz glavnica, i kamate, troškove i mjeničnu proviziju. Glavnica je iznos dugovanja dužnika povjeriocu iz osnovnog posla, odnosno dobijeni kredit. Budući da se radi o odlaganju plaćanja, na

ovakvu glavnici po pravilu moraju biti obračunate kamate. Ovdje se ne radi o zateznim kamatama, već o ugovornim kamatama, što znači da se stranke moraju dogovoriti o njihovoj visini. Sa izdavanjem mjenice povezani su određeni troškovi. Istovremeno, zakon i praksa dozvoljavaju da se u mjeničnom poslovanju izdavanje mjenice povezuje sa plaćanjem određene provizije.

Visinu troškova određuje povjerilac. U poslovnoj praksi to iznosi od 100 do 200 evra. Provizija se po pravilu obračunava kao suma između dva i tri promila.¹²

Što se tiče kamata, treba napomenuti da dogovorenu kamatu kod mjenica čija je dospelost unaprijed utvrđena treba obračunati i pripisati samoj glavnici. Ako kod mjenice dospelost nije utvrđena, kao što je to kod mjenica „po viđenju”, uz nominalni iznos na mjenici upisuje se i kamatna stopa. Ona može biti fiksno utvrđena ili opisna: bitno je da se iz opisa na objektivna način može utvrditi kamatna stopa.

Nominalni mjenični iznos upisuje se i slovima, s tim da važi sljedeće pravilo: ako postoji razlika između nominalnog mjeničnog iznosa zapisanog u brojkama i slovima, važi iznos mjenice zapisan slovima.

d) Određivanje dospelosti mjenice

Dospelost mjenice tiče se dana kada povjerilac stiče pravo da dužniku prezentuje mjenicu radi naplate. Dospelost se u mjenici može utvrđivati na pet različitih načina:

1. dospelost se ne utvrđuje u mjenici, što znači da prostor gdje se upisuje dospelost u mjeničnom blanketu ostaje prazan; prema zakonu, takva se mjenica smatra mjenicom „po viđenju”, što znači da je povjerilac može prezentovati mjeničnom dužniku bilo kojeg radnog dana u roku od godinu dana od dana njenog izdavanja
2. dospelost po viđenju određuje se upisivanjem klauzule „po viđenju”, što ima jednake učinke kao i kada u mjenici nije određena dospelost
3. dospelost može biti označena određenim danom, upisivanjem konkretnog tačnog datuma dospelosti; to je koledarska mjenica
4. dospelost može biti utvrđena na određeno vrijeme po viđenju, npr. „deset dana po viđenju”
5. dospelost se može odrediti na određeno vrijeme od dana izdavanja, npr. „šest mjeseci nakon izdavanja”.¹³

¹² Provizija znači dobit, koja je i svrha privrednog poslovanja kada se radi o mjenici.

¹³ Mjenično pravo ne zahtijeva od imaoa mjenice da prije dospelosti upozorava

Kada se radi o dospelosti „po viđenju” ili „na određeno vrijeme po viđenju”, na mjenici može biti upisana kamatna stopa. Kod mjenica koje se izdaju na određeni dan odnosno u određeno vrijeme od dana izdavanja upis kamatne stope nije valjan jer se kod njih kamate moraju obračunati prilikom izdavanja same mjenice, uz upisivanje jedinstvene mjenične svote, koja se sastoji od glavnice, obračunatih kamata, mogućih troškova i provizije.

Mjenica „po viđenju” je naplativa čim se prezentuje na naplatu. Ona se mora podnijeti na isplatu u roku od jedne godine od izdavanja. Trasant može skratiti ovaj rok ili produžiti ove rokove, a indosanti ih mogu samo skratiti. Ako je dospelost utvrđena određenim datumom, ne smije se podnijeti na isplatu prije naznačenog vremena. Kada je dospelost mjenice određena kao „na određeno vrijeme po viđenju”, izračunava se dospelost, makar i prema danu prezentacije. Ako je dužnik upisao datum prezentacije mjenice ili akcepta prema danu protesta, ako dužnik, dakle, nije upisao datum prezentacije – što znači da povjerilac mjenicu mora najprije prezentovati dužniku, koji je dužan da u mjenicu upiše datum viđenja – i ako on to ne učini, ovaj datum mora biti potvrđen od nadležnog suda u vidu protesta zbog nedatiranja.¹⁴

Izraz u mjeničnom blanketu „platite za ovu” znači odredbu (uputstvo) trasanta, kojim on određuje da trasat plaća mjenicu njegovom povjериocu (remittentu). Međutim, ako se obrazac trasirane mjenice upotrebljava za vlastitu mjenicu, riječ „platite” obavezno treba zamijeniti riječima „plaćam” ili „plaćamo”.¹⁵

Izraz „mjenica” mora se upisati u tekst mjenice, jer mjenica nije vrijednosni papir. U prazan prostor između „platite za ovu..... mjenicu” po pravilu se upisuje riječ „jedinu”, jer se mjenice uglavnom izdaju u originalu tj. u jednom primjerku. Mjenica se može izdati u više primjeraka, s tim da se svaki izvod posebno označi posebnim brojem tako da se originalni primjerak razlikuje od

mjeničnog dužnika na potraživanje koje će dospjeti na određen dan, odnosno koje će odrediti povjerilac prezentacijom mjenice ako je dospelost određena po viđenju.

14 U poslovnoj se praksi od povjериoca po pravilu traži da osmog odnosno četrnaestog dana prije dospelosti pismeno obavijesti mjeničnog dužnika o posjedovanju mjenice i o danu njene dospelosti. To posebno važi ako je mjenica domicilirana. Obavijest se po pravilu šalje domicilijatu i akceptantu kako bi kod domicilijata pravovremeno mogli osigurati sredstva za isplatu mjenice.

15 Vrhovni sud Slovenije zauzeo je prije izvesnog vremena stajalište da je mjenica ništava ako je vlastita mjenica napisana na blanketu trasirane mjenice i riječ „platite” nije izmijenjena u riječ „plaćam” ili „plaćamo” uz pozivanje na zauzeto stajalište u Ivanjko, *Zakon o menici s komentarjem*. Vidi odluku suda; II Ips 242/12 i 144/11 u *Sodnikov informator*, Ljubljana, br. 10/2013.

duplikata. Za naplatu se može prezentovati samo originalni primjerak, s tim da se u kopijama označava koja je mjenica originalna i kao takva naplativa. Kada se izdaje veći broj mjenica (mjenica u kopijama tj. u duplikatima) za isto potraživanje, onda se one označavaju brojevima, i to tako što se u pomenuti prostor iza riječi „platite za ovu” upisuje samo broj originalne mjenice. Po pravilu, to je mjenica sa brojem 1, te će stoga u svim mjenicama biti upisana klauzula „platite za prvu mjenicu”. Duplikati se ne mogu naplaćivati.

e) Značaj klauzule „po naredbi” odnosno „ne po naredbi”

Izraz „po naredbi” znači uputstvo trasanta trasatu da povjeriocu (remitentu) lično plati mjenični iznos označen i naveden u mjenici; mjenični iznos može se platiti i osobi koja će tražiti naplatu mjenice po remitentovoj naredbi. To znači da je mjenica vrijednosni papir koji se može prenositi indosamentom. Međutim, trasant može zabraniti prijenos mjenice time što će izraz „po naredbi” promijeniti u izraz „ne po naredbi”. U tom slučaju remitent ne može prenijeti mjenice, a trasant poručuje trasatu da mjenicu mora platiti lično remitent, a ne osobi koja bi došla s tom mjenicom po remitentovoj naredbi. Mjenica koju nije dozvoljeno indosirati naziva se rekta mjenica. Prijenos mjenice obavlja se po postupku koji se u mjeničnom pravu naziva indosiranje. Indosiranje je postupak prijenosa vrijednosnog papira, koji uređuje Zakon o mjenici i Zakon o obaveznim odnosima. Imalac mjenice može je prenijeti na taj način što će na njoj poledini upisati klauzulu indosamenta, koja po pravilu glasi „umjesto meni, platite po naredbi osobi A. B.”

Osoba koja prenosi mjenicu naziva se indosantom, a osoba na koju je mjenica prenesena naziva se indosatar.

Za punovaljan indosament potreban je potpis onoga koji mjenicu prenosi. Prvi prenosilac mora biti remitent. Po pravilu, prilikom prijenosa upisuje se datum i mjesto prijenosa iako to nije od bitnog značaja za valjanost prijenosa mjenice. Ispisivanje imena na koje remitent prenosi mjenicu naziva se punim indosamentom. Prijenos mjenice moguće je obaviti i blanko indosamentom, što znači samo potpisom imaoca mjenice i predajom mjenice kao stvari novom imaocu. Prijenos mjenice može se izvršiti i na donosioca, s tim da se po zakonu smatra da je blanko indosament – indosament na donosioca mjenice.

f) Upis remitenta

Na mjeničnom blanketu iza riječi „po naredbi” upisuje se ime povjerioca iz osnovnog posla, koji se u mjeničnom pravu naziva remitent ili prvi imalac

mjenice. Remitent je povjerilac iz mjeničnog povjerilačko-dužničkog odnosa. On je i imalac mjenice, tj. njen vlasnik. On može raspolagati mjenicom i potraživanjem iz nje ako njen prijenos nije zabranjen putem upisa klauzule „ne po naredbi“. Za upis remitenta dovoljno je upisivanje preduzeća ili imena pravnog lica, odnosno imena fizičkog lica. Za punovažnost mjenice nije potrebno upisivati i adresu, iako se to preporučuje. Dovoljno je to da se povjerilac, odnosno remitent, može identifikovati iz mjenice.

g) Klauzula „vrijednost primljena“

Klauzula „vrijednost primljena“ jeste poruka trasanta trasatu o temeljnom poslu na osnovu kojeg je nastalo potraživanje remitenta od trasanta. Radi se o takozvanoj kauzalnoj klauzuli, to jest o kauzalnom odnosu. Iz ove je klauzule moguće utvrditi da li se radi o prodaji robe i pružanju usluge, odnosno o kreditu, ili o drugoj finansijskoj transakciji. Ovom klauzulom trasant poručuje trasatu zašto je nastalo potraživanje remitenta prema trasantu. Ako se ova klauzula upisuje sa podatkom „vrijednost primljena u robu“, znači da je trasant kupio robu od remitenta.

Zapis u mjenici „vrijednost primljena u novcu“ znači da se radi o kreditnom odnosu. U poslovnoj praksi ova klauzula nije od posebnog značaja. Njen je sadržaj važan u regresnom postupku, gdje je posljednji imalac mjenice naplatio mjenicu od jednog od njenih prethodnih imalaca (indosanata), koji su je prije njega indosirali. U tom slučaju, indosant koji je platio mjenicu posljednjem imaocu može obaviti potraživanja od indosanata koji su prije njega mjenicu potpisali. U tom se slučaju utvrđuje ko se u stvari neopravdano obogatio u mjeničnoj transakciji.

h) Značaj klauzule „i stavite na račun“

Ova klauzula je zapravo klauzula pokrića, kojom trasant poručuje trasatu na koji će mu način biti naknađena suma novca koju je platio remitentu za račun trasanta; izrazom „i stavite istu na račun“ trasant poručuje trasatu da nakon plaćanja potraživanja remitentu treba da pošalje račun trasantu, koji će mu ovu mjeničnu svotu naknaditi. Umjesto riječi „stavite istu na račun“ mogu se upisati izrazi „radi pobijanja“, „kao kredit“ i slično, čime trasant označava odnos između trasanta i trasata. Upis ove klauzule nije od bitnog značaja za valjanost i poslovanje mjenice.

i) Upis klauzule o izvještaju

Ako u mjenici stoji odredba „izvještaj“, trasat ne treba da akceptira niti

isplati mjenicu dok od trasanta ne dobije poseban izvještaj, tačnije uputstva. Ako trasat odbije da akceptira i isplati mjenicu koja sadrži ovu klauzulu zbog toga što nije dobio odgovarajući izvještaj, imalac mjenice može se za isplatu te mjenice obratiti trasantu. Ako je unijeta klauzula „bez izvještaja”, pretpostavlja se da između trasanta i trasata već unaprijed postoji takozvani predugovor o akceptu, to jest obaveza trasata da akceptira mjenicu.

j) Upis trasata

Za trasiranu mjenicu od bitnog je značaja upis imena trasata, koji će se obavezati da mjenični iznos plati remitentu. Njegovo ime i adresa upisuju se kod klauzule „trasatu ...”

Po upisu imena trasata u mjenicu, on nije obavezan da plaća mjenicu, ali u svakom slučaju remitent mora da prezentuje mjenicu trasatu radi naplate odnosno akceptiranja. Trasat je osoba koja preuzima dug trasanta i obavezu da mjenicu isplati remitentu. Pri upisu trasata treba upisati tačnu adresu i puno ime njegove firme. Sam upis na pomenutom mjestu u obrascu znači da je to osoba koja će potpisom ove mjenice postati akceptant i time glavni dužnik iz mjenice prema mjeničnom povjeriocu.

k) Upis domicilne klauzule

Uz riječ „plaćanje.....” upisuje se ime osobe koja kao punomoćnik trasata nastupa u postupku naplate mjenice. Upisivanjem određenog imena fizičkog lica ili pravnog lica (firme) u nastavku riječi „plaćanje...” nastaje domicilirana mjenica. Osoba koja upisuje ovu klauzulu po pravilu je trasant, koji se u ovom slučaju naziva domicilijant, osoba koja se upisuje naziva se domicilijant, a upis je domicilna klauzula. Bitno je za domicilnu klauzulu što se na tom prostoru mjeničnog blanketa upisuje ime osobe koja kao punomoćnik isplaćuje novčani iznos remitentu u ime i za račun trasata, odnosno akceptanta. Ako mjenica ne sadrži upis domicilijata, poverilac potražuje naplatu mjenice neposredno od trasata na adresi navedenoj u mjenici uz ime trasata. To je po pravilu banka koja vodi račune dužnika.

l) Akceptiranje mjenice

Akceptiranje mjenice u osnovi je preuzimanje obaveze trasata da plaća remitentu trasantov dug. Preuzimanje obaveza obavlja se putem potpisa trasata upisanog u mjenicu. Trasat može akceptirati BM prije njenog izručenja remitentu ili nakon toga, tako što će remitent prezentovati mjenicu trasatu na potpis. Trasat mjenicu mora potpisati svojeručno, a kada je trasat pravno lice,

mjenicu za njega potpisuje zakoniti zastupnik ili prokurista, tako što uz svoj potpis obavezno navodi i svoju funkciju direktora odnosno prokuriste. Trasat može staviti potpis bilo gdje na prednjoj strani mjenice, s tim da je akcept po zakonu punovažan ako trasat samo potpiše mjenicu. Uz potpis, on može staviti i bilješku da mjenicu potpisuje kao akceptant, da je akceptirao cjelokupni ili djelimičan mjenični iznos, iako to za punovažnost mjenice nije neophodno.

Akcept mjenice moguće je obaviti i na njenoj poleđini, ali u tom slučaju punovažan je samo ako je trasat uz potpis naveo i podatak da se radi o akceptu, tj. da mjenicu potpisuje kao akceptant.

Trasant može pobliže odrediti vrijeme kada trasat može akceptirati mjenicu, s tim da posebnim upisom upozorava remitenta da ne može prezentovati mjenicu do određenog datuma trasatu radi akceptiranja, što znači da se kod blanko mjenice taj način akceptiranja mora posebno dogovoriti u sporazumu o njenom izdavanju. Mjenicu čija dospelost glasi „po viđenju” nije potrebno akceptirati iako remitent može od trasata tražiti da takvu mjenicu akceptira. Akcept kod mjenice po viđenju mora se obaviti u roku od godine dana od dana njenog izdavanja. Akcept kod ove vrste mjenice nije potreban, s obzirom na to da remitent uvijek može tražiti naplatu mjenice. Akcept mora biti datiran samo ako se radi o mjenici koja je naplativa na određeno vrijeme po viđenju, ili kad na osnovu odredbe trasanta mjenica ima da se podnese na akceptiranje u određenom roku.

Akcept mora biti bezuslovan, ali trasat može akceptirati mjenicu samo u dijelu mjeničnog iznosa. Akcept je jedan od najbitnijih postupaka s mjenicom, budući da se njime trasat obavezuje da će mjenicu platiti na dan njene dospelosti.

m) Avaliranje mjenice

Avaliranje mjenice je pismena izjava osobe koja nije trasant odnosno trasat da jamči za jednog ili više potpisnika mjenice i da će izvršiti svoju obavezu po mjenici. Obaveza iz mjenice samostalna je i nezavisna od punovažnosti obaveza osobe za koju se garantovalo. Avalista je svaka osoba koja potpisuje mjenicu na njenom licu, bez obzira na to zašto je potpis stavljen na mjenicu. Ako iz potpisa nije moguće utvrditi za koga je avalista dao garanciju, po zakonu se smatra da jamči za trasanta. Avalista po pravilu jamči za isplatu cijele mjenične svote ako uz svoj potpis nije ograničio svoje jamstvo na određeni manji iznos. Upisivanje avala na mjenici izražava se po pravilu riječima „per aval” – „kao jamac”, „kao poruk” i slično, iako ovakva primjedba nije uslov za punovažnost

preuzimanja mjeničnog jemstva. Dovoljan je potpis na licu mjenice, osim ako u pitanju nije potpis trasata ili trasanta. Avalista odgovara onako kako odgovara onaj za koga jemči. Avalista može preuzeti jemstvo i potpisom na poledini mjenice, ali u tom slučaju uz potpis mora staviti izjavu da preuzima obavezu kao jamac, tj. da se radi o avaliranju mjenice. Ako takva oznaka uz potpis nije stavljena, po zakonu se smatra da je to potpis indosanta, osobe koja je sudjelovala u prijenosu mjenice na drugu osobu.

U poslovnoj praksi avaliste se često potpisuju na poledini mjenice bez oznake da se radi o potpisu avaliste. Radi se o takozvanim skrivenim avalima, to jest žirantima. Oni jemče za obaveze iz mjenice samostalno i neposredno kao indosanti, a ne kao avaliste trasanta. Potpis na poledini mjenice kao indosanta u mjeničnom pravu povoljniji je za povjerioca nego potpis avaliste na licu mjenice. Avalista odgovara povjeriocu za naplatu mjenice ako je nije isplatio akceptant.

Postupak naplate mjenice

Za razliku od obligaciono-dužničko-povjerilačkog odnosa, kod kojeg je, prema ugovornom pravu, dužnik dužan donijeti svoj dug povjeriocu, kod mjeničnog odnosa povjerilac je dužan da sâm donese mjenicu dužniku na naplatu. Obaveza dužnika iz mjenice je tražbina. Ovakvo zakonsko uređenje posljedica je činjenice da mjenica cirkuliše, i dužnik na dan dospelosti ne može znati gdje se mjenica nalazi, pa je povjerilac zbog toga dužan da potraži dužnika i prezentuje mu mjenicu u vrijeme dospelosti radi naplate. Mjenica se naplaćuje uvijek kod glavnog dužnika, to jest trasata odnosno akceptanta. Ako se radi o vlastitoj mjenici, glavni dužnik je izdavalac mjenice. Ako je mjenica domicilirana, povjerilac podnosi mjenicu radi naplate kod domicilijata. Ako trasat plaća mjenicu u cjelosti, ima pravo da mu povjerilac preda mjenicu s potvrdom o plaćanju. Međutim, ako je trasat samo djelimično platio mjenicu, ima pravo da zahtijeva upis isplaćenog iznosa u samu mjenicu, a nema pravo na njeno izručenje. Uz naznaku da je mjenica djelimično plaćena, dužnik ima pravo da mu se izda priznanica o plaćenju svoti. Prije dospelosti imalac mjenice može ali ne mora prihvatiti isplatu mjenice. Ako je mjenica naplativa u novcu koji nije u opticaju u mjestu plaćanja, mjenična svota može se platiti novcem koji je u mjestu plaćanja zakonsko platežno sredstvo. Ako povjerilac nije pravovremeno predložio mjenicu

na isplatu, dužnik ima pravo i istovremeno je ovlašten da mjeničnu svotu položi u mjestu plaćanja kod prvostepenog redovnog suda na trošak i opasnost, te na štetu imaoca mjenice. Mjenica je naplativa na određeni dan ili na određeno vrijeme poslije izdavanja odnosno viđenja i može se podnijeti na isplatu bilo na sam dan plaćanja, bilo u jedan od dva radna dana koja dolaze odmah za njim.

a) Protest mjenice

Protest mjenice je poseban postupak koji se vodi pred sudom, a u nekim državama pred javnim bilježnikom, i u kojem se utvrđuje činjenica da glavni mjenični dužnik nije pravovremeno platio mjenicu. Na osnovu sprovedenog postupka, javni bilježnik, na zahtjev imaoca mjenice, izdaje javnu ispravu kojom se potvrđuje da je povjerilac preduzeo sve radnje potrebne za ostvarivanje mjeničnog prava, i da mjenica nije pravovremeno bila naplaćena. Protest je dokazno sredstvo imaoca mjenice da je on ili njegov punomoćnik preduzeo sve radnje koje su bile potrebne za ostvarivanje mjeničnog prava i da mjenica nije bila plaćana, odnosno da nije bila akceptirana. Protest se obavlja uvijek kada neku radnju koja je nužna za očuvanje prava iz mjenice dužnik nije pravovremeno odnosno na pravi način izvršio. Tako je moguće podići protest zbog neakceptiranja mjenice, njenog neisplaćivanja ili nedatiranja akcepta kod mjenica koje dospijevaju na određeno vrijeme po viđenju i u slučaju kad je akceptant propustio da stavi datum prilikom akceptiranja. Najuobičajeniji je protest zbog neisplaćivanja mjenice. Osim toga, protest se podiže kada je mjenica uništena i povjerilac iz mjenice amortizuje mjenicu na sudu. Protest je potreban i kada je mjenicu akceptirao intervenijent, ili je bila naznačena adresa po potrebi, pa intervenijent mjenicu nije platio.

U praksi govorimo o podizanju protesta, što podrazumijeva podnošenje originalne mjenice javnom bilježniku u državama gdje je propisano da je za proteste nadležan javni bilježnik, koji mora da posjeti mjeničnog dužnika, utvrdi da li je povjerilac pravovremeno prezentovao mjenicu dužniku i potvrdi činjenicu da mjenica nije plaćena ni djelimično ni u cjelosti.

Protest se mora podići u vrlo kratkim rokovima, to jest u dva naredna radna dana nakon prezentacije mjenice. Protestni organ mora podnijeti mjenicu onome protiv koga se protest traži i pozvati ga da izvrši zahtjev prema imaocu mjenice. Protestni organ nije dužan da ponovi protestni postupak u sledećim slučajevima: ako se tražena osoba ne nađe u svome poslovnom lokalu ako ga ima, odnosno u stanu kad dužnik nema poslovni lokal; ako se dužnik ne može pronaći; ako mu se zahtjev ne može prezentovati iz ma kojeg razloga.

Nakon podnošenja mjenice onome protiv koga se protest traži, odnosno poslije pokušaja da se nađe, protestni organ izdaje listinu (protest), koja sadrži prepis protestirane mjenice, ime osobe (odnosno njene firme) po čijem se zahtjevu i protiv koga se protest podiže, te potvrdu da tražena osoba nije izvršila radnju koja se po osnovu mjenice od njega zahtijeva, kao i mjesto, dan, mjesec, godinu i vrijeme kada je protest bio izvršen bez uspjeha. Ova listina se upisuje u protestni registar protestnog organa, a sama mjenica se obilježava pečatom iz kojeg je vidljivo da je mjenica protestirana.

Protest je radnja koja ima višestruko značenje. Primarno se protestom utvrđuje da glavni dužnik nije platio odnosno akceptirao mjenicu. Utvrđivanjem pomenute činjenice u skladu sa zakonom svi ostali potpisnici mjenice smatraju se solidarnim dužnicima, što znači da na osnovu protesta imalac mjenice može da traži naplatu mjenice od bilo kojeg njenog potpisnika.¹⁶

Ako mjenica nije protestirana, tačnije ako nije pravovremeno protestirana, onda se propuštanjem radnje protesta mjenični dužnici oslobađaju obaveze da je isplate, osim akceptanta kod akceptirane mjenice i izdavaoca vlastite mjenice i njegovog avaliste. Propuštanje pravovremenog protesta nazivamo prejudiciranjem mjenice, što je najteža kazna za imaoca mjenice jer je propustio da pravovremeno obavi radnju koju mu nalaže zakon.

Protest nije potreban ako je trasant u mjenicu upisao posebnu klauzulu „bez protesta“ ili „bez troškova“. Ovom klauzulom imalac mjenice postaje slobodan da podigne protest ako mjenicu glavni dužnik nije pravovremeno platio. Ova klauzula upisuje se na licu mjenice i upisuje je trasant. Moguće je da klauzulu „bez protesta“ upisuje neka druga osoba, koja je potpisala mjenicu u svojstvu avaliste ili indosanta. U tom slučaju, imalac mjenice mora je protestirati protiv svih ostalih njenih potpisnika. Kod blanko mjenice treba da postoji poseban dogovor o tome da li povjerilac može upisati tu klauzulu u BM.

Protestirana mjenica ima i značaj vjerodostojne isprave, na osnovu koje je moguće tražiti izvršenje nad imovinom mjeničnih dužnika. Ako mjenica nije protestirana, mjenično potraživanje može se izvršiti redovnom tužbom.

b) Regresni postupak

Imalac mjenice ima pravo da naplati mjenicu od glavnog dužnika u vrijeme njene dospelosti. Ako iz bilo kojih razloga nije uspio da je naplati, a

¹⁶ U praksi poznajemo protest na zid, protest na vrata, protest u zrak i slično. Ovakve proteste podiže ili izdaje protestni organ kada ne može da pronađe mjeničnog dužnika.

preduzeo je radnje koje predviđa ZM (poglavito, da je protestirao mjenicu kod nadležnog protestnog organa), ima pravo da naplati mjenicu od svih ostalih njenih potpisnika. Ovaj postupak nazivamo regresiranjem mjenice, što znači da imalac mjenice vrši regres protiv indosanata, trasanata i ostalih obaveznika (avalista). Regres se može vršiti ako mjenica nije plaćena u cjelosti, nego djelimično i prije dospelosti, ako je akceptiranje odbijeno potpuno ili djelimično, i ako je prije ili poslije akceptiranja otvoren stečaj odnosno likvidacija nad imovinom trasata. To se dešava i ako on obustavi plaćanja, pa i kada obustava nije bila utvrđena sudskom odlukom, ili ako je izvršenje nad njegovom imovinom ostalo neuspješno. Isto tako moguće je i prije dospelosti tražiti naplatu mjenice od ostalih potpisnika ako je otvoren stečaj odnosno likvidacija nad imovinom trasanta mjenice, koja se ne smije podnijeti na akceptiranje. Za vršenje regresa potrebno je pravovremeno podići protest, osim ako protest nije potreban zbog klauzule „bez protesta” upisane u mjenicu. Ako je odredba „bez protesta” upisana u mjenicu, to nipošto ne znači da imalac mjenice nije dužan da blagovremeno podnese mjenicu na plaćanje kod glavnog dužnika odnosno domicilijata.

U okviru regresnih prava, od onoga koji vrši regres imalac mjenice može zahtijevati naplatu iznosa za koji mjenica nije akceptirana ili isplaćena, kao i kamatu ako je u mjenici bila određena. Osim toga, imalac mjenice ima pravo i na zateznu kamatu obračunatu u skladu sa zakonom kojim se uređuje visina stope zatezne kamate, te na naknadu troškova protesta i poslatih izvještaja, kao i ostalih troškova koje ima sa mjenicom.

U toku regresnog postupka imalac može tražiti naplatu premije od bilo kojeg potpisnika s obzirom na to da su svi potpisnici solidarno odgovorni za naplatu mjenice. Ako je jedan od solidarnih dužnika platio mjenicu, može zahtijevati od onih koji su njemu odgovorni da mu isplate cjelokupan iznos koji je on isplatio imaocu mjenice, te kamatu u visini eskontne stope, uz namirenje troškova koje je imao. Takvo naknadno naplaćivanje mjenice nazivamo drugim regresnim postupkom.

Regres se može naplaćivati i na način da regresni obaveznik izda novu mjenicu trasiranu po viđenju na osobe koje su njemu odgovorne i naplativu u mjestu prebivanja te osobe. Takva se mjenica naziva povratnom mjenicom. To znači da se mjenični dug plaća drugom novom mjenicom osobi koja je iskupila mjenicu od njenog prvog imaoca.

Kod protesta su, dakle, bitni rokovi u kojima se mora izvršiti. Ovi rokovi mogu da se produže samo u slučaju djelovanja više sile. Imalac mjenice ipak je

dužan da i u slučaju djelovanja više sile bez odlaganja obavijesti svog indosanta, te da izvještaj o tome sa datumom i svojim potpisom zabilježi na mjenici, i podnese mjenicu na naplatu odnosno podigne protest odmah nakon prestanka djelovanja više sile.

c) Zastarjevanje mjeničnih potraživanja

Svi mjeničnopravni zahtjevi protiv akceptanta zastarijevaju za tri godine, računajući od časa dospelosti. Ostali zahtjevi imaoca mjenice protiv indosanta i protiv trasanta zastarijevaju za godinu dana, računajući od dana blagovremeno podnesenog protesta, a ako se u mjenici nalazi odredba „bez troškova“, onda od časa dospelosti.

Mjeničnopravni zahtjev indosanata jednih protiv drugih i protiv trasanta zastarijevaju za šest mjeseci, računajući od dana kad je indosant mjenicu iskupio ili od dana kad je protiv njega kod suda bio započet postupak. Zastarjelost se prekida podnošenjem tužbe sudu. U mjeničnom pravu poznajemo prekid zastarijevanja i obustavu zastarijevanja.

Zastarjelost se prekida radnjom kojom imalac pokušava da naplati svoja potraživanja, npr. tužbom. Zastarjelost se obustavlja ako povjerilac zbog vojne službe, rata ili djelovanja više sile nije mogao da ostvari svoja mjenična prava.

d) Neopravdano obogaćenje

Budući da je mjenica akceptni vrijednosni papir, može se desiti da neko iz kruga mjeničnih dužnika ne plati svoja potraživanja, čime kod nekog od potpisnika mjenice nastupa neopravdano obogaćenje ili sticanje određene imovinske koristi bez osnova. Zakon o mjenici posebno uređuje primjer neopravdanog obogaćenja ako su trasant, akceptant i indosant oslobođeni namirivanja obaveze iz mjenice zbog propuštene propisane radnje za održavanje mjeničnog prava. U tom slučaju ovi potpisnici odgovaraju imaocu mjenice ako su se na njegovu štetu neopravdano obogatili. Ostali mjenični obveznici oslobođeni su ove odgovornosti. Imovinski zahtjev koji se zasniva na odgovornosti zbog neopravdanog obogaćenja može se ostvariti na osnovu sudske odluke o amortizaciji nestale mjenice. Odgovornost zbog neopravdanog obogaćenja zastarijeva za tri godine.

e) Pravo zaloga i pridržaja

Radi osiguranja mjeničnog potraživanja, imalac mjenice na osnovu pismene izjave može primiti u zalog neku pokretnu stvar ili potraživanje. Ako dužnik na vrijeme ne ispunji svoju mjeničnu obavezu, imalac mjenice ima pra-

vo da se namiri iz zaloga ne podnoseći tužbu protiv zalagača. To pravo može ostvariti tako što će zahtijevati od suda da mu odredi javnu prodaju založene stvari, ne saslušavši zalagača. Imalac mjenice može se naplatiti od dobijenog novca nakon prodaje založene stvari i namiriti se do visine svoga potraživanja. Stjecanjem prava na tužbu ili na regres imalac mjenice ima i pravo pridržaja nad dužnikovim novcem, pokretnostima i vrijednosnim papirima, koji su zakonitim putem došli u njegove ruke, ili kojima se može raspolagati (pravo pridržaja).

O korišćenju i izvršenju prava pridržaja imalac mjenice mora bez odlaganja obavijestiti dužnika. Institut prava zaloga i pridržaja uveden je u mjenično pravo radi osiguranja isplate mjenice u roku dospelosti.

f) Amortizacija mjenice

Prava imaoca mjenice inkorporirana su u mjenicu kao papir u skladu sa načelom inkorporacije mjeničnih prava. Prema pomenutom načelu, mjenični povjerilac ostvaruje svoja prava samo ako posjeduje mjenicu zbog sigurnosti mjeničnog prometa. Od ovog načela odstupa se jedino u slučaju amortizacije mjenice. To je poseban sudski postupak u kojem sud utvrđuje da je imalac mjenice imao mjenicu određenog sadržaja i da mu je nestala. Imalac nestale mjenice mora predložiti sudu da nestalu mjenicu amortizuje, to jest da je oglasi za nevažeću. Imalac mjenice u prijedlogu mora iznijeti glavni sadržaj nestale mjenice i učiniti vjerovatnim da je predlagač tu mjenicu imao ili da mu na temelju nje pripada neko pravo. Sud će izdati oglas u kojem će izložiti sadržaj nestale mjenice sa pozivom da je onaj kod koga se nalazi pokaže sudu u roku od 60 dana, jer će je u suprotnom sud oglasiti za nevažeću. Oglas se objavljuje u *Službenim novinama Federacije BiH*. Ako je dan plaćanja već dospio, rok za pokazivanje teče od dana oglasa, a ako dan plaćanja dolazi kasnije, onda po isteku tog roka. Da bi zadržao regres protiv trasanta neakceptirane mjenice, kao i protiv trasanta koji je zabranio podnošenje mjenice na akceptiranje tokom roka određenog za podizanje protesta zbog neakceptiranja ili neisplate, predlagač amortizacije mora podići protest. Protest zamjenjuje podnošenje mjenice na akceptiranje ili na isplatu.

Ako se u toku šezdeset dana sudu ne podnese originalna mjenica, sud oglašava nestalu mjenicu za amortizovanu i o tome izvještava akceptanta odnosno trasanta, kao i ostale osobe koje su potpisane u mjenici. Na temelju amortizovane mjenice ne mogu se ostvarivati nikakva mjenična prava. Imalac nestale mjenice ostvaruje svoja prava na osnovu sudske odluke o poništenju mjenice.

Vlastita mjenica

Vlastita mjenica je posebna vrsta mjenice, kojom se dužnik neposredno obavezuje da će povjeriocu platiti određeni novčani iznos u skladu s propisima mjeničnog prava. Njegova obaveza jednaka je obavezi akceptanta kod trasirane mjenice. Za vlastitu mjenicu mogu se upotrebljavati obrasci koji se primjenjuju za trasiranu mjenicu, tako što umjesto naloga „platite za ovu” treba napisati „plaćam za ovu” odnosno „plaćamo za ovu”. Za vlastitu mjenicu primjenjuju se odredbe člana 106. do 109. ZM, s tim da se kod vlastite mjenice i odredbe o pojedinim mjeničnim institucijama primjenjuju na jednak način kao kod trasirane mjenice. Kod vlastite mjenice ne nastupa trasant, već izdavalac. Vlastita mjenica nema trasata, s obzirom na to da izdavalac obećava da će sam plaćati mjenični iznos remitentu. Kao i svaka druga, vlastita mjenica mora sadržati oznaku da je mjenica. Riječ „mjenica” mora se unijeti u sam sadržaj isprave na jeziku na kojem je sastavljena. Mjenica mora sadržati i bezuslovno obećanje da će se određena svota novca platiti, to jest da će je platiti njen izdavalac. Jednako kao kod trasirane mjenice, vlastita mjenica sadrži oznaku o dospelosti i mjesto gdje plaćanje treba obaviti (domicilirana mjenica). Vlastita mjenica mora sadržati i ime remitenta odnosno povjerioca kome se po njegovoj naredbi mora platiti. Oznaka dana i mjesta gdje je vlastita mjenica izdata bitan je uslov za njenu valjanost. Nju potpisuje izdavalac na jednak način kao što trasant potpisuje trasiranu mjenicu. Vlastita mjenica ne važi ako nema neku od navedenih stavki. Izuzetak, kao i kod trasirane mjenice, može biti samo u slučaju kad se vlastita mjenica u kojoj nije označena dospelost uzima kao mjenica po viđenju. Mjestom plaćanja, ako nije određeno, smatra se mjesto izdavaočevog prebivanja odnosno mjesto koje je označeno kao mjesto izdavanja mjenice.

Odredbe o trasiranoj mjenici koje se odnose na indosiranje, dospelost, plaćanje, regres zbog neisplaćivanja, intervenciju, prijepise i preinačavanja mjenice – kao i odredbe o protestu, zastarijevanju, o neopravdanom obogaćenju, pravu zaloga i pridržaja te o amortizaciji mjenice – primjenjuju se i kod vlastite mjenice. Zakon upućuje na primjenu odredaba Zakona o mjenici koje se odnose na trasiranu mjenicu i kada se radi o avaliranju mjenice, o razlikama u oznakama iznosa novca koji se mora platiti, o pravovaljanosti potpisa osobe koja radi bez ovlašćenja ili koja prekoračuje svoja ovlašćenja i drugo.

Vlastita mjenica podnosi se na naplatu njenom izdavaocu u jednakim rokovima kao i trasirana mjenica.

Aktuelna pitanja poslovanja s mjenicom u praksi

a) Potpis mjenice

Zakon o mjenici ne uređuje posebno način i postupak njenog potpisivanja. Zakon određuje da mjenicu moraju potpisati trasant i trasat, avalista te indosant. Pošto nema detaljnijih propisa o načinu potpisivanja mjenice, u praksi oko toga najčešće dolazi do sporova. Postupci potpisivanja su različiti, s obzirom na to da li mjenicu potpisuje fizičko lice ili zastupnik, to jest punomoćnik pravnog lica. Potpis je pravovaljan bez obzira na to o kakvom se potpisu radi. Međutim, za pravovaljanost potpisa ne važi parafriranje, to jest davanje pismenog znaka koji nema značaj potpisa. Često je teško razlikovati potpis od parafriranja te se stoga u poslovnoj praksi za potpisivanje mjenice preporučuje sljedeće: kada se potpisuje fizičko lice, potrebno je da svojeručno čitko napiše ime i prezime te mjesto prebivališta, i uz tako napisano ime i prezime stavi svoj potpis. Ovakav način potpisivanja fizičkog lica uobičajen je u poslovnoj praksi bez obzira na to u kojoj se uloži to lice potpisuje, jer se time sprječava mogućnost falsifikovanja potpisa i istovremeno olakšava utvrđivanje istinitosti potpisa pojedine osobe na osnovu analize potpisa i zapisa imena i prezimena, te mjesta stanovanja.

Kada se potpisuje pravno lice, potrebno je da u njegovo ime mjenicu potpiše samo zakoniti zastupnik i prokurista, te punomoćnik koji za to ima posebno ovlaštenje. Pri potpisivanju pravnog lica na mjenici treba koristiti pečat, a ako firma ne upotrebljava pečat, može se naziv firme upisati rukom ili drugim sredstvima. Zakoniti zastupnik pravnog lica je direktor, član uprave, poslovođa i slično. Njegovo ime i prezime može a ne mora biti napisano čitko uz ime pravnog lica odnosno uz pečat. Ipak se u poslovnoj praksi preporučuje da se upiše njegovo ime i prezime – iako to, dakle, nije nužno budući da je njegovo ime i prezime upisano u sudskom registru. Zakoniti zastupnik mora potpisati ime pravnog lica na jednak način kao u njegovom potpisu koji je deponovan kod sudskog registra. Bitno je da mu uz ime bude označena i njegova funkcija, odnosno njegovo zakonito zastupništvo. To može označiti zapisom zakoniti zastupnik, odnosno direktor. Isto tako trgovačko društvo može potpisati prokurista, s tim da uz svoje ime mora dodati oznaku da je prokurista, bilo u skraćenici ili ispisanom oznakom kao prokurista.

Potpisivanje pravnog lica preko punomoćnika mnogo je komplikovanije i zato se po pravilu ne preporučuje da pravno lice potpisuju punomoćnici, to jest

osobe koje nemaju zakonito pravo zastupanja pravnog lica, već to pravo imaju na osnovu ovlašćenja direktora. Punomoćnik je svaka osoba koja potpisuje pravno lice na osnovu ovlašćenja direktora bez obzira na to da li je upisana u sudski registar ili nije. Za potpis punomoćnika važi isto što i za potpis direktora, s tim da punomoćnik ne smije napisati svoju funkciju, na primjer „komercijalni direktor“, već uz svoj potpis mora izričito staviti oznaku da se radi o punomoćniku, pri čemu će staviti i primjedbu „po ovlašćenju“, „kao punomoćnik“ i slično. Direktor može da na-vede svoju funkciju budući da je uz nju vezano i zakonsko zastupništvo, dok zakon ne poznaje mogućnost zastupanja na osnovu samog zakona koja bi bila vezana za bilo koju funkciju ili radno mjesto kod pravnog lica. Stoga je potrebno da punomoćnik na mjenici uz potpis stavi na znanje svim imaocima mjenice da mjenicu potpisuje kao punomoćnik za pravno lice.

Ako kod potpisa fizičkog lica nije moguće neposredno iz samog potpisa odnosno primjedbe uz potpis utvrditi da se radi o punomoćniku, to važi kao vlastiti potpis osobe za obaveze iz mjenice. Punomoć se u takvom slučaju ne može dokazivati posebnim listinama odnosno dokazima, s obzirom na to da je mjenica isprava na koju moraju biti zapisane sve činjenice i kao dokaz uz nju ne može biti mjerodavna bilo koja druga isprava. Punomoćnik na mjenici mora obavijestiti sve buduće imaoce mjenice da nastupa kao punomoćnik. Pitanje da li postoji punomoć za potpisivanje mjenice nije pitanje koje ima važnost u odnosu prema imaocu mjenice, već u odnosu prema pravnom licu, koje je punomoćnik potpisao. Imalac mjenice ima pravo potraživati od pravnog lica na-platu mjenice ako je uz firmu potpisan punomoćnik. Ako punomoćnik nije imao punomoć za potpisivanje mjenice, on je lično odgovoran za obaveze iz mjenice.

b) Poslovanje sa blanko mjenicama

Osnovni problem koji se pojavljuje kod blanko mjenice jeste način i pravilan postupak ispunjenja BM, s podacima koji su bili dogovoreni između imaoce mjenice i trasanta. Trasant odnosno izdavalac mjenice uvijek ima pravo prigovora da mjenica nije pravilno ispunjena, tj. da je ispunjena protivno postojećem sporazumu o izdavanju mjenice, i takav će prigovor sud uvažiti ako se podnese neposredno protiv imaoce mjenice koji je istovremeno i povjerilac iz osnovnog posla. Međutim, ako je imalac indosirao mjenicu na novog indosanta i naknadno je ispunio protivno postojećem sporazumu, povreda ovog sporazuma ne može se prigovoriti imaocu mjenice, osim ako ju je stekao zlonamjerno ili ako je pri sticanju mjenice postupio s velikom nepažnjom. To znači da kod blanko mjenice u poslovnoj praksi treba spriječiti prijenos mjenice na treće lice.

To se postiže zabranom prijenosa, upisivanjem klauzule „ne po naredbi“, čime mjenica postaje rekta mjenica. Zbog toga se u praksi preporučuje da se blanko mjenica izdaje samo pod uslovom klauzule „ne po naredbi“, jer se time štiti izdavalac odnosno trasant mjenice, koji može podnijeti prigovor ispunjenja mjenice protivno sporazumu. Ako je imalac mjenice koju je bilo moguće prenijeti mjenicu prenio kao blanko ili nepravilno ispunjenu mjenicu, onda je mjenični dužnik dužan da isplati iznos koji je upisan u samoj mjenici trećem licu, a protiv prvog imaoca mjenice da podnese tužbu zbog povrede sporazuma o ispunjenju mjenice.

Ovaj prigovor može da se podnese i protiv trećeg lica koje je primilo mjenicu od prvobitnog imaoca mjenice samo ako je on znao ili je mogao znati da se radi o nepravilno ispunjenoj mjenici, ili ako je imalac prenio mjenicu na treće lice zlonamjerno ili zbog sprječavanja punovažnosti podnošenja prigovora trasanta odnosno izdavaoca vlastite mjenice.

Summary

Blank Bill of Exchange in Insurance Industry

Prof. Šime Ivanjko, PhD

Transactions with blank bill of exchange require the knowledge of the law on negotiable instruments as otherwise, the bill of exchange may adversely affect its very holder, should the holder fail to act in accordance with the law. In business practice, the use of blank bills of exchange should be avoided and if such bill is issued, the drawer i.e. issuer should insert the „not to order“ clause thus preventing the possibility of its misuse. The Insurer and the Insured, as parties to the agreement based on which the bill of exchange is issued, should agree about its content and fully apply, when filling out the bill, not only the legal provisions but also the standards of business practice relating to negotiable instruments.

Translated by: Zorica Simović

UDK: 368.042:656.13: 368.025.8 (497.11)

Mr Slobodan N. Ilijić,

član Predsedništva Udruženja pravnika Srbije

POSEBAN POSTUPAK ZA NAKNADU MALE ŠTETE U OBAVEZNOM AUTO-OSIGURANJU U SRBIJI

U Republici Srbiji 2009. godine donet je Zakon o obaveznom osiguranju u saobraćaju. U okviru odredaba o obaveznom auto-osiguranju, u tom zakonu bio je predviđen opšti vansudski postupak za naknadu štete oštećenog pred štetnikovim osiguravačem. U suštini, ovaj postupak je miran postupak u kome se može, ali i ne mora rešiti odštetni zahtev oštećenog posle saobraćajne nezgode, a ako se ne reši, oštećeni ima pravo da pokrene sudski postupak. Na isti način postupale su i sve bivše republike SFRJ u zakonima iz materije obaveznog osiguranja u saobraćaju, usklađujući zakonodavstvo iz te materije sa komunitarnim pravom obaveznog auto-osiguranja (pravo Evropske unije). Međutim, jedino je Republika Srbija u navedenom zakonu, u okviru opšteg vansudskog postupka, predvidela i poseban vansudski postupak, ali samo za naknadu tzv. male štete oštećenog pred štetnikovim osiguravačem. U ovom radu reč je o različitim pravnim aspektima tog posebnog vansudskog postupka. Valja odmah napomenuti da u komunitarnom pravu obaveznog auto-osiguranja (komunitarnom pravu osiguranja ili nekom od nacionalnih prava osiguranja država članica EU) nije postojao, niti postoji pravni osnov za zakonodavca da reguliše poseban vansudski postupak za naknadu male štete oštećenog pred štetnikovim osiguravačem. Nijedna od bivših republika SFRJ u zakonu iz te materije nije posegla za regulisanjem ovakvog ili sličnog posebnog vansudskog postupka kakav je predviđen i utvrđen u navedenom zakonu Srbije.

Ključne reči: *postupak, osiguranje, šteta, naknada*

1. Javna diskusija o Nacrtu zakona o obaveznom osiguranju u saobraćaju

1.1. Javna diskusija o Nacrtu zakona o obaveznom osiguranju u saobraćaju trajala je onoliko dugo koliko je trajala izrada tog zakona. Bilo je različitih predloga, razmišljanja i preporuka o tome kako treba da glase odredbe zakona, ali za temu ovog rada bila su naročito interesantna dva pristupa.

1.1.1. Prvi pristup pojavio se među osiguravačima u Srbiji, koji su se posle jednog vanrednog događaja uključili u poslove obaveznog auto-osiguranja. Kao novi učesnici u poslovima obaveznog auto-osiguranja aktivirali su se u Udruženju osiguravača Srbije oko pitanja obaveznog auto-osiguranja u Nacrtu zakona. Jedna od ideja potekla iz tog ambijenta odnosila se na potrebu da se bliže propiše regulisanje naknade tzv. male štete oštećenog pred štetnikovim osiguravačem posle saobraćajne nezgode. Na pojavu ove ideje uticale su sledeće okolnosti. Pri kraju 2005. godine desetak domaćih osiguravača izgubilo je dozvolu za rad u obaveznom auto-osiguranju, što je bio vanredan događaj na domaćem osiguravajućem tržištu. Kao posledica ovoga, u jednom trenutku na domaćem tržištu ostalo je oko 55.000 nezaključenih polisa tog osiguranja. Osiguravači, koji su bili registrovani za te poslove, kao i neki novi, posle izvesnog vremena zaključili su oko 55.000 nezaključenih polisa obaveznog auto-osiguranja u Srbiji. U krugu do tada registrovanih osiguravača i nekih novih aktuelizovalo se saznanje da se najveći broj odštetnih zahteva odnosio na manje štete. Na taj je način i kod nas potvrđeno inostrano iskustvo da su među saobraćajnim nezgodama najčešći sudari malog ili slabog intenziteta, to jest da manje štete učestvuju sa oko 45 odsto u ukupnim odštetnim zahtevima.¹ Kako se inostrano iskustvo poklopilo sa njihovim uvidima na domaćem terenu, najaktivniji osiguravači u okviru Udruženja osiguravača Srbije konkretizovali su svoja saznanja i predložili zakonodavcu da se uvede sublimit za tzv. male štete na licima, tačnije sublimit za slučajeve „invaliditeta od tri do pet procenata“. Nešto kasnije, iz Udruženja osiguravača Srbije potekao je predlog da se u Nacrtu zakona o obaveznom osiguranju u saobraćaju preciziraju odredbe o isplati najčešćih „malih šteta“. Ovi osiguravači obrazložili su predlog zakonodavcu da propiše isplatu

¹ Dr Zoran Radović je u komentaru presude engleskog suda u predmetu „Kearsley v. Klarfield“ (2005) istakao da se 45 odsto svih isplaćenih odštetnih zahteva odnosilo na sudare vozila malog ili niskog intenziteta. Komentar te presude objavljen je u časopisu za teoriju i praksu osiguranja *Tokovi osiguranja* br. 2/2007, str. 54.

tzv. malih šteta u Nacrtu zakona o obaveznom osiguranju potrebom da se one-moguće razni kvaziposrednici koji se za račun osiguranika bave naplatom šteta iz osiguranja. Dakle, iz krugova osiguravača aktivnih u Udruženju potekao je legitiman predlog zakonodavcu da reguliše najbrojnije odštetne zahteve oštećenih prema štetnikovom osiguravaču, pri čemu u predlogu nije bilo pomena o konkretnim iznosima, tj. visini male štete, niti o rokovima u kojima pred osiguravačima treba da se rešavaju najbrojniji odštetni zahtevi.

1.1.2. Drugačiji pristup u diskusiji o Nacrtu zakona o obaveznom osiguranju u saobraćaju iskazao je jedan zvaničnik države Srbije. Ovaj pristup nastao je posle početka primene novog zakona o bezbednosti saobraćaja na putevima² iz 2009. (ZOB), neposredno pre donošenja Zakona o obaveznom osiguranju u saobraćaju³ iz 2009. godine (ZOS). Pristup je potekao od tadašnjeg načelnika Uprave saobraćajne policije MUP-a,⁴ koji je ukazao na značaj Evropskog izveštaja o saobraćajnoj nezgodi (EI) u smislu ZOB-a i doveo ga u vezu s malom štetom u saobraćajnoj nezgodi. On je istakao da je i prema dotadašnjem zakonu o bezbednosti saobraćaja na putevima bila predviđena mogućnost da se po saobraćajnoj nezgodi popuni i potpiše EI, ali da u praksi osiguravači nisu hteli da isplaćuju odštetu samo na osnovu EI ukoliko policija nije izradila zapisnik o uviđaju u vezi s nezgodom. Na taj način, precizirano je u intervjuu, postepeno je u osiguravajućoj praksi napuštano korišćenje EI⁵ posle saobraćajne nezgode. Zvaničnik MUP-a konstatovao je da se od policije ranije tražilo da pristupa sačinjavanju zapisnika o uviđaju ako bi izbio spor o krivici između učesnika saobraćajne nezgode, te da je takva praksa za posledicu imala to da se automobili koji su učestvovali u saobraćajnoj nezgodi ne pomeraju dok ne dođe policija na uviđaj, čime je onemogućavan ili otežavan protok saobraćaja. Načelnik Uprave saobraćajne policije istakao je da su na taj način višestruko povećavani troškovi izrade zapisnika o uviđaju i priprema odgovarajuće dokumentacije, kao

2 Službeni glasnik RS, br. 41/2009 i 53/2010.

3 Službeni glasnik RS, br. 51/2009, 78/2011 i 101/2011.

4 Đorđe Čolaković intervjuisao je generala Stojadina Jovanovića, načelnika Uprave saobraćajne policije, u članku pod naslovom „Novim zakonima Evropa stiže na naše drumove“ u listu *Osiguranje Kompanije „Dunav osiguranje“* a.d.o. br. 350/2009, str. 24-26.

5 Hroničar osiguravajuće prakse u Srbiji precizirao je da je do napuštanja korišćenja EI u osiguravajućoj praksi došlo devedesetih godina 20. veka. Detaljnije, dr Milan Cerović: „Evropski izveštaj o saobraćajnoj nezgodi sa naglaskom na probleme u primeni u Srbiji“, Zbornik radova Udruženja za pravo osiguranja Srbije sa savetovanja održanog aprila 2012. na Paliću, na opštu temu „Izazovi usklađivanja prava osiguranja Srbije sa evropskim (EU) pravom osiguranja“, Palić, 2012, str. 280-292.

i ukupni troškovi kontrole saobraćaja. Najzad, predstavnik MUP-a predočio je stručnoj javnosti da će posle početka primene ZOB-a i stupanja na snagu ZOS-a prestati da se sastavljaju zapisnici policije o uviđaju saobraćajne nezgode ako je u pitanju mala šteta, a da će mala šteta u saobraćajnoj nezgodi moći da se reguliše putem El.

1.1.3. Oba izložena pristupa u javnoj diskusiji o Nacrtu zakona o obaveznom osiguranju u saobraćaju bila su usmerena ka načinu na koji posle saobraćajne nezgode treba da se reguliše vansudski postupak naknade male štete oštećenog pred štetnikovim osiguravačem. Prvi pristup vodi tome da se u ZOS ugradi poseban vansudski postupak za naknadu male štete. Tu se ne precizira visina male materijalne i nematerijalne štete nastale posle saobraćajne nezgode, niti rokovi u kojima je osiguravač dužan da reši odštetni zahtev oštećenog. Drugi pristup učesnicima u saobraćajnoj nezgodi s malom štetom ostavlja mogućnost da više ne insistiraju na sastavljanju policijskog zapisnika o uviđaju saobraćajne nezgode, već da se orijentišu ka sastavljanju El, te da pomoću El zahtevaju naknadu štete. Drugi pristup interpretirao je stav Ministarstva unutrašnjih poslova u pogledu toga kako u novom vansudskom postupku treba da se ponašaju učesnici saobraćajne nezgode u vezi sa naknadom štete. Stav MUP-a prema ponašanju učesnika u saobraćajnoj nezgodi izložen je pre donošenja ZOS-a, a zasnivao se na odredbama ZOB-a i Krivičnog zakonika iz 2005. godine, iako u samom intervjuu nije pomenut nijedan od ova tri zakona. I prvi i drugi pristup iz javne diskusije o Nacrtu zakona o obaveznom osiguranju u saobraćaju bili su ujedno prethodnica za različita mišljenja i različite uglove gledanja na poseban vansudski postupak za naknadu štete oštećenog pred štetnikovim osiguravačem, koji je tek kasnije propisan u ZOS-u.

2. Zakonski i ustavni osnov posebnog postupka za naknadu male štete oštećenog pred štetnikovim osiguravačem

2.1. ZOS je uzeo u obzir predlog Udruženja osiguravača Srbije na taj način što je u okviru opšteg vansudskog postupka za naknadu štete u nekoliko odredaba predvideo novi, ali poseban vansudski postupak za naknadu male štete oštećenog pred štetnikovim osiguravačem. Istine radi, ZOS je tim posebnim vansudskim postupkom radikalno izmenio prvobitni predlog Udruženja osiguravača Srbije, a da se to udruženje do danas nije osvrnulo na tu činjeni-

cu. ZOS je mirni posebni vansudski postupak naknade male štete regulisao na četiri nivoa: prvi, gde je predvideo dva istorodna pravna instituta; drugi, gde je kod oba instituta propisao različite uslove ali iste rokove; treći, gde je u oba instituta odredio različite visine male štete. Četvrti nivo proizašao je iz trećeg. Između ova dva pravna instituta u ZOS-u nije predviđena samo razlika u visini materijalne štete, nego i razlika u odnosu na *actio directa*. Bliža analiza odredaba ZOS-a, koja otkriva tu razliku, prevazilazi predmet ovog rada, tako da tu nećemo zadirati dublje.

2.1.1. U obrazloženju ZOS-a navedeno je da je opšti vansudski postupak za naknadu štete oštećenog pred štetnikovim osiguravačem regulisan po uzoru na komunitarno pravo obaveznog auto-osiguranja. Međutim, po uslovima, standardima i rokovima, ZOS je odstupio od komunitarnog prava obaveznog osiguranja. Konkretno, komunitarno pravo obaveznog auto-osiguranja predviđalo je svega tri-četiri uslova i standarda i doslovno samo dva roka.⁶ Odstupajući od toga, ZOS je u opštem vansudskom postupku predvideo znatno više od četiri uslova i standarda i čak deset-petnaest rokova za osiguranike, oštećene, osiguravače i ostala pravna i fizička lica zainteresovana za ishod štete posle saobraćajne nezgode. Regulisanje opšteg vansudskog postupka za naknadu štete oštećenog pred štetnikovim osiguravačem u ZOS-u svelo se na jednu birokratsku varijantu tog postupka iz komunitarnog prava obaveznog auto-osiguranja. Među tim odstupanjima, u ZOS-u se našao i poseban vansudski postupak za naknadu male štete oštećenog pred štetnikovim osiguravačem. Zbog navedenih odstupanja u odnosu na komunitarno pravo obaveznog auto-osiguranja, odredbe ZOS-a o posebnom postupku za naknadu male štete izašle su u osiguravajućoj i sudskoj praksi još jednu pojavu – različita tumačenja u pogledu toga koji je zakonski osnov na snazi. Povodom toga, valjalo je bliže sagledati odredbe ZOS-a o ta dva pravna instituta.

2.1.2. Prvi od dva pravna instituta predviđen je u članu 27. u vezi sa članom 117. ZOS-a. Naime, član 27. lociran je u glavi III ZOS-a sa naslovom „Osiguranje vlasnika motornih vozila od odgovornosti za štetu pričinjenu trećim

⁶ Prof. dr Marijan Ćurković: „Rokovi za rješavanje šteta iz obaveznih osiguranja u prometu“, Zbornik radova Hrvatskog ureda za osiguranje sa 17. savetovanja održanog aprila 2009. u Opatiji, na opštu temu „Obrada i likvidacija automobilskih šteta“, Opatija, 2009, str. 39-52; Nenad R. Terzić, direktor UVUS Internacional – Regulisanje štete, Beograd, „Direktive Evropske unije u oblasti obaveznog osiguranja od auto-odgovornosti“, Zbornik radova Udruženja za pravo osiguranja Jugoslavije sa savetovanja održanog aprila 2002. na Paliću, na opštu temu „Novo zakonodavstvo u osiguranju imovine i lica“, Palić, 2002, str. 175-190. i dr.

licima". Sudeći po nadnaslovu iznad člana 27. koji glasi „Naknada male štete”, zatim prema nazivu glave u kojoj je lociran član 27. ZOS-a, može se zaključiti da član 27. predstavlja glavni pravni institut u ZOS-u za poseban vansudski postupak male štete oštećenog pred štetnikovim osiguravačem. Drugim rečima, lokacija člana 27. ZOS-a sugerisala je autorima da se radi o glavnom pravnom institutu ili zakonskom osnovu posebnog vansudskog postupka za naknadu male štete. Otuda se pod malom štetom podrazumevaju štete za koje odštetni zahtev iznosi manje od 1.000 evra u dinarskoj protivvrednosti i za koje su, uz zahtev, dostavljeni dokazi na osnovu kojih se može utvrditi obaveza društva za osiguranje (član 27. stav 1.). Naknadu štete iz stava 1. člana 27. društvo za osiguranje dužno je da isplati u roku od osam dana od prijema zahteva (član 27. stav 2.). U roku od osam dana društvo za osiguranje dužno je da isplati odštetu i u slučaju kad u postupku naknade štete utvrdi da je iznos štete do 1.000 evra u dinarskoj protivvrednosti, iako zahtev za naknadu štete nije opredeljen kao zahtev za naknadu štete do 1.000 evra (član 27. stav 3.). U vezi sa članom 27. stoji član 117, stav 2. ZOS-a, u kome je predviđeno da će član 27. ZOS-a početi da se primenjuje kad Srbija pristupi EU. Autori u čijem je fokusu bio iznos male štete od 1.000 evra ili član 27. kao zakonski osnov posebnog vansudskog postupka gubili su iz vida dejstvo člana 117, stav 2. ZOS-a. Dakle, pravno korektno tumačenje zakonskog osnova iz člana 27. nije moglo da isključi vezu tog člana sa članom 117, stav 2. ZOS-a, a primenom te veze zakonski osnov u članu 27. i njegov iznos male štete od 1.000 evra ne pripada sadašnjem, već nekom budućem vremenu – kad Srbija pristupi Evropskoj uniji.

2.1.3. Za razliku od prvog instituta, drugi institut predviđen je u članu 106. ZOS-a. Taj propis lociran je u glavi X ZOS-a sa naslovom Prelazne i završne odredbe. To pravno znači da je član 106. ZOS-a prelazno rešenje, koje će prestati da proizvodi pravno dejstvo kad Srbija pristupi EU, odnosno kad u dejstvo bude stupio zakonski osnov člana 27. u vezi sa članom 117. ZOS-a. Tekstualno, član 106. ZOS-a ne razlikuje se uopšte od člana 27. ZOS-a, osim u pogledu uslova, tačnije vremena u kome počinje njegova primena. Naime, malom štetom smatraju se štete za koje odštetni zahtev iznosi manje od 500 evra u dinarskoj protivvrednosti i za koje su uz zahtev dostavljeni dokazi na osnovu kojih se može utvrditi obaveza društva za osiguranje (član 106. stav 1.). Naknadu štete iz člana 106, stav 1. društvo za osiguranje dužno je da isplati u roku od osam dana od prijema zahteva (član 106. stav 2.). U roku od osam dana društvo za osiguranje dužno je da isplati odštetu i u slučaju kad u postupku utvrdi da je iznos štete do

500 evra u dinarskoj protivvrednosti, iako zahtev za njenu naknadu nije opredeljen kao zahtev za naknadu štete do 500 evra (član 106. stav 3.). Dakle, kao prelazno rešenje do pristupanja Srbije EU, po mišljenju potpisnika ovog rada, član 106. ZOS-a predvideo je važeći zakonski osnov za poseban vansudski postupak za naknadu male štete pred štetnikovim osiguravačem. Koliko dugo će trajati primena člana 106. ZOS-a i definicija iznosa male štete od 500 evra, kao prelaznog rešenja, a kada će početi primena člana 27. u vezi sa članom 117, stav 2. ZOS-a, nije izvesno.

2.2. Analiza navedenih odredaba ZOS-a u prethodnoj tački mogla je da pruži osiguravajućoj i sudskoj praksi samo odgovor na pitanje koji je zakonski osnov važeći, a koji nije.⁷ Dva citirana pravna instituta razlikovala su se i po uslovima i po vremenu kada će početi da se primenjuju u osiguravajućoj i sudskoj praksi. Ti različiti uslovi sadržali su u sebi i složeno pitanje ustavnog osnova navedenih odredaba ZOS-a. Naime, nesporno je da su odredbe ZOS-a pravno stupile na snagu 12. oktobra 2009. godine. Nesporno je da je ZOS izričito propisao da će neke odredbe početi da se primenjuju godinu dana od stupanja ZOS-a na snagu, a za druge odredbe da će im primena početi u narednim godinama, opet računajući od dana stupanja zakona na snagu. Nesporno je da je kod treće grupe odredaba u ZOS-u propisano da će njihova primena početi u budućnosti – kad Srbija pristupi EU. Konkretno, ZOS je sadržao 119 članova, ali je kod 30 do 40 odsto članova pomenen početak primene za godinu, dve ili više godina, sve računajući od dana stupanja zakona na snagu. Takođe, kod jedne grupe odredaba ZOS-a početak primene vezan je za trenutak u budućnosti kad Srbija pristupi EU. Otuda je sporno da li je početak primene jedne ili više odredaba u ZOS-u pravni institut predviđen Ustavom RS, ili pak nije. Ovo je pitanje vezano za ZOS, ali nije karakteristično samo za ZOS, jer u pravnom sistemu RS ima još zakona u kojima je predviđeno rešenje o početku primene jedne ili više odredaba dotičnog zakona, što se utvrđuje za neko buduće vreme posle dana označenog za stupanje na snagu tog zakona.

⁷ Mr Slobodan Ilijić: „Povodom Zakona o obaveznom osiguranju u saobraćaju Republike Srbije”, *Tokovi osiguranja* br. 4/2009, str. 31-40; prof. dr Siniša Ognjanović: „Neka pitanja oštećenih i osiguranih lica po osnovu osiguranja od građanskopravne odgovornosti u vezi sa upotrebom motornog vozila”, *Revija za pravo osiguranja* br. 3/2010, str. 72-74; prof. dr Vladimir Čolović: „Naknada štete po osnovu osiguranja od auto-odgovornosti – ranije i sadašnje regulisanje u zakonodavstvu Srbije”, *Zbornik radova Udruženja za odštetno pravo* sa 13. savetovanja, održanog septembra 2010. u Beogradu, na opštu temu „Obavezno osiguranje, naknada štete i obezbeđenje potraživanja”, Beograd, 2010, str. 11-25; referat iz fusnote br. 5 i dr.

2.2.1. Koliko je potpisniku ovog rada poznato, Ustavni sud Srbije nije se u konkretnoj odluci ili na drugi javan način izjasnio u pogledu toga da li su odredbe o početku primene jedne ili više odredaba zakona posle odredbe o stupanju na snagu tog zakona saglasne ili nesaglasne Ustavu RS. ZOS, dakle, sadrži 30 do 40 odsto svih odredaba tog zakona, koje su obuhvaćene zakonskim odredbama da se početak njihove primene utvrđuje za vreme koje će nastupiti znatno posle vremena stupanja na snagu ZOS-a, pa pitanje ustavnosti takvih zakonskih rešenja postaje vrlo aktuelno.

2.2.2. Po mišljenju potpisnika ovog rada, odredba o stupanju na snagu zakona predstavlja samostalan pravni institut predviđen Ustavom RS, a kao imperativni ustavni zahtev nalazi se u svim zakonima u pravnom sistemu RS. Pravno dejstvo tog instituta jeste da se određuje momenat u budućnosti od kada taj zakon proizvodi pravno dejstvo prema svima, uključujući naročito adresate na koje se neposredno odnosi. Od odredbe o momentu stupanja na snagu tog zakona počinje da teče vreme potrebno da se javnost upozna sa svim odredbama zakona. Takođe, od tog momenta počinje dejstvo sankcija za neprimenjivanje odredaba tog zakona.

2.2.3. Za razliku od ustavnopravnog instituta stupanja na snagu, odredbe koje označavaju početak primene jedne ili više odredaba iz zakona pošto taj zakon stupi na snagu ne predstavljaju pravni institut predviđen Ustavom RS. Po pravilu, odredbe o početku primene jedne ili više odredaba zakona upravljene su ka nekom docnijem terminu od dana utvrđenog za stupanje na snagu tog zakona. Odredbama zakona o početku primene zakonodavac je nastojao da produži *vacatio legis* u dužem ili kraćem vremenskom rasponu, što je opet samo jedna forma odgođenog dejstva odredbe o stupanju na snagu. Ni takvo tumačenje odredaba zakona o početku primene jedne ili više odredaba tog zakona nema osnova u Ustavu RS. Odredbe o početku primene jedne ili više odredaba zakona u nekom budućem trenutku – pošto zakon stupi na snagu – mogle bi lako da budu zamenjene. Kako ustav propisuje najkraći rok u kome se može odrediti stupanje na snagu zakona posle objavljivanja, ne bi bilo ustavnopravnih smetnji da se odredi duži rok za stupanje zakona na snagu. Time bi se izbeglo da zakonodavac za niz zakonskih normi prihvati praksu da se ne primenjuju bez obzira na to što je zakon stupio na snagu. Zakonsko rešenje po kome se jedna ili više odredaba koje su stupile na snagu ne primenjuju od momenta stupanja na snagu, već od nekog budućeg momenta, protivi se načelu pravne sigurnosti, zatim načelu vladavine prava, kao i načelu jedinstva pravnog sistema, budući da je u istom

zakonu već putem odredbe o stupanju na snagu bio određen momenat kad je taj zakon stupio na snagu i postao važeći, te kao takav počeo da se primenjuje.

2.2.4. Iz navedenih razloga, odredbe o početku primene više odredaba ZOS-a za neko buduće vreme posle dana utvrđenog kao dana kad je ZOS pravno stupio na snagu nemaju osnova u Ustavu RS. To za sobom povlači potrebu da Ustavni sud Srbije zauzme stav prema ustavnosti tih odredaba u ZOS-u. Srbija je stekla status kandidata za člana EU, pa s tim u vezi Ustavni sud Srbije treba da se oglasi o tome da li su zakonske odredbe koje razdvajaju početak primene tog zakona od odredbe o stupanju na snagu istog zakona ustavne ili nisu. Odredbe koje razdvajaju početak primene pojedinih odredaba zakona od vremena stupanja na snagu zakona nisu svojstvene samo ZOS-u. Takva rešenja uočena su i u mnogim drugim važećim zakonima u pravnom sistemu RS.

3. Pravna priroda posebnog postupka za naknadu male štete oštećenog pred štetnikovim osiguravačem

3.1. O pravnoj prirodi posebnog vansudskog postupka za naknadu male štete oštećenog pred štetnikovim osiguravačem u ZOS-u bilo je različitih mišljenja. Po jednom mišljenju,⁸ ustanovljenje naknade male štete dobro je rešenje jer može da ubrza postupak naknade oštećenom licu. Ovo mišljenje ne vidi opravdanje za odlaganje primene tog rešenja do prijema u EU.

3.1.1. Po mišljenju potpisnika ovoga rada, teško se može prihvatiti ocena da je dobro rešenje propisivanje posebnog vansudskog postupka za naknadu male štete oštećenog pred štetnikovim osiguravačem u ZOS-u.

3.1.2. Propisivanje iznosa male štete u ZOS-u u obliku jednog ili dva iznosa predstavlja prenormiranost. Jedan ili dva limita za štetu u zakonu, pa i za malu štetu, predstavlja činjenično pitanje. Limiti ove vrste nisu pravno pitanje u procesnopравnim zakonskim normama, pa ni u slučaju kada se radi o vansudskom postupku. Po svojoj pravnoj prirodi, ZOS je materijalni zakon, dok su odredbe posebnog vansudskog postupka za naknadu male štete oštećenog pred štetnikovim osiguravačem procesnopравne prirode. Oba limita u stranoj valuti spadaju u činjenična pitanja, a u ZOS-u su vremenski razdvojeni po kri-

⁸ Prof. dr Predrag Šulejić: „Pozitivna i negativna rešenja u novom zakonu o obaveznom osiguranju u saobraćaju“, *Revija za pravo osiguranja* br. 3/2010, str. 75-77.

terijumu trenutka od kojeg počinju da se primenjuju, što stvara utisak da su ti limiti sami sebi svrha. Prenormiranost u procesnopravnim normama ne može da garantuje ubrzanje ma kog vanskudskog postupka za naknadu male štete.

3.1.3. Inicijalni predlog osiguravača okupljenih u Udruženju osiguravača Srbije prema budućem ZOS-u nije sadržao to da se zakonom uredi rok za štetnikovog osiguravača da reši naknadu male štete. I u tom pogledu stoji prenormiranost odredaba ZOS-a o posebnom vanskudskom postupku za naknadu male štete oštećenog pred štetnikovim osiguravačem. Utvrđivanje roka od osam dana za osiguravača da reši dokazani odštetni zahtev u ZOS-u predstavlja grubu zakonsku neusklađenost s komunitarnim pravom obaveznog auto-osiguranja, gde je za ovaj postupak predviđen rok od tri meseca. Same za sebe, odredbe o roku od osam dana za osiguravača u ZOS-u u odnosu na rok od tri meseca predstavljaju prenormiranost.

3.1.4. U citiranim odredbama ZOS-a o maloj šteti naglašena je materijalna šteta, dok je nematerijalna šteta⁹ izostavljena. Optimalno zakonsko rešenje izloženog predloga osiguravača za poseban vanskudski postupak moglo bi, po mišljenju potpisnika ovog rada, da bude to da je u odredbama ZOS-a predviđena manja šteta ili šteta manjeg obima, ali bez novčanog iznosa i roka od osam dana. Osiguravajuća i sudska praksa kreirale bi iznose manje štete ili štete manjeg obima ispod granice imovinske štete iz člana 289. KZ, dok bi rok za isplatu dokazane štete za osiguravača mogao da iznosi 14 dana u smislu odredaba Zakona o obligacionim odnosima. Predloženo zakonsko rešenje bilo bi elastičnije od ograničene visine štete u ma kom zakonskom iznosu. Takođe, predloženo zakonsko rešenje iz ugla uslova-standarda i roka za isplatu štete moglo bi da se uklopi u opšti vanskudski postupak za naknadu štete, kakav je predviđen u komunitarnom pravu obaveznog auto-osiguranja. Tek bi na taj način predloženo zakonsko rešenje moglo da dovede do željenog ubrzanja naknade štete oštećenom, na čemu se insistira.

3.1.5. Protiv rešenja iz čl. 27. i 106. ZOS-a sa označenim iznosima i rokom od osam dana ukazivao je istorijski osvrt na poreklo mirnog postupka, u kome posle saobraćajne nezgode oštećeni podnosi odštetni zahtev neposred-

⁹ Detaljnije, mr Katarina Ivančević: „Procena opravdanosti zahteva za naknadu nematerijalne štete nastale kao posledica trzajne povrede vratnog dela kičme u saobraćajnim nezgodama“, Zbornik radova Udruženja za odštetno pravo sa savetovanja održanog septembra 2007. u Budvi, na opštu temu „Aktuelni problemi zakonodavstva u Republici Srbiji“, Budva, 2007, str. 243-256.

no štetnikovom osiguravaču. Naime, poreklo opšteg vansudskog postupka za naknadu štete oštećenog pred štetnikovim osiguravačem treba tražiti u Konvenciji o zakonu koji se primenjuje na saobraćajne nezgode,¹⁰ a u regulativi razvijenih nacionalnih privreda ovaj mirni postupak najpre se pojavio u francuskom zakonodavstvu.¹¹ To praktično znači da ovaj postupak u uporednom pravu obaveznog auto-osiguranja postoji već decenijama. U tom vremenskom rasponu nijednom poznatom zakonodavcu, uključujući redaktore komunitarnog prava obaveznog auto-osiguranja, zaključno sa konsolidovanim Uputstvom Saveta i Evropskog parlamenta br. 2009/13/EC od 16. septembra 2009. godine, nije pala na pamet „genijalna” ideja da sa dva pravna instituta obaveže oštećenog da prikupi dokaze do 500 (1.000) evra, a osiguravača da u roku od osam dana reši dokazan odštetni zahtev do iznosa od 500 (1.000) evra za građansku odgovornost osiguranika iz materije upotrebe motornog vozila. Stoga, po mišljenju potpisnika ovog rada, poseban vansudski postupak za naknadu male štete oštećenog pred štetnikovim osiguravačem u ZOS-u (čl. 27. u vezi sa čl. 117, stav 2. i čl. 106) predstavlja normativni „eksperiment” u obaveznom osiguranju od auto-odgovornosti u Srbiji, a ne put ka ubrzanju naknade štete oštećenom, te ga u celosti valja brisati prilikom noveliranja ZOS-a. ZOS je propisao opšti vansudski postupak za naknadu štete oštećenog pred štetnikovim osiguravačem i on bi, kao miran postupak, bio dovoljan i u slučajevima manje štete ili štete manjeg obima.

3.2. Pitanju pravne prirode posebnog postupka za naknadu male štete oštećenog pred štetnikovim osiguravačem iz ZOS-a poklonili su pažnju i drugi autori.

3.2.1. Po mišljenju jednog autora koji se bavio sudskom praksom,¹² činjenica je da je znatno pre stupanja ZOS-a na snagu (oktobar 2009.) u pravnom sistemu Srbije stupio na snagu član 289. Krivičnog zakonika (od 2005.) i da je visina imovinske štete iz tog propisa uticala i da će uticati na pojam štete u ka-

¹⁰ Uredba o ratifikaciji Konvencije o zakonu koji se primenjuje na saobraćajne nezgode (*Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori*) br. 26/1976 od 18. juna 1976. godine.

¹¹ Mr Dragor Hiber: „Dve godine primene Zakona o obeštećenju žrtava saobraćajnih nesreća (Loi Badinter) u Francuskoj”, *Pravni život* br. 1/1988, str. 159-168.

¹² Mr Dragan Obradović, predsednik Okružnog suda u Valjevu, „Zakon o bezbednosti saobraćaja na putevima godinu dana od stupanja na snagu – prvi dometi primene u praksi”, Zbornik radova Udruženja za odštetno pravo sa 13. savetovanja održanog u Beogradu septembra 2010. godine, na opštu temu „Obavezno osiguranje, naknada štete i obezbeđenje potraživanja”, Beograd, 2010, str. 26-40.

snije donetim zakonima. Naime, prema članu 289. KZ, učesnik u saobraćaju na putevima koji se ne pridržava saobraćajnih propisa i time ugrozi javni saobraćaj i dovede u opasnost život ili telo ljudi, ili imovine većeg obima, pa usled toga kod drugog nastupi laka telesna povreda, ili koji prouzrokuje imovinsku štetu veću od 200.000 dinara – kazniće se zatvorom do tri godine. Pošto je konstatovao da do sada nije bilo saglasnosti između MUP-a, koji sprovodi propis sa predviđenom imovinskom štetom do 200.000 dinara, i Udruženja osiguravača Srbije, koje sprovodi ZOS sa iznosima znatno ispod 200.000 dinara, ovaj autor je razmatrao pitanje kako da se prevaziđe znatna razlika između ove dve visine imovinske štete. I zaključio je da je, u interesu osiguravajuće prakse, potrebno usaglasiti visinu male štete između dva navedena subjekta. U vezi sa rešenjima u ZOB-u i ulogom EI, isti autor stao je na stanovište da EI nema tretman verodostojne isprave, što za posledicu ima to da osiguravači koji primenom EI isplaćuju naknadu male štete nemaju zakonsku obavezu da policiji prijavljuju saobraćajne nezgode za koje su isplatili male odštete primenom EI, tako da se te saobraćajne nezgode ne nalaze u odgovarajućoj policijskoj statistici.

3.2.2. Mišljenje je potpisnika ovoga rada da je u literaturi preuveličana potreba da se postigne saglasnost oko visine male materijalne štete između MUP-a i Udruženja osiguravača Srbije, jer problem oko visine male štete potiče od rešenja u ZOS-u. Po mišljenju potpisnika ovog rada, za sada ne treba novelirati rešenje o visini imovinske štete iz člana 289. KZ,¹³ već putem jedne od novela ZOS-a na napred izložen način rešiti pitanje štete u ZOS-u.

3.3. Pitanje pravne prirode vansudskog postupka za naknadu male štete oštećenog pred štetnikovim osiguravačem razmatrali su autori i iz drugih uglova.

3.3.1. Jedan od njih¹⁴ ukazao je da je visina imovinske štete iz člana 289. KZ utvrđena četiri godine pre donošenja ZOB-a i ZOS-a, te da se tada nije moglo znati da će ZOB predvideti značajnu ulogu EI u vansudskom postupku rešavanja odštetnog zahteva posle saobraćajne nezgode, kao i da će EI moći da se koristi kod malih šteta propisanih u ZOS-u. Ovaj je autor naročito istakao da se EI koristi širom Evrope u slučaju nastanka svake materijalne štete posle

¹³ Mr Slobodan Ilijić: „Vansudski postupak za naknadu štete u obaveznom osiguranju od odgovornosti vlasnika automobila“, Zbornik radova privredne komore Srbije sa konferencije održane u oktobru 2010. na Zlatiboru, na opštu temu „Osiguranje u CEFTA regionu“, Zlatibor, 2010, str. 103-124.

¹⁴ Dr Zoran Ilkić, DDOR „Novi Sad“: „Primena Evropskog izveštaja o saobraćajnoj nezgodi, sa osvrtom na trzajnu povredu vrata“, *Pravo i privreda* br. 10-12/2012, str. 40-50.

saobraćajne nezgode, i to bez ograničenja u pogledu visine materijalne štete. Isti autor kritikovao je visinu male štete predviđenu u ZOS-u, izlažući praktične razloge zbog kojih je teško utvrditi stvarnu visinu male štete na oštećenom motornom vozilu. On je podvukao da odmah posle saobraćajne nezgode učesnici saobraćajne nezgode i policijski službenici ne mogu da znaju stvarnu vrednost materijalne štete, kao ni mašinski inženjer kao procenitelj štete štetnikovog osiguravača – sve dok se u servisu ne otvore delovi motornog vozila mehanički savijeni usled saobraćajne nezgode. Otuda, autor je zaključio da je u praksi posebnog vanskudskog postupka stvarno teško utvrditi visinu „male štete“ na motornom vozilu, s obzirom na zakonsku obavezu osiguravača da naknadu male štete isplati u kratkom roku.

3.3.2. Drugi autor¹⁵ je razmatrao svrhu kojom se rukovodio zakonodavac kad je u ZOS-u predvideo poseban vanskudski postupak za naknadu male štete oštećenog pred štetnikovim osiguravačem sa rokom od osam dana. Svoje razmatranje zaokružio je sledećim pitanjem: „Da li se tim kraćim rokom htelo uticati na osiguravajuća društva da se sama ‘rasterete’ velikog broja šteta koje iznose toliko ili se radi o davanju prostora za zaključivanje većeg broja poravnjanja?“

3.3.3. Po mišljenju potpisnika ovog rada, autori su osnovano uključili pitanja primene EI u opšti i poseban vanskudski postupak za naknadu štete oštećenog pred štetnikovim osiguravačem. Samo popunjavanje EI vremenski i prostorno prethodi podnošenju odštetnog zahteva štetnikovom osiguravaču, i ako su uredno popunjene sve rubrike EI, on može da se priloži kao jedan od dokaza uz odštetni zahtev. U uporednopravnoj praksi iz opšteg vanskudskog postupka za naknadu štete oštećenog pred štetnikovim osiguravačem u odnosu na EI može da se ukaže na sledeću sentenciju: „EI o nezgodi, potpisan od oba učesnika saobraćajne nezgode, ima se u odnosu na te učesnike smatrati izvanskudskim priznanjem, koje proizvodi iste pravne učinke kao da je dato pred sudom.“¹⁶ U obrazloženju drugog sudskog predmeta, za EI je navedeno sledeće: „Da bi obrazac prijave imao dokaznu snagu odgovornosti za nezgodu u smislu člana 5. Za-

¹⁵ Prof. dr Vladimir Čolović: Naknada štete po osnovu osiguranja od auto-odgovornosti – ranije i sadašnje regulisanje u zakonodavstvu Srbije, Zbornik radova Udruženja za odštetno pravo sa 13. savetovanja održanog septembra 2010. godine, na opštu temu „Obavezno osiguranje, naknada štete i obezbeđenje potraživanja“, Beograd, 2010, str. 11-25.

¹⁶ Mirovni sudija u Palermu, odluka od 8. februara 2008, objavljena u listu *Assinews* br. 187/2008, str. 95, citirano prema hrv. čas. za teoriju i praksu osiguranja *Osiguranje*, br. 7-8/2008, str. 74.

kona o obaveznom osiguranju od odgovornosti (italijanski zakon br. 39 od 26. februara 2007.), mora biti u potpunosti u svim rubrikama ispunjen, uključujući i detaljan opis nezgode s odgovarajućim grafičkim prikazom, koji, iako grubo sastavljen, mora omogućiti jasnu individualizaciju položaja vozila umešanih u nezgodu u trenutku sudara i opis mesta u kojem se nezgoda dogodila (Rešenje Kasacionog suda Italije br. 13019/2006).¹⁷ Dakle, primeri iz uporednopravne vansudske i sudske prakse potvrdili su značajno mesto i ulogu EI u vansudskom i sudskom postupku, iz čega se može zaključiti da pred osiguravačima u Srbiji stoji obaveza da u opšte ili posebne uslove obaveznog osiguranja od auto-odgovornosti ugrade adekvatne odredbe o mestu i ulozi EI u ovom osiguranju, te time suzbiju ranije izražavanu bojazan od prevara pomoću EI.

Zaključci

1) Zakon o obaveznom osiguranju u saobraćaju sadrži jasnu odredbu o stupanju na snagu. Međutim, za 30 do 40 odsto odredaba tog zakona predviđeno je da će početi da se primenjuju u nekom budućem trenutku posle jedne ili više godina od dana stupanja na snagu tog zakona, kao i da će veliki broj odredaba početi da se primenjuje kad Srbija pristupi Evropskoj uniji. Pravni institut u Zakonu o obaveznom osiguranju u saobraćaju *stupanje na snagu* saglasan je sa Ustavom RS. Odredbe o početku primene jedne ili više odredaba Zakona o obaveznom osiguranju u saobraćaju posle dana stupanja na snagu tog zakona nisu u skladu sa Ustavom RS iz razloga navedenih u ovom radu. Pošto u pravnom sistemu RS ima još važećih zakona sa odredbama u kojima je početak primene jedne ili više odredaba predviđen za neki budući trenutak posle stupanja na snagu dotičnog zakona, Ustavni sud Srbije nadležan je da po službenoj dužnosti utvrdi da li su odredbe Zakona o obaveznom osiguranju u saobraćaju o početku primene jedne ili više odredaba tog zakona posle dana njegovog stupanja na snagu saglasne ili nesaglasne sa Ustavom RS. Ustavni sud Srbije trebalo bi da ukaže zakonodavnom telu na ustavnopravne, sistemske i praktične posledice takve zakonodavne prakse.

2) Odredbe Zakona o obaveznom osiguranju u saobraćaju o posebnom

¹⁷ Sud u Milanu (Tribunale di Milano), 5. građansko odeljenje, br. 7695 od 19. juna 2007, objavljeno u listu *Assinew*, br. 185/2008, citirano prema mesečniku *Svijet osiguranja* br. 6/2008, str. 69.

vansudskom postupku za naknadu male štete pred štetnikovim osiguravačem u vezi sa jednom od novela Zakona o obaveznom osiguranju u saobraćaju treba staviti van snage. Predlaže se da se u jednom članu tog zakona propiše da će štetnikov osiguravač naknaditi manju štetu ili štetu manjeg obima po dokazanom odštetnom zahtevu oštećenog u roku od 14 dana od prijema tog zahteva.

Summary

Special Procedure for Compensation of Small Claims in the Compulsory Motor Third Party Liability Insurance in Serbia

Slobodan N. Ilijić, M.Sc.

The Law on Compulsory Traffic Insurance in Serbia was passed in 2009. The Law stipulates general procedure, including provisions for compensation of small claims. There are two articles relating to compensation of small claims. These two articles introduce legal practices for damage compensation of up to EUR 500 and/or EUR 1000 (in dinar equivalent). The legal practice relating to damage compensation of up to EUR 500 came into force on October 12, 2009. The legal practice in relation to EUR 1000 damage compensation will be implemented after Serbia joins the EU. The author considers this latter solution not to be in accordance with the Constitution of the Republic of Serbia and proposes that the Constitutional Court of Serbia declares some 30-40% of the provisions unconstitutional. The author further elaborates his opinion. The author also proposes the wording to be rephrased to introduce „smaller damage“ or „damage of smaller volume“ instead of EUR 500 and/or EUR 1000 compensation. Regardless of the damage amount the author proposes that all disputes arising out of this Law should be resolved in an out-of-court settlement.

Language-edited by: Zorica Simović

Dr Zoran D. Radović,

*doktor pravnih nauka, glavni i odgovorni urednik časopisa „Tokovi osiguranja“,
Beograd, i-mejl: zoran-radovic@hotmail.com*

NAGRADA ZA SPASAVANJE U TRANSPORTNOM OSIGURANJU

Prilikom pružanja pomoći ili spasavanja imovine na moru, spasioci se susreću sa nizom problema koji utiču na njihova prava i obaveze. Opasnosti prilikom spasavanja ugrožavaju i njih same. Premda nagrada za spasavanje, čija je visina po pravilu znatna, predstavlja za spasioce dovoljno jak podstrek da se prihvate tog posla, potrebno je da se spasavanje odvija sa što manje rizika. U tom pogledu, ključnu ulogu ima osiguranje, koje je, s jedne strane, spremno da snosi materijalne štete pričinjene na brodu spasiocu, a s druge strane nudi pokriće štete iz osnova odgovornosti spasioca nastale za vreme spasavanja.

Ključne reči: *spasavanje, nagrada za spasavanje, brod, teret*

1. Uvod

Težnja čoveka da koristi more i rečne tokove u svrhu plovidbe nastala je kao rezultat njihovih prirodnih pogodnosti. No voda kao plovni put, naročito danas, nosi brojne opasnosti. Zbog toga nije izuzetan slučaj da se lica i teret na brodu nađu u nevolji koja iziskuje pomoć.

Naporedno sa borbom čoveka za opstanak na moru i njegovo osvajanje morskih prostranstava stvarao se kodeks etičkih, običajnih i drugih normi u odnosima pomoraca u slučaju nastanka opasnosti. Tako do izražaja dolazi solidarnost, glavna karakteristika spasavanja ljudskih života ili materijalnih vrednosti.¹

¹ Gavro Badovinac, *Ugovori o iskorišćavanju pomorskih brodova*, Zagreb, 1970, str. 211.

Smatra se da je spasavanje na moru – premda se uobičajilo kasnije, to jest nije staro koliko i sama plovidba – nastalo kao obaveza zasnovana na načelu uzajamne solidarnosti, naročito kada se radi o spasavanju ljudskih života u nevolji. S razvitkom društva, i pomorsko spasavanje razvilo se u poseban institut pomorskog prava, koji se sastoji u tome što se brodu koji ukazuje pomoć drugom brodu, licima i teretu na njemu priznaje pravo na nagradu ukoliko se uz zalaganje spasilaca spasavanje uspešno završi.²

Plovidbeno spasavanje, i na moru i na unutrašnjim vodama, predstavlja specifičan institut plovidbenog prava. Za svako spasavanje broda i tereta na njemu koje je dalo koristan rezultat spasiocima pripada pravična nagrada.

Institut spasavanja na moru preneo se na spasavanja vazduhoplova kada se spasavanje izvodi na moru. U tom slučaju, primenjuju se principi pomorskog prava.³ Pravo na nagradu za spasavanje lica i imovine, naime, pripada vlasniku vazduhoplova koji je sproveo spasavanje.

Plovidbeno osiguranje uvek je nastojalo da udovolji potrebama plovidbene privrede. Savremeno pomorsko osiguranje, otkako postoji, pokriva odgovornost brodara za sudar brodova. Dosta dugo ovo osiguranje nije pokrivalo obavezu brodara da plati nagradu za spasavanje. U ovom pogledu, engleska sudska praksa dugo je bila nesigurna. U pomorskom pravu Engleske termin „salvage” istovremeno se odnosi na „usluge spasilaca” i na „nagradu za spasavanje”. U pomorskom osiguranju Engleske ovim se izrazom označava „da je stvar spasena”.⁴

Pravo osiguranika da nagradu za spasavanje koju je platio spasiocima naknadi od svog osiguravača regulisano je zakonskim propisima.

2. Izvori prava

Klasifikacija izvora prava može se izvršiti na različite načine. Izvori transportnog prava dele se na međunarodne i interne izvore kao na direktne i supsidijarne.⁵ Izvori prava osiguranja svrstavaju se u dve grupe: jednu sačinjavaju

2 Veljko Tomašić, *Pomorska polica za osiguranje prekomorskih brodova*, Zagreb, 1962, str. 66.

3 Micharel R. E. Kerr i Anthony H. M. Evans, *The Law of the Air*, London, 1964, str. 332.

4 J. M. Holden, *Chalmers' Marine Insurance Act*, 1906, London, 1956, str. 100.

5 Miodrag Trajković, *Pomorsko pravo*, Beograd, 1977, str. 12.

organizacioni propisi, dok se druga odnosi na poslove osiguranja. Važna su pravna pravila (opšti uslovi osiguranja) koja uređuju međusobna prava i obaveze iz osiguravajućeg odnosa.⁶

2.1. Međunarodni izvori prava

Konvencije od značaja za naše izlaganje jesu sledeće:

Pomorsko pravo

- Međunarodna konvencija o izjednačavanju nekih pravila o pružanju pomoći i spasavanju na moru iz 1910. (dalje u tekstu Konvencija)
- Međunarodna konvencija o izjednačavanju nekih pravila o sudaru brodova iz 1910.
- Konvencija o otvorenom moru iz 1958.
- Međunarodna konvencija o zaštiti ljudskih života na moru sa izmenama iz 1968. i 1973. i SOLAS konvencija iz 1974.
- Međunarodna konvencija o građanskoj odgovornosti za štete od zagađivanja uljem iz 1969.
- Međunarodna konvencija o ograničenju odgovornosti za pomorske tražbine iz 1976.
- Međunarodna konvencija o izjednačavanju nekih pravila o pomorskim privilegijama i hipotekama iz 1926.
- Međunarodna konvencija o pomorskim privilegijama i hipotekama iz 1993.
- Međunarodna konvencija o spasavanju iz 1989.
- Međunarodna konvencija o privremenom zaustavljanju pomorskih brodova iz 1952.
- Međunarodna konvencija o privremenom zaustavljanju pomorskih brodova iz 1999.

Pravo unutrašnje plovidbe

- Konvencija o režimu plovidbe Dunavom iz 1948. (Beogradska konvencija)
- Konvencija o upisu brodova unutrašnje plovidbe iz 1965. sa Protokolom I, koji reguliše hipoteku i zakonska založna prava na brodu
- Konvencija o sudaru brodova unutrašnje plovidbe iz 1920.
- Konvencija o ograničenju odgovornosti brodovlasnika brodova unutrašnje plovidbe iz 1973. sa izmenama i Protokolom iz 1978.
- Konvencija o građanskoj odgovornosti za štete prouzrokovane prevozom opasne robe drumom, železnicom i unutrašnjim vodama iz 1989.

⁶ Vladimir Jovanović, *Priručnik o osiguranju*, Zagreb, 1965, str. 18.

- Konvencija o saradnji potrebnoj za zaštitu i korišćenje Dunava iz 1974. (Sofijska konvencija)
- Konvencija o zaštiti reke Dunav iz 1998.

Vazduhoplovno pravo

- Konvencija o regulisanju vazdušnog saobraćaja iz 1910. (Pariska konvencija)
- Međunarodna konvencija o izjednačavanju nekih pravila o pružanju pomoći i spasavanju vazduhoplova ili od strane vazduhoplova iz 1938.
- Međunarodna konvencija o priznanju prava na vazduhoplovu iz 1944. (Čikaška konvencija)
- Konvencija o odgovornosti međunarodnog vazdušnog prevozioca prema putnicima i pošiljaocima robe iz 1952. (Rimska konvencija).

Merodavno pravo

- Konvencija br. 80/934 o merodavnom ugovornom pravu iz 1980. (Rim I)
- Uredba (EU) br. 44/2001 o jurisdikciji i priznavanju i izvršenju presuda u građanskim i komercijalnim predmetima.

(Merodavno pravo određuju i Međunarodna konvencija o izjednačavanju nekih pravila o pomorskim privilegijama iz 1926, Konvencija o upisu brodova unutrašnje plovidbe i Konvencija o upisu prava na brodovima u gradnji iz 1967)

2.2. Nacionalni izvori prava

- Zakon o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi iz 1977. sa kasnijim izmenama i dopunama iz 1998. (dalje u tekstu Zakon)
- Zakon o obligacionim i osnovnim materijalnopравnim odnosima u vazdušnoj plovidbi iz 1977. sa kasnijim izmenama i dopunama
- Zakon o plovidbi i lukama na unutrašnjim vodama iz 2010.
- Zakon o pomorskom osiguranju iz 1906. (engleski, dalje u tekstu MIA).

2.3. Izvori prava ugovorne prirode

- Sporazum dunavskih brodarstava iz 1956. o opštim uslovima prevoza robe u međunarodnom saobraćaju, izmenjen 1989. (Bratislavski sporazum)
- Dunavska pravila o zajedničkoj havariji iz 1990.
- Jork-antverpenska pravila o zajedničkoj havariji iz 1994.
- Jork-antverpenska pravila o zajedničkoj havariji iz 2004.

2.4. Izvori prava plovidbenog osiguranja

- Zakon o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi
- Zakon o obligacionim i osnovnim materijalnopравnim odnosima u vazdušnoj plovidbi
- engleski Zakon o pomorskom osiguranju iz 1906. (dalje u tekstu MIA).

3. Institut spasavanja

Institut spasavanja može se posmatrati sa gledišta njegovog šireg i užeg značaja. Pod spasavanjem u širem smislu treba shvatiti svaku delatnost usmerenu ka otklanjanju opasnosti, a u užem samo onu koja je urodila plodom.⁷ Pod pojmom spasavanja na moru podrazumeva se svaka potrebna i korisna usluga, pomoć i zaštita pružena imovini i licima na moru.⁸ Da bi se pravni institut spasavanja primenio, neophodno je da spasavanje bude izvršeno u vodama u kojima se plovidba odvija (*navigable waters*).⁹ Istovremeno, spasavanje vazduhoplova proteže se i na spasavanje na kopnu.¹⁰

Karakteristični elementi spasavanja jesu sledeći: opasnost u kojoj se našla imovina, usluge spasavanja, predmet spasavanja i postignut uspeh. Važan je i ugovor o spasavanju s obzirom na to da se spasavanje brodova najčešće vrši na osnovu tipiziranih ugovora.

Pod pojmom *spasioci* podrazumevamo ljude koji su spasavanju imovine i lica pristupili dobrovoljno i samoinicijativno. Spasavanje se najčešće vrši brodovima. Prema jednom autoru,¹¹ spasilac na prvom mestu može da bude brod. U pomorskom pravu izvršena je personifikacija broda koji u određenim uslovima postaje subjekt prava. Od svih mrtvih stvari, kako je rekao jedan engleski sudija, najživlji je brod. Personifikacija broda omogućava veću zaštitu licima koja su pretrpela štetu u vezi s brodom, dozvoljavajući im da svoja prava ostvaruju neposredno od broda, o čemu će kasnije biti reči.

Spasavanje na moru najčešće se vrši na osnovu tipiziranog ugovora „Bez uspeha nema nagrade“ (*No cure – no pay*). Ukoliko spasioci prilikom spasavanja nisu bili uspešni, sve troškove u vezi sa spasavanjem snose sami. U engleskom pravu spasioci su stekli pravo na nagradu još u trinaestom veku (*Statute of Westminster*), što je kasnije potvrđeno sudskim presudama.¹²

3.1. Predmet spasavanja

Konvencija o spasavanju iz 1926. godine predviđa da su predmeti spasavanja brod i stvari na njemu, vozarina i prevoznina. Ni Konvencija ni Zakon ne

7 Branko Jakaša, „Pojam i sistematika spasavanja na moru“, *Zbornik za pomorsko pravo*, Zagreb, 1967, Knjiga 6, str. 30.

8 Ivo Grabovac, *Pomorsko pravo*, Zagreb, 1971, str. 244.

9 <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/Maritime+Lien>, 18. 10. 2013.

10 Kenneth McGuffie, *Kennedy's Civil Salvage*, London, 1958, str. 49.

11 Plinio Manca, *International Maritime Law*, Antwerpen, 1971, vol. 3rd, str. 174.

12 Kenneth C. McGuffie.

predviđaju mogućnost da predmet spasavanja budu samo lica. Naime, preovladalo je humano shvatanje da za spasavanje ljudskih života niko nema pravo na nagradu.

Da bi se odredbe Konvencije i Zakona primenile na spasavanje stvari, one se moraju nalaziti na brodu. Regulatora se, dakle, ne odnosi na napuštene stvari (*res derelicta*), koje plutaju po vodi. Ni stvari koje nemaju komercijalnu vrednost ne mogu biti predmet spasavanja (*res extra commercium*).¹³

Vozarina koja je u riziku prevozioca može biti predmet spasavanja. Međutim, ukoliko nije u njegovom riziku, već je, na primer, plaćena unapred (*pre-paid freight*), ona, bez obzira na uspeh prevoza, nije predmet spasavanja, već je ugrađena u cenu robe koja je prodana po paritetu CIF (fakturna vrednost robe, vozarina i osiguranje robe).

Predmet spasavanja je i vazduhoplov koji, kao i brod, ima svoj subjektivitet (*legal quasi personality*).¹⁴ Brod je pokretna stvar. On je nepotrošna, sastavljena i nedeljiva stvar. Plutajući objekt koji je predmet stvarnih prava – prava vlasništva, hipoteka i privilegija¹⁵ – ima karakteristike broda i upisuje se u upisnik kao i brod, sa vlasničkim i teretnim listom.

Princip „Bez uspeha nema nagrade” dugo je sprečavao dodeljivanje nagrade za spasavanje u slučaju kada spasioci ne uspeju u pokušaju da spasu brod. No nakon velikih tankerskih katastrofa na moru, stvoreni su uslovi da spasioci budu nagrađeni za sprečavanje zagađenja čovekove sredine.¹⁶

3.2. Nagrada za spasavanje

Teorija i praksa prihvatile su načelo da svako delo pomoći i spasavanja na moru i unutrašnjim vodama koje je dalo koristan rezultat pruža pravo spasiocima na pravičnu nagradu. Ovo načelo primenjuje se i na spasavanje vazduhoplova. U slučaju da se brod u opasnosti obaveže da plati usluge drugom brodu, nezavisno od uspeha spasavanja, brod spasilac neće moći da dobije nagradu za spasavanje od brodarka spasenog broda.¹⁷ Spasioci stiču pravo na nagradu samo ako je ona za spasioce neizvesna. Pri tome nije bitno da li je visina nagrade ugovorena unapred. Ukoliko su spasioci pre spasavanja zaključili sa spasa-

¹³ *Pravni leksikon*, Savremena administracija, Beograd, 1970, str. 112.

¹⁴ Čikaška konvencija.

¹⁵ Jasenko Marin, „Stvarnopravno uređenje za plovila unutrašnje plovidbe”, *Poredno pomorsko pravo*, Zagreb, 2009, br. 163/2009, str. 35.

¹⁶ Bliže, Mišo Mudrić, „Liability salvage – environmental award: a new concept for an old concept”, *Pomorsko poredno pravo*, Zagreb, br. 164/2010, str. 491.

¹⁷ R. H. Brown, Victor Dover, „A handbook to Marine Insurance”, London, 1970, str. 58.

nim ugovor „Bez uspeha nema nagrade”, stiču pravo na nagradu samo ukoliko postignu uspeh.

Nagrađivanje za usluge spasavanja ne može se prihvatiti jednostavno kao naknada do koje se dolazi primenom postavke *pro opere et labore* ili prema tačno ostvarenom korisnom rezultatu pojedinog slučaja. Već i sama činjenica da Konvencija upotrebljava izraz „*remuneration*”, dakle *nagrada*, a ne „*indemite*”, tj. *naknada štete*, nameće se zaključak da spasiocima ne pripada samo naknada za pretrpljene gubitke, već i nagrada za trud i postignut uspeh.¹⁸ Prilikom određivanja visine nagrade za spasavanje, sud ne prihvata načelo *quantum meruit*, koje sadrži troškove i rad. Usluge spasavanja ne zasnivaju se na ugovoru iz kojeg proizlazi pravo spasilaca na nagradu.¹⁹ Međutim, ne osporava se načelo da *quantum meruit* nema udela u određivanju visine nagrade za spasavanje.

Prema odredbama Konvencije i Zakona, visina nagrade za spasavanje ne može biti veća od vrednosti spasene imovine. Primenjuje se načelo „Iz mora se ne može izvući više od onoga šta je moru povereno”. Prilikom utvrđivanja visine nagrade za spasavanje, sud će u obzir uzeti merila koja su Konvencijom i Zakonom predviđena (identična su): uspeh, zalaganje i zasluge lica koja su izvršila spasavanje, opasnost u kojoj se nalazio spasavani brod, lica i stvari na brodu, spasioci i njihov brod, upotrebljeno vreme, troškovi, pretrpljena materijalna šteta, rizik od odgovornosti i drugi rizici spasilaca, vrednost sredstava izloženih riziku i specijalna opremljenost broda koji je spasavao drugi brod, vrednost spašenog broda, stvari na njemu i iznos vozarine i prevoznine.

Nagrada za spasavanje smatra se zajedničkom havarijom ako je izvršena za zajednički spas broda i tereta,²⁰ a kad se spasava samo brod, u pitanju je partikularna havarija.

3.3. Ostvarenje prava spasilaca na nagradu za spasavanje

Zapovednik broda u opasnosti ima ovlašćenja da zaključi ugovor o spasavanju birajući najprikladniji brod za pružanje pomoći, čije je pravo potvrđeno Zakonom. Najčešće se koristi „Lojdov” ugovor,²¹ koji potvrđuje princip da spasioci imaju pravo na nagradu ukoliko su postigli uspeh u spasavanju. Ugovor

¹⁸ Vladislav Brajković, „Nagrada za pružanje pomoći ili spasavanje”, *Zbornik za pomorsko pravo*, knjiga 6, Zagreb, 1976, str. 55.

¹⁹ J. G. R. Griggs, „Aspects of Salvage”, *The Journal of Business Law*, London, July 1964, str. 212.

²⁰ Drago Pavić, *Pomorsko pravo*, Knjiga treća - Pomorske nezgode, pomorsko osiguranje, Visoka pomorska škola, Split, 2000, str. 78.

²¹ Lloyd's Standard Form of Salvage Agreement, No Cure – No Pay.

sadrži tri elementa: predmet spasavanja, usluge spasavanja i nagradu, čija će visina biti utvrđena kasnije. Ugovor o spasavanju ne predstavlja ugovor o delu.²² Treba ga shvatiti kao poseban ugovor zbog toga što se sam institut spasavanja smatra institutom *sui generis*.²³ Ugovorom se spaseni brodar obavezuje da 15 dana neće pomerati brod sa mesta na kome je spasavanje završeno, a u tom roku treba da bude plaćena nagrada za spasavanje, ili da se dâ garancija banke ili osiguravača da će nagrada biti plaćena na osnovu arbitražne ili sudske odluke.

Pravo spasilaca na nagradu za spasavanje, prema pomorskom pravu, predstavlja „pomorsku tražbinu” (*maritime claim*), potraživanje koje je obezbeđeno pomorskom privilegijom (*maritime lien*). U pravnom smislu, *lien* predstavlja oblik obezbeđenja za plaćanje duga koje poveriocu daje pravo na stvari dužnika. Poreklo je u anglo-francuskom izrazu *lien, loyen*, koji potiče od latinske reči *ligamen* u značenju „obavezivanje”. Pravna nauka, potkrepljena međunarodnim konvencijama²⁴ i Zakonom, prihvatila je da se personifikuje brod tako da može biti odgovoran za nagradu za spasavanje bez obzira na to da li je za nju odgovoran brodovlasnik. U skladu s pravnom teorijom o „personifikaciji” broda, postupak protiv broda vodi se *in rem*, a ne protiv brodovlasnika ili brodara u postupku *in personam*. Sam brod ne predstavlja opasnu stvar, za razliku od automobila,²⁵ što predstavlja okolnost koja nije bez značaja.

Po pravilu, pomorska privilegija na brodu ne može postojati bez pomorske tražbine kojom spasioci obezbeđuju svoje pravo da nagradu za spasavanje naplate. Pomorska privilegija²⁶ predstavlja privilegovano potraživanje koje se u redu prvenstva nalazi ispred svih ostalih potraživanja; obezbeđuje naknadu za pružene usluge brodu ili štete prouzrokovane od broda; predstavlja skriveno potraživanje koje bezuslovno prati pomorsku stvar (*maritime res*), na kojoj postoji i ostvaruje se tužbom *in rem*. Pomorske privilegije prihvaćene su Zakonom u smislu zakonskih založnih prava. Pored ostalog, i za potraživanja po osnovu nagrade za spasavanje pomorskog broda i broda unutrašnje plovidbe.

22 Ivo Grabovac, „Odgovornost broda spasioca za vrijeme spasavanja”, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, Zagreb, br. 3, 1976, str. 228.

23 Trajković, navedeno delo, str. 215-216.

24 Međunarodna konvencija za izjednačavanje nekih pravila o pomorskim privilegijama i hipotekama iz 1926. i Konvencija o upisu prava unutrašnje plovidbe iz 1965.

25 Hrvoje Kačić, „Je li brod ‘opasna stvar’ i osiguranje odgovornosti”, *Zbornik radova pravnog fakulteta u Splitu*, god. 36/1999, str. 27-40.

26 Griffith Price, *The Law of Maritime Law*, London, 1940, str. 1-3.

Spasioci imaju mogućnost da svoje pravo na nagradu ostvare privremenim zaustavljanjem pomorskog broda, što im omogućava međunarodna konvencija (vidi izvore prava). Za pomorske tražbine, kao što je nagrada za spasavanje, privremeno zaustavljanje broda je dozvoljeno. Tada sledi tužba protiv broda *actio in rem*, čiji je cilj, po jednom shvatanju, da natera brodovlasnika da se i sam pojavi na sudu.²⁷

Zakonska založna prava postoje i na vazduhoplovu za potraživanja koja se odnose na plaćanje dugovanja po osnovu traganja za vazduhoplovom ili njegovog spasavanja.²⁸ Za razliku od zakonskih založnih prava na brodu, zakonska založna prava na vazduhoplovu mogu se upisati u odgovarajući upisnik. U SAD se „*liens*” upisuju u upisnik vazduhoplova, npr. za usluge popravljача vazduhoplova.²⁹ Bez ovakvog upisa, poverilac neće moći da ostvari svoja prava protiv vlasnika vazduhoplova.³⁰ Poverilac svoja prava ostvaruje tužbom *in rem* protiv vazduhoplova ili tužbom *in personam* protiv njegovog vlasnika.

4. Osiguranje spasavanja

Prema odredbama Zakona, nagrada za spasavanje predstavlja jednu od kategorija štete. U tom pogledu, transportna osiguranja razlikuju se od ostalih imovinskih osiguranja. Ako ugovorom o osiguranju nije predviđeno nešto drugo, smatraće se da su pokrivene sve kategorije štete.³¹ Dok se nagrada za spasavanje smatra štetom pokrivenom osiguranjem, troškove osiguranika u vezi sa spasavanjem broda uvrstićemo u predmet osiguranja koji je kao takav samo indirektno izložen pomorskim rizicima u plovidbenom poduhvatu. S obzirom

27 Marko Pavliha i Mitja Grbec, *Abeceda pomorskoga prava in začasna zaustavitev ladje*, 2002, Ljubljana, str. 83.

28 Zakon o obligacionim odnosima i osnovama svojinsko-pravnih odnosa u vazdušnom saobraćaju.

29 Nathan Leavitt, What You Don't Know Hurt You: Liens and Interests in Commercial and Corporate Aircraft Equipment Not Found on the FAA Aircraft Registry. *Aletrs & Newsletters*, USA, 18. 10. 2013.

30 Georgy J. Reigel, Aircraft Mechanic's Liens, Reigel Law Firm, Ltd, Hopkins, MN, February 2008.

31 Veljko Tomašić, *Ugovor o plovidbenom osiguranju: po Zakonu o pomorskoj i unutrašnjoj plovodbi sa komentarom i osvrtom na inostrano zakonodavstvo*, Institut za uporedno pravo, Beograd, 1990, str. 226.

na neizvesnost uspešnog okončanja plovidbenog poduhvata, ovaj rizik brodar prebacuje na svog osiguravača.

4.1. Nagrada za spasavanje i zajednička havarija

Nagrada i troškovi spasavanja redovno su pokriveni osiguranjem. Ako je izvršeno spasavanje broda i tereta, osiguravač će moći da likvidira štetu osiguranika kao zajedničku havariju. Nagrada za spasavanje može se posmatrati kao poseban trošak osiguranja.³² Ovakav način likvidacije predviđen je Jork-antverpenskimi pravilima iz 1974. godine. Rešenje može biti nepravilno prema teretu s obzirom na to da se visina nagrade za spasavanje utvrđuje prema vrednosti broda i tereta u mestu u kome je spasavanje završeno, dok se likvidacija zajedničke havarije vrši prema mestu u kome je zajednički poduhvat broda i tereta okončan. Primer:³³

Obračun zajedničke havarije

Dužnička masa:

- vrednost broda	100.000.000
- CIF vrednost tereta na odredištu	80.000.000 (na odredištu)
Ukupno	180.000.000
Koeficijent raspodele	$\frac{9.000.000}{180.000.000} = 5\%$

Poverilačka masa:

trošak spasavanja	9.000.000
-------------------	-----------

Obračun naknade za spasavanje

- vrednost broda	100.000.000
- vrednost tereta u mestu spasavanja	70.000.000
Ukupno	170.000.000
Koeficijent raspodele	$\frac{9.000.000}{170.000.000} = 5,29\%$

nagrada za spasavanje	9.000.000
-----------------------	-----------

Najznačajnija i ujedno najspornija novina koju donose poslednja Jork-antverpenska pravila iz 2004. jeste pravilo da se u zajedničku havariju ne priznaju nagrade za spasavanje. Nagrada za spasavanje i zajednička havarija obračunavaju se zasebno, svaka za sebe i po vlastitim pravilima.³⁴

32 Borislav V. Ivošević, *Transportno osiguranje*, Pravni fakultet Univerziteta Union, Delta Press, Beograd, 2009, str. 133.

33 Zoran Radović, *Predavanja na Fakultetu za pomorstvo in promet*, Portorož, 1994.

34 Drago Pavić, „York-antverpenska pravila”, 2004, *Pomorsko poredno pravo*, broj 159/2005.

Prema jednom stanovištu, nagrada za spasavanje pokrivena je osnovnom polisom osiguranja bez obzira na to što sama polisa ne sadrži odgovarajuću odredbu u tom pogledu, pod uslovom da je brod bio spasen od rizika koji je polisom pokriven.³⁵ Ovo rešenje je logično pošto niko sa sigurnošću ne može predvideti karakter štetnog događaja kojim bi se preteća opasnost ostvarila.³⁶ Prema drugom shvatanju, obaveza osiguravača da osiguraniku naknadi štetu zavisi od izričitih odredaba polise osiguranja.³⁷

4.2. Nagrada za spasavanje i zasebni troškovi

Pod zasebnim troškovima podrazumevaju se troškovi koje je brodar u svojstvu osiguranika imao u vezi sa svojim osiguranim interesom, usled nastupanja osiguravajućeg rizika. Brodar sam snosi troškove u potpunosti (ne deli ih ni sa kim).³⁸

Zasebni troškovi, po svojoj prirodi, mogu nastati radi spasavanja osiguranog predmeta kao što je brod, ali takođe i zbog sprečavanja povećanja već nastale štete pokrivene osiguranjem. Ukoliko je osiguranik zaključio ugovor o spasavanju svoga broda, prema čijim odredbama spasioci imaju pravo na naknadu bez obzira na postignuti uspeh u spasavanju, ova naknada je pokrivena osiguranjem ne kao nagrada za spasavanje, već kao zaseban trošak. Pojam „zasebni troškovi” unet je u englesko pomorsko osiguranje da bi se napravila razlika između „zasebnih šteta” na osiguranom predmetu i ovih troškova. Razlika se sastoji u tome što su zasebne štete pokrivene osiguranjem kao neposredna posledica ostvarenja osiguravajućih rizika, što nije slučaj sa zasebnim troškovima.³⁹ Troškovi osiguranika nastali radi izbegavanja šteta od neposredne opasnosti ili smanjenja već nastalih šteta naknađuju se ako su učinjeni razumno i ako su u pitanju štete pokrivene osiguranjem. Te štete naknađuju se preko osiguranog iznosa i nezavisno od postignutog rezultata (Zakon).

Za razliku od zasebnih troškova, nagrada za spasavanje osiguraniku neće se nikad naknaditi iznad osiguranog iznosa. Nagrada za spasavanje je u neposrednoj zavisnosti od postignutog uspeha, zbog čega se na prvi pogled

³⁵ Veljko Tomašić, *Pomorska polisa za osiguranje prekomorskih brodova sa komentarom*, Zagreb, 1962, str. 109

³⁶ Marina Kružićević, „Naknada za izvanredne mere spasavanja u pomorskom osiguranju”, *Osiguranje i privreda*, Zagreb, br. 3-4/74.

³⁷ Lord Chorley of Kendal, M. A, *Arnould on Law of Marine Insurance and Average*, London, 1954, str. 787.

³⁸ Hugh Mullins, *Marine Insurance Digest*, Cambridge, 1951, str. 70.

³⁹ E. R. H. Ivamy, *Marine Insurance*, London, 1970, str. 432.

ne može očekivati postojanje disproporcije između štete koju je pretrpeo brod uvećane za nagradu za spasavanje i stvarne vrednosti broda pre spasavanja.

Primer:

Stvarna vrednost broda pre spasavanja: 1.000.000

Šteta na brodu usled nasukanja: 100.000

Nagrada pokrivena osiguranjem ne sme biti veća od: 900.000

4.3. Kasko osiguranje broda

Prema odredbi Zakona, ako osigurani brod bude spašen, osiguravač će naknaditi onaj iznos koji je osiguranik dužan da plati, ali do osigurane vrednosti broda. Osiguravač će postupiti kao kod svake druge štete pokrivena osiguranjem.

Pomorski brodovi u svetu osiguravaju se prema opštim uslovima engleskog osiguranja.⁴⁰ Predviđena je primena engleskog prava, prema kome je nagrada za spasavanje pokrivena osiguranjem ukoliko je spasavanje izvršeno da bi se sprečilo nastupanje osiguravajućeg rizika (MIA). Uslovi osiguranja predviđaju da je pokriven udeo broda u troškovima spasavanja, u nagradama za spasavanje i/ili u zajedničkoj havariji. Opšti uslovi za osiguranje plovniha objekata na unutrašnjim vodama Kompanije „Dunav osiguranje“ pokrivaju nagradu za spasavanje, troškove osiguranja i troškove zajedničke havarije koji su nastali u vezi sa osiguravajućim rizicima.

Nagrada za spasavanje, kao šteta usled ostvarenja ratnih rizika, pokrivena je osiguranjem ukoliko je osiguranje od ratnih rizika bilo ugovoreno. Da bi šteta bila pokrivena osiguranjem, neophodno je da postoji uzročna veza, npr. pretnja da brod bude zaplenjen ili da potone ako je pogođen torpedom.

4.4. Osiguranje od odgovornosti

Osiguranje od odgovornosti pomorskih brodara u svetu vrši se učlanjivanjem brodovlasnika i brodara u klubove za zaštitu i naknadu (*Protecting & Indemnity Clubs*).⁴¹ Klupska pravila predviđaju pravo brodara na naknadu dela nagrade za spasavanje koja tereti spasavani (učlanjeni) brod ukoliko kasko osiguravač broda ovaj deo nagrade uskrati svom osiguraniku. Uslov je da uskraćivanje nastane zbog toga što je stvarna vrednost broda bila veća od njegove

40 Institute Clauses Clauses – Hulls i Institute Voyage Clauses doneih od strane Lloyd's Underwriters Association i Institute of London Underwriters, N. G. Hudson i J. C. Allen, *The Institute Clauses Handbook*, London, 1986, str. 2.

41 Zoran Radović, „Osiguranje odgovornosti pomorskih brodara“, *Pomorski zbornik*, Rijeka, 1980, str. 150.

osigurane vrednosti po kasko polisi.⁴² Pored međunarodne grupe P&I klubova, važno mesto u ovoj oblasti osiguranja ima i ruski P&I Pool.⁴³

4.5. Osiguranje vazduhoplova

Ugovor o osiguranju u vazdušnoj plovidbi regulisan je Zakonom o obligacionim i osnovnim materijalnopравnim odnosima u vazdušnoj plovidbi. U slučaju da neki elementi nisu regulisani ovim zakonom, primeniće se odredbe Zakona o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi. Zakon o obligacionim odnosima i osnovnim materijalnopравnim odnosima, doduše, sadrži odredbe o spasavanju, ali ne sadrži i odredbe o osiguranju koje bi se na spasavanje primenjivale.

Prema odredbi engleske polise za osiguranje vazduhoplova,⁴⁴ iz osiguranja osiguravača vazduhoplova za doprinose u zajedničkoj havariji, troškovima spasavanja i nagradi za spasavanje isključena je odgovornost. A prema klauzuli kojom se proširuje ovo pokriće,⁴⁵ nagrada za spasavanje osiguranog vazduhoplova naknadiva je iz osiguranja. Druga engleska polisa⁴⁶ izričito isključuje mogućnost da se polisa tumači kao pomorska. Iznos nagrade za spasavanje koji je naknativ iz osiguranja ograničen je osiguranim iznosom u osnovnoj polisi. Rešenje je nepravilno. Ukupni troškovi osiguranika pokriveni osiguranjem mogu da budu i veći kada je osiguranik preduzeo spasavanje. U ovom pogledu, opšti uslovi osiguranja naših osiguravača su širi. Uslovi za osiguranje vazduhoplova Kompanije „Dunav osiguranje” pokrivaju troškove učinjene radi spasavanja osiguranog vazduhoplova ili izbegavanja odnosno smanjenja štete na osiguranom vazduhoplovu.

5. Zaključak

Prilikom pružanja pomoći ili spasavanja imovine na moru, spasioci se susreću sa nizom problema koji utiču na njihova prava i obaveze. Opasnosti prilikom spasavanja ugrožavaju i njih same. Premda nagrada za spasavanje, čija je visina po pravilu znatna, predstavlja za spasioce dovoljno jak podstrek da se prihvate tog posla, potrebno je da se spasavanje odvija sa što manje rizika. U

42 The United Kingdom Mutual Steam Ship Assurance Association (Bermuda) Ltd.

43 David McCahan, „Inland Marine Insurance”, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 161/2010.

44 Lloyd's Aircraft Policy

45 Aircraft Wreck and Salvage Clause.

46 London Insurance Aircraft Policy AVN IC AMB 21. 12. 98.

tom pogledu, ključnu ulogu ima osiguranje, koje je, s jedne strane, spremno da snosi materijalne štete pričinjene na brodu spasiocu, a s druge strane nudi pokriće štete iz osnova odgovornosti spasioca nastale za vreme spasavanja.

Nagrada za spasavanje po svojim svojstvima ne predstavlja rizik zbog kojeg postoji potreba obezbeđenja putem osiguranja. Spaseni brodar spasiocima plaća nagradu za spasavanje kada je njegov brod uslugama spasioca iz nevolje izbaavljen tako što je sprečeno ostvarenje osiguravajućeg rizika.

Institut spasavanja na moru, koji je, prema rimskom pravu, zasnovan na *negotiorum gestio*, nije poznat u engleskom pravu (*common law*), niti u engleskom ugovornom pravu (*contract i quasi-contract*). Izbegavanjem ovih razlika institut spasavanja moramo prihvatiti kao institut pomorskog prava *sui generis*. U kopnenom pravu ne postoji pravo na nagradu za spasavanje od požara za lice koje je bez naloga izvršilo spasavanje imovine, niti mu se može naknaditi šteta koju je zbog preduzetog spasavanja na sebe preuzeo.

Englesko pomorsko pravo izvršilo je uticaj na evropsko kontinentalno pravo, koje je prihvatilo institut pomorskih privilegija koji poveriocu obezbeđuje ostvarenje prava na pomorskoj imovini (*maritime res*), što obuhvata brod, teret, vozarinu i prevozninu. Pomorska privilegija obuhvata pravo na imovini (*jus in re*) i pravo na ostvarenje potraživanja (*jus in rem*). Navedena rešenja potvrđuje naš zakon o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi i Zakon o upisu brodova unutrašnje plovidbe sa Protokolom I. Pomorsko potraživanje (*maritime claim*) može se ostvariti samo na pomorskoj imovini.

Međunarodna konvencija o izjednačavanju nekih pravila o pomorskim privilegijama i hipotekama ostavila je državama potpisnicama da same urede pitanje merodavnog prava. Pomorske privilegije u Zakonu o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi prihvaćene su kao zakonska založna prava. Na ova prava kao stvarna prava na brodu primenjuje se pravo državne pripadnosti broda (Zakon).

Odredbe Zakona o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi primenjuju se na osiguranje nagrade za spasavanje vazduhoplova i traganje za izgubljenim vazduhoplovom.

Summary

Salvage Reward in Transport Insurance

Zoran Radović, PhD

By protecting the Insured, the Insurance business engages in maritime and aviation salvage. It covers the risks present in services of salvors engaged to save or help save a recognised subject of salvage when in danger. As a rule, salvors who render the services of this description acquire a maritime lien on the property saved and they are entitled to remuneration.

The legal institute of salvage should be recognized as the institute of maritime law. It does not exist anywhere else. Salvage of a house on fire by a neighbour does not grant any entitlement to salvage reward.

Salvors may enforce their rights by proceedings in rem, by arresting the subjects of salvage, maritime res, consisting of a vessel, cargo and freight and by arresting an aircraft, or by proceedings in personam against their owners. The lien includes jus in re and jus in rem.

The salvage reward is covered by hull insurers of vessels, cargo, freight and aircrafts. Liability of salvors is also covered by insurers.

The Serbian Marine and Aircraft Insurance Laws have endorsed provisions of international conventions regulating liens.

*Language-edited by: **Bojana Papović***

UDK: 347.823.2+368.023.1:368.025.4:368.10:656.037.851(4-672EEZ)

Zoran Janković,

dipl. maš. inž, direktor Sektora za preventivni inženjering, pregled i kontrolu rizika, Kompanija „Dunav osiguranje“ a.d.o.

dr Anđela Lazarević,

koordinator u Sektoru za preventivni inženjering, pregled i kontrolu rizika, Kompanija „Dunav osiguranje“ a.d.o.

OBJEKTI KRITIČNE INFRASTRUKTURE – PROCENA, PRAĆENJE I KONTROLA RIZIKA

Cilj ovog rada jeste da predstavi osnovne procese u osiguravajućim društvima koji su povezani sa procenom rizika od različitih opasnosti u vezi sa kritičnom infrastrukturom. Definisan je pojam kritične infrastrukture, onako kako ga prepoznaje domaća i evropska regulativa. Prikazana je uloga osiguravača, tačnije Sektora nadležnog za procenu i kontrolu rizika u zaštiti kritičnih infrastrukture. U ovom radu dati su i karakteristični delovi infrastrukture određenih osiguranika, koje su osiguravači identifikovali kao kritične, te se kao takvi razmatraju u okviru aktivnosti Sektora zaduženog za procenu i kontrolu rizika.

Ključne reči: *kritična infrastruktura, procena rizika, premija, osiguranik, osiguravač, zaštita, požar, lom*

1. Uvod

Infrastruktura i infrastrukturni sistemi definisani su u mnogim zakonima u Republici Srbiji koji za predmet imaju regulaciju u pojedinim delovima infrastrukturnih sistema. Tako Zakon o javnim putevima definiše infrastrukturni sistem kao sistem koji obuhvata transportne (vodne, železničke, cevovodne i sl.) i druge sisteme (snabdevanje vodom, kanalizacija, daljinsko grejanje, snabdevanje gasom, prenos i distribucija električne energije, telekomunikacije i sl.).¹ Zakon o planiranju i izgradnji, iz domena svojih nadležnosti, definiše linijske infrastrukturne objekte i komunalnu infrastrukturu. Linijski infrastrukturni objekti su javni putevi, javna železnička infrastruktura, dalekovod, naftovod, produktovod, gasovod, objekat visinskog prevoza, linijska infrastruktura elektronskih komunikacija i slično, dok komunalna infrastruktura predstavlja sve objekte infrastrukture za koje rešenje za izvođenje radova, to jest građevinsku dozvolu izdaje jedinica lokalne samouprave (snabdevanje vodom, kanalizacija, daljinsko grejanje).²

Iako u domaćoj regulativi ne postoji definicija kritične infrastrukture, ovaj termin je u upotrebi, pri čemu se, u najširem smislu, odnosi na sredstva i imovinu koja je ključna za neometano funkcionisanje ekonomije i društva. Takođe, različiti delovi kritične infrastrukture u Srbiji predmet su različitih analiza i razmatranja radi procene rizika i sprečavanja nastanka neželjenih događaja.

Strategija nacionalne bezbednosti, koju je u oktobru 2009. godine donelo Ministarstvo odbrane RS, predstavlja osnov za izradu stratejskih dokumenata u svim oblastima društvenog života i funkcionisanja državnih organa i institucija, radi očuvanja i zaštite bezbednosti građana, društva i države. Međutim, u ovoj strategiji se ne pominje kritična infrastruktura, dok se tek u Zakonu o odbrani pominju objekti od posebnog značaja za odbranu, koji mogu da obuhvate i neke objekte kritične infrastrukture.³ Tako se objektima od posebnog značaja za odbranu smatraju veliki tehničko-tehnološki sistemi, objekti u kojima se proizvode, skladište ili čuvaju predmeti i pružaju usluge za potrebe odbrane, objekti državne uprave i određeni infrastrukturni objekti. Posebnom

1 Zakon o javnim putevima, „Službeni glasnik RS”, br. 101/2005, 123/2007, 101/2011 i 93/2012.

2 Zakon o planiranju i izgradnji, „Službeni glasnik RS”, br. 72/2009, 81/2009, 24/2011 i 121/2012.

3 Zakon o odbrani, „Službeni glasnik RS”, br. 116/2007 i 88/2009

odlukom Vlada RS je odredila i listu ovih objekata.⁴ Neki od objekata koji pripadaju kritičnoj infrastrukturi nalaze se na ovoj listi, ali lista objekata kritične infrastrukture u Srbiji još nije utvrđena. Tako Zakon o vanrednim situacijama RS ni u jednom segmentu ne pominje kritičnu infrastrukturu iako se bavi uspostavljanjem sistema zaštite i spasavanja ljudi, te materijalnih i kulturnih dobara.

U srpskoj regulativi termin kritična infrastruktura javlja se u Strategiji razvoja informacionog društva u Republici Srbiji do 2020. godine.⁵ Kao jedan od prioriteta ove strategije, navedena je i zaštita kritične infrastrukture u okviru informacione bezbednosti. Zaštita od napada informacionim tehnologijama na kritične infrastrukturne sisteme je značajna, ali napad primenom informacionih sistema može da ugrozi i druge kritične infrastrukture, pre svega one kojima se upravlja primenom informacionih tehnologija.

Kriterijumi koji bi služili za određivanje koja infrastruktura treba da se smatra kritičnom moraju da budu formulisani nedvosmisleno i na nivou zemlje i regiona, te da budu usklađeni sa kriterijumima EU. Evropska unija u svojoj definiciji kritične infrastrukture prepoznaje termine nacionalne kritične infrastrukture i evropske kritične infrastrukture. Oba termina odnose se na imovinu ili sistem u nekoj zemlji članici koji je neophodan za održavanje ključnih društvenih funkcija, zdravstva, bezbednosti, sigurnosti, ekonomskog i socijalnog blagostanja, ali je razlika u efektima. Naime, u prvom slučaju uništenje ili oštećenje kritične infrastrukture imalo bi znatan uticaj na zemlju članicu na čijoj se teritoriji nalazi, dok se u drugom slučaju ovaj uticaj odnosi na dve ili više zemlje članice, ili na jednu zemlju kojoj ova kritična infrastruktura ne pripada.⁶

Sagledavanjem značaja kritične infrastrukture jedne zemlje postaje evidentno koliki je značaj osiguranja ovih objekata od različitih rizika, a pre svega od požara, razbojništva i provalne krađe, od loma mašina, ali, svakako, i od nekih katastrofičkih rizika, u smislu Zakona o vanrednim situacijama. U ovom su radu predstavljeni karakteristični delovi sistema kritičnih infrastrukture koji se osiguravaju, to jest delovi infrastrukture koje su kao kritične identifikovali osi-

4 Odluka o objektima od posebnog značaja za odbranu, „Službeni glasnik RS”, br. 112/2008.

5 N. Gospić, G. Murić, D. Bogojević, „Definisanje kritične telekomunikacione infrastrukture u Srbiji”, XXX Simpozijum o novim tehnologijama u poštanskom i telekomunikacionom saobraćaju – PostTel 2012, decembar 2012.

6 Commission of the European Communities, Communication from the Commission on the European Programme for Critical Infrastructure Protection, COM(2006) 786 Final, Brussels, 12.12.2006.

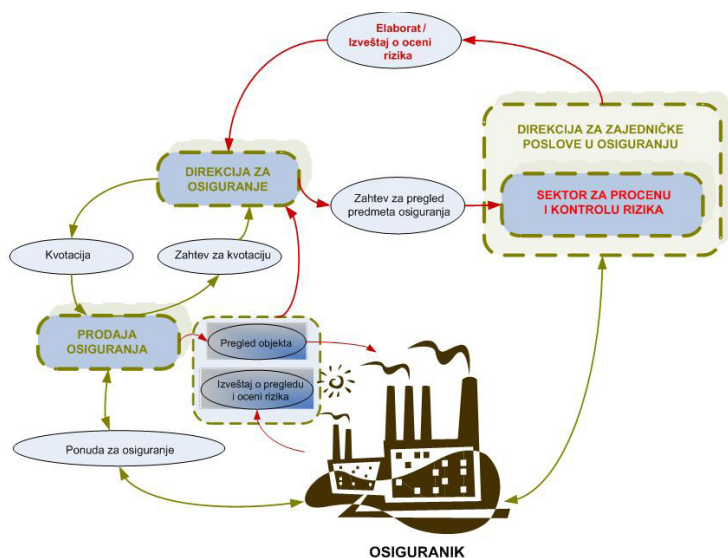
guravači i koji se kao takvi razmatraju u okviru svakodnevnih aktivnosti organizacionog dela osiguravajućeg društva, tačnije sektora zaduženih za procenu i kontrolu rizika u osiguravajućim društvima.

2. Uloga sektora za procenu i kontrolu rizika u sistemu osiguranja

Sa stanovišta osiguranja, valjana procena i kontrola rizika od posebnog je značaja za funkcionisanje celokupnog osiguravajućeg sistema. Na osnovu ove procene, stvarni rizik dovodi se u sklad sa visinom premije koja se plaća, te stoga procena rizika ima i ekonomsku dimenziju. Pomoću valjane procene rizika može se postići i njegovo smanjenje, koje podrazumeva smanjenje premije, a time i obima šteta, čime se ostvaruje zajednički interes osiguravača i osiguranika.

U ovom poglavlju predstavljen je pojednostavljen proces zaključenja i praćenja ugovora o osiguranju, sa akcentom na aktivnostima sektora u čijoj se nadležnosti nalazi procena i kontrola rizika. Na slici 1. dat je primer osnovnih tokova dokumentacije i procesa koji su direktno ili indirektno u vezi sa sektorom nadležnim za pregled i kontrolu rizika, odnosno koji imaju za cilj potpunije sagledavanje uloge ovog sektora u samom procesu zaključenja i praćenja ugovora o osiguranju.

Naime, kada neko fizičko ili pravno lice želi da zaštiti svoju imovinu od štetnog događaja, zaključuje ugovor o osiguranju sa izabranim osiguravačem. Osiguravač treba pažljivo da sagleda i razmotri sve elemente budućeg ugovora i prilagodi ih specifičnostima svakog osiguranika. Ukoliko se radi o kompleksnom predmetu osiguranja i teže sagledivim ili specifičnim rizicima kojima je ovaj predmet osiguranja izložen, neophodno je angažovati sektor nadležan za pregled i kontrolu rizika. Podaci koji su potrebni da bi se donela valjana i optimalna odluka o uslovima i načinu preuzimanja rizika prikupljaju se i obrađuju u posebnim stručnim dokumentima, izveštajima ili elaboratima, koje izrađuju ekspertski timovi osiguravača iz sektora nadležnog za pregled i kontrolu rizika.

Slika 1. Osnovni tokovi dokumentacije i procesi u vezi sa sektorom za inženjering, pregled i kontrolu rizika

U ovim stručnim dokumentima, izveštajima ili elaboratima o proceni rizika realno se sagledavaju činjenice značajne za primenu uslova i tarifa premija za osiguranje imovine. U tom smislu, obavlja se snimanje rizika koji su predmet osiguranja, čime se stiče uvid u stanje predmeta osiguranja (građevinskih objekata, tehnologija, mašina, opreme i sl.) na terenu, gde se prikupljaju potrebna dokumentacija i materijali, i obavljaju razgovori i intervjui sa zaposlenima u preduzećima koja su potencijalni ili aktuelni osiguravani. Nakon prikupljanja informacija, slede potrebne analize i procene rizika, u zavisnosti od opasnosti koje ugrožavaju imovinu i od šteta koje mogu izazvati.

Stručni dokumenti, koji su rezultat gorenavedenih aktivnosti, mogu da sadrže elemente za primenu tarife premija za osiguranje imovine, podelu na rizike, klase zaštitnih mera, građevinske kategorije, klase opasnosti i ocenjene maksimalno moguće štete, prema opšteprihvaćenim pravilima namenjenim za poređenje sa samopridržajem osiguravača i za utvrđivanje viška rizika koji se prenosi u reosiguranje.

Maksimalna moguća šteta (MMŠ) posmatra se kao potencijalna posledica realizacije rizika za pojedine delove imovine – objekte, opremu i zalihe posebno

ili zajedno – ponderisano u fizičkom, implicitnom obliku u procentima, ili u efektivnom, eksplicitnom obliku u valuti.

Međutim, stručni dokumenti o proceni rizika opisuju stanje kod osiguranika u vreme snimanja rizika, pa je neophodno njegovo stalno praćenje, tj. praćenje promena značajnih za osiguravajući rizik i MMŠ. Ova značajna aktivnost sprovodi se periodično na osiguravajućim i reosiguravajućim rizicima, radi identifikovanja mogućih promena. Te promene direktno utiču na usklađivanje visine premije sa stvarnim rizikom, čime se negativan uticaj nadosiguranja i podosiguranja svodi na minimum.

Takođe, treba napomenuti da stručni dokumenti, izveštaji, odnosno elaborati o proceni rizika poseban značaj pridaju zaštiti imovine od opasnosti, od kojih se imovina osigurava; navode se i predlozi mera zaštite imovine kojima se imovina može štititi i tako uticati na smanjenje rizika, što u daljem procesu osiguranja predstavlja osnovu za buduća preventivna ulaganja kao dominantnu aktivnost u tehničkom upravljanju osiguravajućim rizicima.

3. Primeri i pozitivna iskustva kod osiguranja objekata kritične infrastrukture

U ovom poglavlju predstavljeni su karakteristični delovi infrastrukture osiguranika, koje je osiguravač identifikovao kao kritične. Kao takvi, oni se razmatraju u okviru svakodnevnih aktivnosti sektora nadležnog za procenu i kontrolu rizika. Svi navedeni objekti i sistemi izdvojeni su kao kritični u skladu s evropskom definicijom kritične infrastrukture.

Objekti kritične infrastrukture predstavljeni su na način i po redosledu kako je to navedeno u Indikativnoj listi sektora kritične infrastrukture u okviru Aneksa 2 Zelenog papira („Green paper”) o evropskom programu za zaštitu kritične infrastrukture⁷. Ova lista predstavlja sastavni element zajedničkog okvira gorenavedenog programa, koji je pokrenut kao podrška Evropske unije potrebama obezbeđenja dostupnosti, pouzdanosti i održivosti njene kritične infrastrukture. Zaštita kritične infrastrukture jeste svrha svih aktivnosti i razmatranja u vezi sa njom. Termin *zaštita kritične infrastrukture* institucije EU definisale su

⁷ Commission of the European Communities, Green Paper on a European Programme for Critical Infrastructure Protection, COM(2005) 576 Final, Brussels, 17. 11. 2005.

kao sposobnost da se *pripremi, zaštiti, ublaži, reaguje i oporavi* – sve u vezi sa poremećajem ili uništenjem kritične infrastrukture. Upravo procena rizika u okviru osiguranja ima za cilj da zaštiti kritičnu infrastrukturu koja je predmet osiguranja, ili da ublaži posledice štetnog događaja pomoću različitih predloga mera ili preventivnih ulaganja u ovu svrhu. Procene rizika, koje za svoje potrebe vrše osiguravajuća društva, mogu da preduprede nastanak štetnog događaja koji se ogleda u uništenju delova objekta ili celokupnog objekta i opreme kritične infrastrukture.

Na evropskoj Indikativnoj listi sektora kritične infrastrukture navedeno je jedanaest sektora: energija; informacije i komunikacione tehnologije; voda; hrana; zdravstvo; finansije; javni i pravni poredak i bezbednost; državna administracija; transport; hemijska i nuklearna industrija; kosmos i istraživanje. U ovom radu predstavljeni su karakteristični slučajevi sa kojima se susreću zaposleni u osiguravajućim društvima angažovani na poslovima procene i kontrole rizika, ali samo u pojedinim sektorima sa ove liste, i to su energetske sektor, sektor transporta, sektor hemijske i nuklearne industrije, sektor finansija i sektor za javni i pravni poredak i bezbednost.

Prvi razmatrani sektor jeste **energetski sektor**, čiji su kritični proizvodi i usluge, pored ostalog, grupisani u četiri kategorije. *Prva kategorija* obuhvata proizvodnju, preradu, tretman i skladištenje nafte i gasa, uključujući i cevovod. U ovoj kategoriji izabrano je da se predstavi procena rizika u rafineriji nafte.

U tehnološkim procesima u rafinerijama koriste se sirovine i dobijaju proizvodi i međuprodukti koji sa kiseonikom iz vazduha formiraju izuzetno zapaljive i eksplozivne smeše. Tako su, na primer, postrojenja za proizvodnju bitumena naročito požarno opterećena.

Druga kategorija obuhvata proizvodnju električne energije, gde su predstavljeni osiguravajući rizici u hidroelektranama i termoelektranama.

Kod *hidroelektrana* se pokazalo da do rizika od loma i havarija vrlo često dolazi tokom održavanja i popravke postrojenja. Za montažu i remont agregata i ostale opreme u mašinskoj sali koriste se mostovne dizalice velike nosivosti. Tada, prilikom demontaže i montaže u procesu revitalizacije, može doći do havarije (loma) pojedinih delova opreme. Te opasnosti su najizraženije tokom prenošenja pojedinih krupnih delova hidroagregata (radno kolo turbine, generator i dr.) pomoću dizalica.

Rizici u *termoelektranama* su mnogobrojni, ali su najizraženiji rizici od požara i eksplozije, kao i od loma mašina u kotlovskom postrojenju, te turbo-

generatorskom (turbina, generator...) i transformatorskom postrojenju. U ovim postrojenjima se ujedno nalazi i najvrednija oprema, gde su i osigurane sume najveće.

Drugi razmatrani sektor jeste **sektor transporta**, čiji se kritični proizvodi i usluge, pored ostalog, tiču putnog transporta. Putni transport se karakteriše saobraćajnom infrastrukturom, čiji su najkritičniji delovi mostovi. Sagledavanje rizika kod *mostova* značajno je i u eksploataciji, ali pre svega u izgradnji. Tokom izgradnje mostova postoji povećan rizik kako za objekat koji se gradi i potporne građevine tako i za prateću opremu i mehanizaciju, ali i za ljude angažovane na gradilištima. Potrebna je stalna kontrola u procesu izgradnje (armatura, kvalitet betona i sl.) koja se odnosi na poštovanje normativa. Rizik od loma prateće mehanizacije (kranovi, dizalice, potporne građevine...) takođe je izražen.

Treći razmatrani sektor jeste **sektor hemijske i nuklearne industrije**, čiji su kritični proizvodi i usluge, pored ostalog, proizvodnja i skladištenje hemijskih i nuklearnih supstancija, kao što je slučaj u *azotarama*. Kod ovakvih postrojenja jedan od najkritičnijih pogona jeste pogon za proizvodnju amonijaka. S obzirom na to da se tokom procesa proizvodnje amonijaka koristi prirodni gas, a procesi se vode pod visokim pritiscima i temperaturama, rizici od požara i eksplozija su veliki. Tokom procesa dolazi i do oslobađanja vodonika, koji u reakciji sa kiseonikom dovodi do izuzetno visokih temperatura u sekundarnom reformeru (preko 1.000° C).

Četvrti razmatrani sektor jeste **sektor finansija**, čiji su kritični proizvodi i usluge, pored ostalog, aktivnosti banaka i kreditna sigurnost. Ovaj se sektor, po sličnosti rizika, može porediti sa sektorom za **javni i pravni poredak i bezbednost** – petim razmatranim sektorom kritične infrastrukture. Upravne zgrade i glavni objekti kako *banaka* tako i različitih organa državne uprave nalaze se obično u centru grada, i predstavljaju deo kulturnog nasleđa i objekte od javnog značaja. U ovim se objektima nalazi velika količina značajne dokumentacije, koja, pored toga što predstavlja veliko požarno opterećenje, nosi i rizik od uništenja veoma značajnih informacija i podataka. Zbog toga su ovo objekti čija je bezbednost na visokom nivou, pa su pod stalnim nadzorom bezbedonosnih službi. Oni su opremljeni najsavremenijim sistemima protivpožarne i protivprovalne zaštite, koji su predmet procene osiguravača.

Prema evropskoj Indikativnoj listi sektora kritične infrastrukture, ovde ne spadaju pojedine grane industrije kao što su industrija nemetala i građevinskog materijala (cementare) i crna metalurgija (železare). Međutim, one su

ovde takođe predstavljene s obzirom na značaj koji imaju u našem industrijskom sektoru.

Kod *cementara*, mogućnost nastanka požara ili eksplozije najizraženija je u postrojenju za mlevenje uglja i petrol-koksa. Naime, mlevenjem čvrstih goriva nastaje fina prašina organskog porekla koja se koristi kao energent. Ovakva prašina se skladišti u silosima, gde postoji velika opasnost od nastanka i širenja požara, jer u određenoj koncentraciji pravi eksplozivne sisteme, uz moguće razvijanje temperature od 2.500° C.

Kod *železara* se obično radi o velikom broju proizvodnih celina koje se sjedinjuju da bi se dobio krajnji proizvod – čelični lim. Kod određenog broja ovih proizvodnih segmenata postoji rizik od eksplozija većih razmera na pojedinim postrojenjima kao što su visoke peći, rezervoar za amonijak, konvertori, kotlovsko postrojenje i dr. Uzrok eksplozije mogu biti proboji eksplozivnih gasova kroz cevnu armaturu i stvaranje eksplozivnog oblaka, prodor vode na rastopljeni metal, stvaranje eksplozivne smeše od ugljene prašine i kiseonika, kao i poremećaji u kontroli upravljanja tehnološkim procesom. Postoji takođe veliki broj rizika od požara u železari budući da se radi o visokim temperaturama i velikom prisustvu zapaljivih materija. Rizik nosi i velika količina ulja na jednom mestu u uljnim postrojenjima, kao i velika količina uljnih para u pogonu hladne valjaonice. Još jedan značajan rizik predstavlja prodor vode iz rashladnog sistema u rastopljeni čelik, koji je moguć kod pojedinih postrojenja kao što su visoke peći, mikser i konvertori. Ovo može dovesti i do eksplozija većih razmera.

Zaključak

U Srbiji do sada nisu uspostavljeni jasni kriterijumi za identifikovanje kritične infrastrukture i regulatorni okvir koji bi ove aktivnosti podržao. Međutim, sistemski pristup i razvoj i zaštita kritične infrastrukture putem institucionalnih i regulatornih okvira predstavlja osnovni preduslov za njeno integrisanje u širi sistem evropske kritične infrastrukture. Podizanje svesti o potrebi definisanja kritične infrastrukture i načina njene zaštite treba da bude deo politike razvoja i zaštite infrastrukturnih sistema naše zemlje, u kome će se jasno znati nadležnosti svakog pojedinačnog aktera.

Međutim, objekti kritične infrastrukture svakodnevno su u upotrebi, i prekidi u njihovom radu, kao i njihovo uništenje, mogu da dovedu do ozbilj-

nih negativnih posledica po ekonomiju i društvo naše zemlje. Zbog toga se ovi objekti osiguravaju i kao takvi konstantno predstavljaju predmet različitih procena rizika i njihovog praćenja. U ovom radu su, pored ostalog, predstavljene karakteristični primeri iz prakse tokom rada sektora nadležnog za pregled i kontrolu rizika.

Literatura

- Zakon o javnim putevima, „Službeni glasnik RS”, br. 101/2005, 123/2007, 101/2011 i 93/2012.
- Zakon o planiranju i izgradnji, „Službeni glasnik RS”, br. 72/2009, 81/2009, 24/2011 i 121/2012.
- Zakon o odbrani, „Službeni glasnik RS”, br. 116/2007 i 88/2009
- Odluka o objektima od posebnog značaja za odbranu, „Službeni glasnik RS”, br. 112/2008.
- N. Gospić, G. Murić, D. Bogojević, „Definisanje kritične telekomunikacione infrastrukture u Srbiji”, XXX Simpozijum o novim tehnologijama u poštanskom i telekomunikacionom saobraćaju – PostTel 2012, decembar 2012.
- Commission of the European Communities, Communication from the Commission on the European Programme for Critical Infrastructure Protection, COM(2006) 786 Final, Brussels, 12.12.2006.
- Commission of the European Communities, Green Paper on a European Programme for Critical Infrastructure Protection, COM(2005) 576 Final, Brussels, 17. 11. 2005.

Summary

**Critical Infrastructure Buildings – Risk Assessment,
Monitoring and Control**

Zoran Janković
Anđela Lazarević, PhD

The objective of this paper is to present the basic processes in the insurance companies, which are related to the risk assessment of the critical infrastructure. The term critical infrastructure was defined pursuant to the domestic and European legislation. The role of the insurers, namely its sector in charge of the risk assessment and control in critical infrastructure protection was presented. The paper also shows the characteristic parts of the critical infrastructure of certain insureds, identified as critical by the insurers, and, as such, considered in the scope of the activities of the sector in charge of risk assessment and control.

Language-edited by: Zorica Simović

UDK: (497) 06.053.5:336.711: 336.77:658.88

Mr Miloš Petrović,

Direkcija za marketing i odnose s javnošću, Kompanija „Dunav osiguranje“ a.d.o.

PRIKAZ KONFERENCIJE

NENAPLATIVI KREDITI – IZAZOV ZA BANKARSTVO U REGIONU

U svečanoj sali beogradskog hotela „Hajat“ 8. novembra je priređen Regionalni samit guvernera, bankara i privrednika, uz podršku „Dunav osiguranja“ u svojstvu zlatnog sponzora skupa. Konferencija pod nazivom „Finansijski sistemi u regionu“ okupila je čelnike centralnih banaka iz susedstva, predstavnike delatnosti osiguranja, međunarodnih organizacija i uvažene privrednike kojima je dobrodošlicu poželela **dr Jorgovanka Tabaković**, guverner Narodne banke Srbije (NBS). **Dr Marko Čulibrk**, generalni direktor najveće domaće osiguravajuće kuće, izlagao je u okviru panela „Bankarski sistem i privreda - odgovori na posledice krize“ u okviru kojeg su učesnici polemisali na temu teškoća u evrozoni i njihovog „prelivanja“ na ranjive ekonomije regiona, te uticaja matičnih banaka na poslovanje njihovih „kćerki-firmi“ u jugoistočnoj Evropi i dometa delovanja nadzornih vlasti Unije na likvidnost i kreditni potencijal regionalnih banaka. Razmatrane su i potrebe za intervencijom država i centralnih banaka i mere odbrane kursa putem deviznih rezervi.

Bankarski sistemi Jugoistočne Evrope opterećeni su opadanjem kreditne aktivnosti i visokim nivoom nenaplativih zajmova. Visok nivo javnog duga i potreba za fiskalnom konsolidacijom glavni su problemi koje treba rešiti kako bi se izbegli pritisci na platni bilans ovih zemalja, smatra guverner NBS dr Jorgovanka Tabaković. Ona je istakla neophodnost zaobilaženja dodatnih pritisaka poreklom sa deviznih tržišta, s obzirom na visoku zavisnost od deviznog kursa zbog kredita u stranoj valuti. Premda su recesija i smanjenje kreditne aktivnosti

uzrokovali rast nivoa problematičnih kredita, u Srbiji su stvorene dovoljne rezerve za njihovo pokrivanje, tvrdi guverner. Dr Tabaković je izrazila zadovoljstvo što se inflacija vraća u predviđene okvire, premda je loše što je to posledica niske tražnje. Ona je upoznala prisutne da NBS razmatra načine i rokove za primenu standarda u domenu kapitala i likvidnosti, što bi bilo omogućeno najavljenim usvajanjem strategije međunarodnih standarda „Bazel 3“ u bankarskom sektoru do kraja tekuće godine. „Mi jesmo spremni za primenu Bazela 3, ali bankama ne možemo da obezbedimo kvalitetne klijente kojima raspolaže razvijeni svet.“ Srbija bi trebalo da „polako i bez naglih poteza“ odustane od aktuelnog modela rasta privlačenjem direktnih stranih investicija, jer je „ta moda prestala da bude učinkovita“, smatra guverner NBS, dodavši da su strane investicije neophodne, ali da „ne postoji jedan lek za sve probleme.“ Privreda Srbije trebalo bi da pristupi potrazi za novim tržištima na kojima će ostvariti priliv kvalitetnih deviznih sredstava, zaključila je dr Jorgovanka Tabaković.

Da visok nivo učešća nekvalitetnih kredita u portfoliju banaka predstavlja kreditni rizik smatra **Milojica Dakić**, guverner Centralne banke Crne Gore. To je posledica neadekvatne kreditne aktivnosti iz vremena rasta, ali i „prelivanja“ globalne finansijske i dužničke krize, naročito iz obližnje Evropske unije. Milojica Dakić je ukazao i na rast nelikvidnosti u realnom sektoru privrede, što je zbog neurednog izmirivanja obaveza negativno uticalo i na banke u proteklom periodu.

Podaci **Kemala Kozarića**, guvernera Centralne banke Bosne i Hercegovine, pokazuju da učešće problematičnih kredita u toj zemlji iznosi 14,3 odsto, a to pitanje „nije lako rešivo“. To je rezultat lošeg upravljanja rizicima od strane komercijalnih banaka, te stanja u privredi i stanovništvu, koji zbog krize nisu u prilici da kredite servisiraju, naveo je Kozarić. Guverner bosansko-hercegovačke centralne banke tvrdi da je finansiranje putem kredita od ključne važnosti za ekonomski rast regionalnih privreda. Svaka stagnacija u kreditnim aktivnostima ima direktni uticaj na nivo potrošnje i na investicione aktivnosti, naglasio je Kozarić.

Prema rečima guvernera Hrvatske narodne banke **Borisa Vujčića**, kriza je demantovala diskurs evropskih političara o „utvrđenoj vezi“ između privrednog rasta i povećanja kreditne aktivnosti. Stopa problematičnih kredita u susjednoj Hrvatskoj iznosi 15 odsto, a dostizanje maksimalne stope očekuje se naredne godine. Bitno je da se ti krediti što pre rešavaju, da se bilansi banaka što pre očiste, jer će tako one biti spremnije za odobravanje novih kredita, smatra

Vujčić, ističući da je rast loših kredita u prvom redu posledica dugoročne recesije. „Realno je da svi izgube pomalo. Nenaplative kredite nećete u potpunosti naplatiti a posao banaka je da to pokušaju, ali i da priznaju realnost ako tako nešto nije moguće“, konstatovao je on. Vujčić je ocenio da su banke sve više opterećene lošim plasmanima i podsetio da je za pomoć bankama pogođenim finansijskom krizom od 2008. EU izdvojila više milijardi evra.

I guverner centralne banke Albanije **Adrian Fulani** pitanje nenaplativih kredita smatra regionalnim izazovom. Region postepeno izlazi iz krize, ali rast ostaje slab i aktuelno razduživanje banaka otežava ekonomski rast, smatra Adrian Fulani. Tek predstoji razvoj tržišta kapitala u regionu, a banke treba da postanu stubovi finansijskog delovanja. Naše zemlje su „gladne kapitala“, a tamo gde nema dovoljno nacionalnih finansijskih resursa dobrodošlo je korišćenje inostranih sredstava, pod uslovom da države prethodno obezbede stabilan poslovni ambijent, poručio je guverner Centralne banke Albanije.

Maja Kadievaska Vojnović, viceguverner Centralne banke Makedonije, za regionalni problem smatra najavljenju meru Evropske komisije po kojoj će evropske banke koje su primile međunarodnu pomoć biti primorane da prodaju svoje filijale u regionu. Maja Kadievaska ocenila je da su zemlje regiona na putu oporavka iz krize, ali da su i dalje izložene povlačenju sredstava matičnih banaka iz Evrope, uprkos postojanju stabilnog bankarskog sistema.

Generalni sekretar Udruženja banka Srbije (UBS) **Veroljub Dugalić** kao „alarmantan podatak“ izdvojio je udeo „loših“ kredita u ukupnim plasmanima od 24,5 odsto zaključno s krajem oktobra tekuće godine, u odnosu na 16 procenata zabeleženih u našoj zemlji krajem 2012. godine. Radi svoje sigurnosti, banke izdvajaju velika sredstva za pokriće takvih kredita, u iznosu rezervacija od čak 3,1 milijardu evra – upoznao je Dugalić prisutne. Uzrok problema nije u bankarskom sektoru, već je izazvan lošom situacijom u realnom sektoru. Generalni sekretar UBS je naveo da je među kreditima koji su dati kompanijama udeo loših u tom momentu iznosio 31,5 odsto, u poređenju s 19,1 odsto na početku 2013. godine. Povodom preduzetih mera za rešavanje problema loših kredita, Dugalić je ukazao da je odobravanje kredita za poboljšanje likvidnosti doprinelo da se smanji udeo loših plasmana. „Ta mera je relativno ublažila oštrinu loših kredita, a dodatno, NBS je ponudila i mogućnost prodaje tj. ustupanja tih kredita trećim licima, što je takođe dalo rezultate“, naglasio je Veroljub Dugalić.

- Od četiri milijarde evra, koliko iznosi ukupna premija osiguranja u regionu, srpsko tržište osiguranja vredno je 540 miliona evra, hrvatsko dostiže

jednu milijardu, dok u Sloveniji ukupna premija iznosi dve milijarde evra. To je jasan pokazatelj zavisnosti visine premije od rasta i mogućnosti privrede i standarda zemlje - ocenio je Marko Čulibrk, generalni direktor Kompanije „Dunav osiguranje“. Rukovodilac najvećeg domaćeg osiguravača podsetio je da u Srbiji ima 28 osiguravajućih društava koja čekaju oporavak privrede, kako bi mogla da razvijaju i životno osiguranje koje je u svetu veoma zastupljeno. Prema njegovim rečima, delatnost osiguranja može da doprinese oporavku privrede, pre svega kroz dobrovoljne penzijske fondove i životno osiguranje, koji predstavlja-ju vid štednje. „Možemo da doprinesemo ulaganjima u infrastrukturne investicije fondove. Ne treba da se ponašamo kao dobri đaci i da samo slušamo ono što govore u svetskim institucijama, niti da prepisujemo od onih koji su uspeš-niji od nas. Moramo da tragamo i za sopstvenim rešenjima“, savetuje dr Marko Čulibrk. Kao pozitivan primer regionalne saradnje dr Čulibrk je naveo CEFTA sporazum, koji je doprineo rastu izvoza i proizvodnje u susednim zemljama. Takav model saradnje mogao bi da se primeni i u bankarskom sektoru, smatra prvi čovek „Dunav osiguranja“, dodavši da je delatnost osiguranja u tom smislu zapostavljena.

Sudeći po rečima **Slavka Carića**, predsednika Izvršnog odbora Erste banke u Srbiji i moderatora panela, svega nekoliko banaka sa vrlo visokim ni-voom problematičnih kredita doprinose povećanju proseka na nivou celog sektora. Prema oktobarskim podacima, rastući broj nenaplativih kredita najpre se tiče nekoliko banaka među kojima su pojedine u međuvremenu zatvorene, predočio je Slavko Carić. „Sad mogu da uputim javni poziv da se organizuje sa-stanak između Udruženja banaka, najvećih banaka u Srbiji, Ministarstva finansi-ja i NBS, gde bi se zajednički odlučilo kako ćemo pristupiti problemu za koji svi danas možemo da kažemo da je gorući,“ istakao je Carić.

Branislav Grujić, predsednik kompanije PSP Farman ocenio je da bi u suočavanju sa problemima nelikvidnosti privrede, padom kreditne aktivnosti i rastom problematičnih kredita trebalo pribеći nestandardnim rešenjima, na način da „svi izgube pomalo, ali da niko ne propadne“. Kada se dospe u situa-ciju da je sistem prenapregnut sa svih strana, mora se učiniti nešto da ne dođe do pucanja. „Ako vi kao građanin ne možete da vratite kredit za auto koji ste uzeli na pet godina, mora se pronaći model kako to možete da vratite za devet godina“, ilustrovao je Grujić. Primeri iz prakse drugih privreda potvrđuju da se problem loših kredita rešava kroz dogovor banaka i državnih institucija. Poma-ka će biti ukoliko bankarski sektor, privreda, država i narodna banka naprave

realan model za delovanje, jer nekad je bolje očuvati kapital nego juriti zaradu, zaključio je Branislav Grujić.

U okviru drugog panela „Rast MSP kroz uvođenje nebankarskih finansijskih institucija kao alternativnih izvora sredstava“ učesnici su izlagali na teme stanja u sektoru mikrofinansijskih institucija u Srbiji, niskog privrednog rasta kao posledice nerazvijenog tržišta nebankarskih finansijskih institucija, te perspektivama rasta malih i srednjih preduzeća uvođenjem alternativnih izvora sredstava posredstvom nebankarskih finansijskih institucija. Svoja izlaganja su tom prilikom izneli **Jennifer Chien**, ekspert za razvoj regulatornog okvira za NFI u okviru projekta USAID, **Dorđe Jevtić**, direktor Uprave za nadzor Narodne banke Srbije, **Zlatko Milikić**, pomoćnik ministra finansija, **Caroline Tsilikounas** kao predstavnik Agroinvesta, **Biljana Jovanović** ispred Modne kuće „Luna“ i predstavnici banaka.

Rast broja problematičnih kredita neophodno je tretirati kako bi se pokrenula kreditna aktivnost banaka, zaključili su učesnici Regionalnog samita guvernera, bankara i privrednika. Na skupu je upozoreno i na činjenicu da je visok prosek problematičnih kredita na nivou celog sektora posledica problema u pojedinim bankama, te da to pitanje zahteva realniji pristup na bazi dogovora banaka, privrede i državnih institucija.

UDK: 655.55:368.042.656.13:368.025.8 (497.11)

Mr Slobodan N. Ilijić,

član Predsedništva Udruženja pravnika Srbije

PRIKAZ KNJIGE

OBAVEZNA OSIGURANJA U SAOBRAĆAJU I NAKNADA ŠTETE

*Autori: **prof. dr Zdravko Petrović, prof. dr Vladimir Čolović i***

prof. dr Nataša Mrvić Petrović

Izdavači: „Službeni glasnik“, „Dis publik“, Beograd, 2010

Obim: 366 strana

Štamparska boja na slogu teksta Zakona o obaveznom osiguranju u saobraćaju Republike Srbije još se nije bila osušila, a tri plodna pravna pisca iznela su kritički pogled na njegove pravne institute (2009). Sagledavanju pravnih instituta ovoga zakona doprinelo je i to što je jedan od trojice pisaca učestvovao u nekim fazama njegove izrade. Uz obrazložene kritičke tonove, izlaganje materije u knjizi obuhvatilo je opšteprihvaćena stanovišta evropskog prava obaveznog osiguranja od auto-odgovornosti, kao i pravne stavove iz međunarodnog privatnog, odštetnog i stečajnog prava. Značaj objavljivanja ove knjige o obaveznom osiguranju u saobraćaju može da se sagleda u sklopu sledećih uporednopravnih činjenica. Između 2005. i 2009. godine sve republike bivše SFRJ (uključujući i Sloveniju kao članicu EU) prvi su put celovito i u obliku posebnih zakona regulisale materiju obaveznog osiguranja u saobraćaju, čime su je razdvojile od materije zakona o osiguranju. Ovo razdvajanje u zakonodavstvu svih republika bivše SFRJ obavljeno je i sa ciljem da se intenzivira harmonizacija domaćeg prava obaveznog osiguranja u saobraćaju sa pravom EU. Od svih republika bivše SFRJ Srbija je poslednja donela Zakon o

obaveznom osiguranju u saobraćaju. Sada je čitaocu otvoren uporednopravni pogled na obavezno osiguranje u saobraćaju svih republika bivše SFRJ. Uzgred, celokupna materija u knjizi podeljena je u dva dela. U prvom delu dominira problem obaveznog osiguranja u saobraćaju, dok je u drugom delu reč o naknadi štete u predmetima obaveznog osiguranja u saobraćaju.

1. Prvi deo knjige podeljen je u pet odeljaka. U prvom odeljku obrađeni su pojam i elementi obaveznog osiguranja od auto-odgovornosti. Pažnju zaslužuje kraće izlaganje o pravnoj prirodi ugovora o obaveznom osiguranju od auto-odgovornosti. Naime, između nekoliko shvatanja pravne prirode tog ugovora, pisci ove knjige jasno su se opredelili za jedno od njih. Iako ovo ukazivanje upućuje na teorijski pristup temi u prvom odeljku, to ipak nije samo doktrinarni pristup. Pisci prave praktična poređenja rešenja oblika obaveznog osiguranja iz Zakona o osiguranju imovine i lica i rešenja iz novog zakona. Tim povodom podvlače nedostatak novog zakona, gde se reguliše slučaj saobraćajne nezgode sa više oštećenih, kao i situacija kad odgovorni osiguravač po zahtevu jednog oštećenog isplati odštetu i iscrpi zakonsku sumu osiguranja, a ostali oštećeni sa zahtevima se jave tek znatno kasnije. Pisci u knjizi konstatuju da je ta situacija bila regulisana u ranijem zakonu, ali da je Zakon o obaveznom osiguranju u saobraćaju nije predvideo, što znači da će u praksi nastupiti ozbiljni problemi za kategoriju više oštećenih u saobraćajnoj nezgodi. Takođe, u istom odeljku zapaženo je pravno shvatanje po kome se vansudski postupak za naknadu štete oštećenog pred odgovornim osiguravačem odvija po opštim pravilima parničnog postupka. Takvo pravno shvatanje predstavlja novum u odnosu na dosadašnje radove o tom postupku u pravu obaveznog auto-osiguranja na zapadnom Balkanu, pa stoga izloženo pravno shvatanje zaslužuje da se još više razvije na nekom drugom mestu, kasnije. Najzad, iz prvog odeljka interesantna su izlaganja o filijalama i o stečajnom pravu osiguravača.

U drugom odeljku prikazana je problematika nadzora nad obaveznim osiguranjem od auto-odgovornosti. U pododeljku o merama koje Narodna banka Srbije preduzima u slučaju povreda odredaba Zakona o obaveznom osiguranju u saobraćaju, autori dolaze do konstatacije da su te mere nezavisne od mera predviđenih u Zakonu o osiguranju. Nažalost, nije se išlo dalje u pravnu analizu tih mera, tačnije nisu razmatrana sledeća pitanja: u kom se postupku te mere izriču, da li protiv izrečene mere postoji pravo žalbe, da li protiv konačnog rešenja NBS postoji pravo pokretanja upravnog spora i slično.

Po broju strana, treći odeljak je najobimniji. Tu se razmatra složena

pravna problematika sistema zelene karte, a osvetljeni su i ostali elementi inostranosti u obaveznom osiguranju od auto-odgovornosti. Sagledavanje ove složene pravne problematike ukazalo je na sledeća pitanja: da li međunarodni sistem zelene karte treba ugrađivati u domaći zakon koji reguliše materiju obaveznog osiguranja u saobraćaju i ako je odgovor potvrđan, u kojoj meri tu materiju treba ugrađivati u domaći zakon? Na kraju ovog odeljka pisci preporučuju domaćem zakonodavcu sasvim konkretno u kome pravcu treba da se izvrše izmene i dopune Zakona o obaveznom osiguranju u saobraćaju, što se mora svrstati u konstruktivnu kritiku važećih zakonskih rešenja.

Tema četvrtog odeljka je osiguranje od auto-odgovornosti u pravu EU. Razume se, prikazano je u bitnom svih pet direktiva EU u oblasti osiguranja od odgovornosti za štete pričinjene motornim vozilima, koje su donete u periodu od 1972. do 2005. godine. U ovom odeljku nije obuhvaćena konsolidovana direktiva iz druge polovine 2009, kojom je zamenjeno pet navedenih direktiva EU. To nije nedostatak knjige, budući da su pravni instituti ovih pet direktiva korektno pravno prikazani. Na kraju ovog odeljka pisci knjige su na trojak način predvideli harmonizaciju dotičnih direktiva u domaćem zakonu, pa bi svaki od ovih načina harmonizacije pojedinačno i sve njih zajedno valjalo više razviti i time ih približiti stručnoj javnosti.

U petom odeljku izloženi su obavezno osiguranje putnika u javnom saobraćaju od posledica nesrećnog slučaja, zatim obavezno osiguranje vlasnika vazduhoplova od odgovornosti za štetu pričinjenu trećim licima i putnicima, i najzad, obavezno osiguranje vlasnika čamaca od odgovornosti za štetu pričinjenu trećim licima.

Povodom petog odeljka prvog dela knjige recenzenti su izložili da su pisci malo pažnje posvetili tim oblicima obaveznog osiguranja u saobraćaju. Prikazivač ove knjige ne deli mišljenje sa recenzentima u pogledu petog odeljka prvog dela knjige. Naime, ovim oblicima obaveznog osiguranja u saobraćaju u knjizi je poklonjena adekvatna pažnja po obimu i sadržini. Obavezno osiguranje vlasnika čamaca od odgovornosti za štetu pričinjenu trećim licima sasvim je nov oblik obaveznog osiguranja u saobraćaju u zakonodavstvu Srbije, a obavezno osiguranje vlasnika vazduhoplova od odgovornosti za štetu pričinjenu trećim licima i putnicima predstavlja relativno nov oblik tog osiguranja, tako da bi bilo preuranjeno da su pisci knjige išta više napisali od onoga što je o tome izloženo godinu dana po stupanju na snagu Zakona o obaveznom osiguranju u saobraćaju.

2. Drugi deo knjige kraći je od prvog i ima tri odeljka. U prvom su razmatrana opšta pitanja o odgovornosti za štetu u saobraćaju. Reč je o poznatim pravnim kategorijama – o pojmu štete i vrstama štete, o uzročnosti i protivpravnosti, kao i o isključenju protivpravnosti. Zapaženo mesto u prvom odeljku čine pododeljak o kriterijumima za zasnivanje odgovornosti i pododeljak o posebnim slučajevima odgovornosti. Pada u oči već kod prvog odeljka drugog dela knjige da se stil drugog dela razlikuje od stila prvog dela knjige. Po mišljenju prikazivača, to je očekivano, budući da je ova knjiga kolektivni proizvod tri pisca, a da samostalni doprinos svakog od njih nije posebno označen.

Izlaganje u drugom delu knjige tiče se pre svega odredaba Zakona o obligacionim odnosima i uporednog prava, kao i sudske prakse nastale u proteklih više od trideset godina primene Zakona o obligacionim odnosima u svim republikama bivše SFRJ. Ista konstatacija važi i za drugi odeljak, u kome je obrađena naknada štete nastala u saobraćajnoj nezgodi. Završnica drugog odeljka pripala je kratkom, ali vrlo interesantnom razmatranju odnosa vansudskog i sudskog poravnanja kod osiguranja od auto-odgovornosti. Od pisaca ove knjige može se očekivati da u budućnosti, na nekom drugom mestu, izloženo pravno rezonovanje razviju odgovorom na pitanje da li je vansudsko poravnanje dopunski, prikriveni ili stvarni cilj direktiva EU.

Treći odeljak poneo je naslov „Naknada štete u predmetima obaveznog osiguranja u saobraćaju po Zakonu o obaveznom osiguranju u saobraćaju“. U ovom odeljku posle analize zakonskih odredaba o vansudskom postupku za naknadu štete oštećenog pred odgovornim osiguravačem prikazan je sadržaj Uredbe o naknadi štete na licima (Službeni glasnik RS, br. 34/2010). Na kraju odeljka, a samim tim i knjige, kritici su podvrgnuta rešenja te uredbe, uz jasno ukazivanje da ta rešenja nisu u skladu sa Ustavom RS. Kritici rešenja iz navedene uredbe nedostajalo je samo da se navedu članovi Ustava RS povređeni rešenjima te uredbe, pa da zainteresovani čitalac podnese inicijativu Ustavnom sudu Srbije. Danas je poznato da je Ustavni sud Srbije kasirao navedenu uredbu, čime je nesumnjivo potvrđena pravilnost pravnog shvatanja o toj uredbi, izraženog u ovom delu knjige. Na kraju knjige odštampan je zaključak na srpskom i engleskom jeziku.

3. Knjiga je štampana latiničnim pismom, sa tvrdim koricama. Namijenjena je pre svega čitaocima na zapadnom Balkanu – rukovodiocima i zaposlenima kod osiguravača, posrednicima i zastupnicima u osiguranju,

agencijama za vršenje drugih poslova u osiguranju, aktuarima, ovlašćenim internim i eksternim revizorima, pravosudnom kadru (sudijama, tužiocima, pravobranilaštvima, advokatima i dr.), nacionalnim udruženjima osiguravača i nacionalnim garantnim fondovima u oblasti obaveznog osiguranja u saobraćaju, kao i drugim poslenicima u zemlji i inostranstvu zainteresovanim za stav zakonodavca Srbije prema obaveznom osiguranju u saobraćaju.

UDK: 61:613.6.02:001.894: 368:330.322

PRIKAZ INOSTRANOG ČLANKA**MEDICINSKI PRONALASCI KAO OSIGURANA
INVESTICIJA**

Medicinska istraživanja su složena i rasprostranjena naučna delatnost koja, pored ostalog, obuhvata različite pronalaskе: od kontaktnih sočiva do pejsmejkera. Nedavno istraživanje u SAD, sračunato na to da pacijenti sa dijabetesom prestanu sami sebi da ubrizgavaju insulin, ponovo je u centar pažnje stavilo mnoge rizike koje takva medicinska istraživanja rasvetljavaju. Firma „Tyco Healthcare Group” zaustavila je potkožno ubrizgavanje insulina nakon što je otkrivena greška na etiketama novog leka. Pogrešno napisano uputstvo za taj medikament moglo je da dovede do toga da pacijent uzme više od dvostruke doze koja mu je potrebna, zaključak je Službe za ispitivanje lekova i hrane SAD. Istraživanje novih tehnologija i u medicinskoj i u kozmetičkoj hirurgiji, proširuje spektar novih pronalazaka.

Prema rečima Dejvida Palmera, direktora i menadžera za preuzimanje rizika u britanskom sedištu osiguravača AON, paradoksalna je činjenica da detaljnije istraživanje novih proizvoda povećava i broj rizika u vezi s njima. Praksa pokazuje: što je finija suština nekog medicinskog pronalaska, teže mu je otkriti mane koje ima svaki proizvod – bez izuzetka.

Da se izbegne veliki propust

Zato se na polju medicinskog istraživanja svaki pronalazak sada pojačano kontroliše, neuporedivo više nego u drugim naučnim oblastima. Svako istraživanje nosi sa sobom određene rizike, te je i za evropske i za američke istraživačke centre važno da svoj rad osiguraju podugovorima koji sadrže svu neophodnu zakonsku regulativu.

Stjuart Saterlend, britanski stručnjak za visoko rizična osiguranja sa oznakom XL, tvrdi da se u praksi pokazalo kako se sa valjano smišljenim polisima za različite rizike u naučnim istraživanjima gotovo recipročno smanjuje broj grešaka koje prave osiguravajući istraživački centri. Istovremeno, naučni centri koji ne polažu mnogo na to da odgovarajuće osiguranje prati njihov rad češće greše u svojim istraživanjima. Stručnjaci za osiguranje naučnog rada smatraju da istraživači ne bi trebalo da zaboravljaju važnost posedovanja odgovarajuće polise, pogotovo kad je reč o novim naučnim dostignućima koja bi mogla imati vrlo široku primenu, poput novih vrsta silikona ili metala koji su nedavno našli primenu u medicini.

Inovacije i preuzimanje rizika

Aparat za srčanu arteriju dobar je primer kad su posredi nove tehnologije koje su u tesnoj vezi sa novim rizicima. Taj uređaj koristi se kod određenih srčanih oboljenja u kombinaciji sa lekovima protiv zgrušavanja krvi u arteriji gde je ugrađen aparat. Nova verzija pejsmejke konstruisana je tako da ne izaziva neželjene efekte kod pacijenata koje je ponekad izazivao stariji model tog aparata. Ali ni novi model nije savršen i može da izazove trombozu nekoliko meseci posle usađivanja. Novi aparat za poboljšanje rada srčane arterije može da bude potpuno isproban u laboratoriji, ali tek kad se primeni u praksi, mogu se uvideti njegovi rizici po zdravlje.

Rizici na duge staze

Osamdesetih godina 20. veka bilo je mnogo zakonskih sporova u Americi zbog ugroženog zdravlja žena koje su uzimale kontraceptiv „Dalkon Shield“. To je slikovit primer da pronalazak tek izašao iz medicinske laboratorije može da ošteti zdravlje pacijenata, a potom mnogo košta i proizvođača i društvo. Pregršt je nepoznanica kad je reč o novootkrivenim pronalascima, te je to prilika za preuzimače rizika u medicinskoj oblasti da istražuju i blagovremeno predvide rizike na duže staze.

Džejms Mekhju, stručnjak za medicinske rizike u osiguranju, kaže da su specijalisti za osiguranja u medicini, poučeni praksom, na top-listu svojih in-

teresovanja postavili najnovija medicinska dostignuća, s kojima nastoje da se što bolje upoznaju kako bi ih pravilno procenili. Mekhju za sebe kaže da nije naučnik, nego pre svega procenjivač rizika. Ali da bi stalno bio u žiži svoje specijalnosti u osiguranju, i kao pravi profesionalac, redovno mora da prati sva medicinska dostignuća, kao što to stalno treba da čine i lekari kojima je medicina osnovna struka.

Izvor

- www.lloyds.com/News_Centre_Features_from_Lloyds/Medical_devices

*Prevela i priredila: **Ana Vodinelić, M. A.***

PRIKAZ INOSTRANOG ČLANKA

KLINIČKI TESTOVI POD LUPOM OSIGURAVAČA

Medicinski testovi na ljudima od suštinske su važnosti za unapređenje medicinske nauke, ali nisu bez rizika. Srećna je okolnost što su osiguravači voljni da učestvuju u pokrivanju tih rizika. Procena je da u svetu oko 100.000 ljudi učestvuje u kliničkim istraživanjima u 165 država. Istraživanja mogu da traju godinama i neophodna su radi bezbednog lečenja pacijenata kojima se lekovi prepisuju. Većina kliničkih testiranja prolazi bez posledica za dobrovoljce koji se uz novčanu naknadu ili besplatno njima podvrgnu, ali dešavaju se i neprijatnosti. Šestorica ljudi je 2006. godine dospela u kritično zdravstveno stanje posle testiranja leka sa šifrom TGN1412, koji služi za lečenje reumatoidnog artritisa i leukemije. Taj medikament je proizveden u skladu s kliničkim procedurama i pokazao se bezbedan u prethodnim testovima na životinjama.

Kompenzaciona zaštita

Proizvođači lekova treba da obezbede odgovarajuće osiguranje kako bi zaštitili svoju delatnost ako taj postupak ne uspe i izazove visoke troškove odštete. Lin Rosano, specijalista za osiguranje u medicini u „Lojdu“, tvrdi da se svi akteri u lancu testiranja nekog leka, kada dođe do neželjenih efekata, pozivaju na sud da se utvrdi njihova pojedinačna odgovornost. U Sjedinjenim Američkim Državama farmaceutske kuće moraju da dobiju dozvolu za proizvodnju lekova od specijalizovane institucije „Food and Drug Administration“ (FDA). Ako od FDA dobiju negativan odgovor za distribuciju određenog medikamenta, lek može da se povuče sa tržišta ili trajno zabrani.

Organizacije CRO za kliničko ispitivanje lekova mogu da se suoče s greškama u procesu testiranja, kada, na primer, ne uspeju da ispoštuju rok za dobijanje rezultata testova i na taj način uvećaju troškove klijenta koji ih je angažovao.

Rizični postupci

Broj polisa koje pokrivaju različite rizike u delatnosti testiranja lekova stalno se uvećava, a nije jednostavno adekvatno osigurati sve kliničke testove. Visokorizični su, na primer, testovi koji uključuju decu i trudnice. Osiguravačima je ključan problem da za medicinsko testiranje odrede odgovarajuću visinu premije, zato što je specifičan svaki pojedinačan zahtev za te vrste polisa. Veći iznos polisa dodatni je finansijski trošak za državne sisteme zdravstvenog osiguranja, jer oni ne žele da finansiraju neuspela klinička testiranja. Polise koje se prave za osiguranje kliničkih testova važe do naznačenog datuma trajanja testiranja. Sa tom vrstom osiguranja nastaje problem ukoliko se testirani medikament pokaže neadekvatnim u upotrebi nakon isteka polise. Ali osiguravači ističu da se ni za jedan osigurani proces kliničkog testiranja ne može sa sigurnošću garantovati ishod, jer ljudski organizam je složen i reakcije na lek su individualne.

Izvor

- <http://www.lloyds.com/news-and-insight/news-and-features/health/health-2012/insurance-prescription-for-clinical-trials>

*Prevela i priredila: **Ana Vodinelić, M. A.***

PROPISI EVROPSKE UNIJE

DIREKTIVA O ZAŠTITI PODATAKA O LIČNOSTI

Data Protection Directive (Directive 95/46/EC) o zaštiti ličnosti u vezi sa obradom podataka o ličnosti i slobodnom kretanju takvih podataka uređuje obradu predmetnih podataka u okviru EU. Važnu komponentu predstavljaju privatnost i ljudska prava.

Lični podaci (*personal data*) obuhvataju svaku informaciju ili više faktora kao što su fizički, mentalni, kulturni i socijalni. Obrada podataka o fizičkim licima definisana je kao svako informisanje ili raspolaganje podacima, bilo automatski ili na drugi način, i kao sakupljanje, beleženje, izmena, korišćenje i objavljivanje podataka na bilo koji način. O primeni Direktive stara se „kontrolor“ (controller) koji je fizičko ili pravno lice zaduženo za njeno sprovođenje.

Podaci se mogu obrađivati pod sledećim uslovima:

- kada je subjekat dao svoj pristanak
- kada je to neophodno za ispunjavanje obaveze ili za zaključenje ugovora
- kada je nužno za ispunjavanje pravne obaveze
- kada je potrebno za zaštitu vitalnih interesa subjekta
- kada se to radi u cilju zaštite javnog interesa.

Direktiva neće imati primenu u slučajevima zaštite javnih interesa, bezbednosti i važnih ekonomskih i finansijskih interesa država članica EU.

EU je 2013. godine pripremila poslednji nacrt izmena Data Protection Directive (1995), čime se proširuje njena primena u vezi sa obradom podataka u eri interneta.¹ U pitanju je više regulativa nego direktiva s obzirom na to da su države članice EU dužne da je unesu u svoje zakonske propise. Lista lica koja mogu biti kažnjena zato što su propustila da sačuvaju podatke i zato što ne vode dovoljno računa o njima nije mala, uključuje zdravstvene ustanove,

¹ Francesca Nyman, Are you protected?, London, Post Magazine, London, 0.03.2013.

banke i osiguravajuće kuće. Očekuje se da će nova direktiva stupiti na snagu između 2014. i 2016. godine.² Tako će se postići veća zaštita podataka o ličnosti i uvesti nova obaveza. Kompanije će biti dužne da obaveste zadužene regulatore i potrošače o svakom kršenju propisanih obaveza u roku od 72 sata.

Osiguravači su postali zabrinuti. Veći broj njihovih aktivnosti može postati nedozvoljen, a za to su predviđene sankcije. Istina, prvobitna novčana kazna od dva odsto od ukupnog prometa smanjena je na pola procenta. Međutim, za veliku osiguravajuću kuću kao što je npr. „Axa“ novčana kazna može da iznosi više miliona evra.

Institucija Insurance Europe iskazala je rezerve prema uvođenju pravila „Pravo da bude zaboravljeno“. Svrha ovog pravila bila je društvene prirode, npr. da se brišu podaci o nekoj javnoj ličnosti objavljeni putem interneta. Za osiguravače takvo rešenje nije uvek prihvatljivo. Bez dobijenih podataka za koje osiguranik zahteva da se „zaborave“, ugovor o osiguranju može prestati da proizvodi pravno dejstvo. Propisi pojedinih država obavezuju osiguravajuća društva da podatke o osiguranicima čuvaju više godina. Ovi podaci neophodni su osiguravačima za obavljanje matične delatnosti.

U Evropskom parlamentu zapaženo je da javno objavljeni podaci o ličnostima osiguravačima mogu biti od koristi u sastavljanju ponude raznih vrsta osiguranja, što se iz tog razloga ne može izbeći.

Izneto je mišljenje (*Insurance Europe*) da predložena izmena Direktive može negativno da utiče na prevenciju i otkrivanje prevara osiguranika. Pravna osnova za istraživanje prevara se ne vidi i ne postoji potrebna pravna izvesnost, te je zbog toga neophodno da buduća direktiva u ovom pogledu bude precizna.

Osiguravačima se mora dozvoliti da podatke dobijene od ugovarača osiguranja obrade pre zaključenja ugovora o osiguranju. Takođe, u slučaju nastanka štetnog događaja pokrivenog osiguranjem, neophodno je utvrditi niz podataka kako bi se osiguravač uverio u pravo osiguranika na naknadu. Delatnost osiguranja se inače ne bi mogla sprovoditi. Osiguranje se u ovom pogledu bitno razlikuje „od igre na sreću“.

Zaštita ličnih podataka osiguranika treba da bude proporcionalna pravu na zaštitu njegove privatnosti i načinu na koji osiguravači posluju.³

² Carolina Parra-Serano, *Entering cyberspace*, Post Magazine, 15/22. 8. 2013.

³ Mišljenje Insurance Europe, federacije osiguravača i reosiguravača sa sedištem u Briselu, www.insuranceeurope.eu

Ukazano je i da uvedena rešenja ne smeju da dođu u sukob sa drugim pravnim instrumentima, npr, sa Direktivom 2005/60/EC o sprečavanju pranja novca i terorizma.

Dr Zoran Radović

UDK:(410.1)340.142:347.79:368.025.89: 368.023.1

INOSTRANA SUDSKA PRAKSA

REGRESNO PRAVO OSIGURAVAČA

Kada osiguravač plati odštetu iz osiguranja za potpuni gubitak osiguranog predmeta, prema engleskom zakonu o pomorskom osiguranju¹ stiče pravo da preuzme interes osiguranika nad ostacima predmeta. Ujedno stupa u sva prava osiguranika koja je osiguranik imao nad osiguranim predmetom i u vezi sa njim, i to onog dana kada je nastala nezgoda koja je izazvala štetu. Ukoliko osiguravač plati samo delimičnu odštetu, ne stiče pravo svojine nad osiguranim predmetom ili nad njegovim ostacima, ali stupa u prava koja je osiguranik imao nad osiguranim predmetom i u vezi sa njim onog dana kada je nastala nezgoda koja je prouzrokovala štetu – u meri u kojoj je osiguranik dobio naknadu.²

S naknadom štete osiguraniku, na osiguravača prelaze sva osiguranikova prava nad osiguranim predmetom ukoliko ih se osiguravač ne odrekne. U slučaju da stvarni potpuni gubitak (*actual total loss*) osiguranog predmeta izgleda neizbežan, ili se ne može izbeći bez izdataka koji bi premašili njegovu vrednost, osiguranik vrši napuštaj (abandon) osiguranog predmeta u korist osiguravača. Osiguravač ima pravo da preuzme interes osiguranika u vezi sa predmetom osiguranja ili njegovim preostalim delom (presuda *Stewart v Greenwock Insurance Co. /1848/*). Izjavu osiguranika o napuščaju osiguravač ne prihvata uvek, naročito ukoliko postoji opasnost da prihvatanjem napuštaja na njega pređu i obaveze osiguranika u vezi sa osiguranim predmetom, na primer u slučaju da na napuštenom brodu postoje zakonska založna prava trećih lica.

Kada osiguravač prihvati napuštaj osiguranog predmeta, osiguranik ima obavezu da osiguravaču, na njegov zahtev, pruži pomoć u postupku ostvarenja prava prema trećim licima. Osiguravači u praksi od osiguranikā traže da im pre isplate odštete iz osiguranja dostave odgovarajuću pismenu cesiju svo-

1 Zakon o pomorskom osiguranju (Marine Insurance Act, 1906), koji se primenjuje na celokupno imovinsko osiguranje.

2 Veljko Tomašić, *Ugovor o plovidbenom osiguranju*, Beograd, 1990, str. 220.

jih prava bez obzira na to što ta prava, već po zakonu, prelaze na osiguravača.

Regresno pravo osiguravača (*subrogation*) u Engleskoj dovedeno je u pitanje u vezi sa osiguranjem automobila. Predstavnik osiguravača³ objasnio je da je najveći problem u tome što se pravila o subrogaciji odnose na brodove, a ne na automobile, te da su zbog toga ova pravila zastarela, o čemu će kasnije biti reči.

U Engleskoj je pravna doktrina subrogacije, prema kojoj jedno lice preuzima prava drugog protiv trećeg lica, vrlo stara – a prvi put zabeležena je upravo u engleskom pravu.⁴ Usvojena je u osiguranju u kome se pojavljuju tri lica: osiguranik, osiguravač i štetnik (lice koje prouzrokovalo štetu). Osiguravač preuzima prava osiguranika u iznosu štete za koju je štetnik odgovoran i za koju je osiguravač osiguraniku isplatio odštetu (presude *Mason v Sainsbury* /1782./ i *Morris v Ford Motor Co.* /1973./). Međutim, osiguravač ne može pokrenuti sudski postupak protiv štetnika ukoliko pre toga nije isplatio osiguranika (presuda *Yorkshire Ins. Co. Ltd. v Nisbet Shipping Co. Ltd.* /1962./). Prvom zabeleženom presudom o subrogaciji (*Randal v Cockna* /1748./), osiguranik nije dobio pravo na naknadu štete iz osiguranja zbog gubitka broda u ratu budući da ga je u celosti obeštetila država.

Ugovor o imovinskom osiguranju jeste ugovor o obeštećenju (*Castella-in v Preston* /1883./). Osiguranik će biti u potpunosti obeštećen u slučaju gubitka predmeta osiguranja prouzrokovanog ostvarenjem osiguravajućeg rizika. U pitanju je osnovni princip imovinskog osiguranja. Istom presudom potvrđeno je pravilo da osiguravač posle naknade štete osiguraniku nema pravo da štetnika tuži u svoje ime, sem u slučaju da mu je ovo pravo osiguranik izričito dozvolio (*Kruger & Co. Moel Tryvan Ship Co.* /1907/).

Primena doktrine o subrogaciji našla se pred britanskim vrhovnim sudom, koji o njoj treba da donese odluku. Primenu doktrine kritikovala je institucija koja se stara o bezbednosti na drumu (*Road Safety Authority, dalje u tekstu RSA*), a takođe se bavi osiguranjem vozila. Upućene su kritike i prema RSA, koja u svojoj radionici oštećena vozila popravlja po nižoj ceni zbog toga što posle naknade štete u punom iznosu od štetnika zadržava za sebe razliku u novcu – drugim rečima, zarađuje. Posle ostvarenja naknade štete od štetnika, RSA svom osiguraniku ne vraća razliku ostvarenog regresa. RSA i druge osiguravajuće kuće koje zastupaju takav stav brane svoje postupke time što ukazuju da one

3 „Axa Insurance, Fair Play?“, Edmund Tirbutt, *Post Magazine*, London, 30. V 2013, str. 24.

4 Rebeca Ritz, *Subrogation and Health Insurance Liens*, *Personal Injury*, England, 24. II 2012.

investiraju sredstva u radionice za popravku vozila. Takva društva ne prihvataju kritike da njihovo ponašanje ohrabruje „kulturu kompenzacije“, čime se smanjuje i poverenje osiguranika u osiguravače. Predmet se nalazi pred sudom.

Dr Zoran Radović

Životno osiguranje – približavanje osiguraniku

Kupci osiguranja ne žele da im se nešto samo proda, već i da upoznaju sadržinu svog životnog osiguranja i da o njemu odlučuju, pokazala je studija Životno osiguranje – približavanje osiguraniku švajcarskog reosiguravača „Swiss Re“.

I pored prihvaćenog stava da životno osiguranje treba da popravi blagostanje porodice putem pribave adekvatne osiguravajuće zaštite koja će smanjiti rizike koji porodicu prate, u praksi nije tako, na šta ukazuje i nedostatak zaštite spram rizika od smrtnog slučaja, koji u većini domaćinstava u EU nije pokriven osiguranjem. Upravo iz sličnih razloga najnoviji izveštaj „Swiss Re“ ima za cilj da ispita dinamiku kupovine i prodaje ŽO. Podaci prikupljeni širom Amerike, Azije i Evrope pomogli su da se utvrde razlozi zbog kojih ljudi ne kupuju polise životnog osiguranja. Na spisku su se našli cena, pitanje isplativosti ove zaštite, složenost usluge, kao i složenost procesa kupovine usluge, zatim nepoverenje u osiguravajuću branšu, ali i nedostatak potrebe da se uopšte poseduje polisa ŽO. Mnogi potrošači, pokazala je anketa, odustaju od kupovine ove vrste osiguranja jer ne razumeju u potpunosti njene prednosti, ili jednostavno zaziru od komplikovanog i dugog procesa pribave polise. Agenti prodaje i dalje su glavni kanal putem koga osiguravači života plasiraju svoje usluge u celom svetu, ali izveštaj je pokazao da potrošači sve više žele da istražuju opcije i donose odluke na osnovu objektivnih informacija dobijenih iz nepristrasnih izvora i od pouzdanih osoba. Dobra strana izveštaja je i što osiguravačima sugeriše kako da se na najbolji način usredsrede na potrebe potrošača.

(Izvor: www.inese.es)

Prirodne katastrofe i katastrofe izazvane ljudskim faktorom u 2013.

Preliminarna statistika ovogodišnjih katastrofičnih događaja uzrokovanih prirodnim nepogodama i ljudskim faktorom objavljena je u izveštaju publikacije Sigma. Štete od katastrofa pokrivene osiguranjem 2013. godine iznosiće oko 44 milijarde američkih dolara, što je skoro dvaput manje nego 2012, kada je suma dostigla 81 milijardu USD. Konkretnije, na pokrivene štete od prirodnih

katastrofa otpada oko 38 milijardi dolara u 2013, dok je u 2012. iznos brojao 75 milijardi. Ono što ne ohrabruje jeste podatak da su katastrofe u 2013. oštetile svetsku privredu za 130 milijardi dolara, a to ukazuje da se od katastrofičnih događaja ne osiguravamo u dovoljnoj meri. U novembru, tajfun „Halijan” – do sada najjači registrovan vetar – koji je izazvao brojne nepogode i kiše, odneo je na Filipinima sedam hiljada života, što je najveći ljudski gubitak u jednom štetnom događaju u 2013. godini. Poplave koje su zahvatile brojne zone centralne i istočne Evrope u junu 2013. prčinile su štete od 18 milijardi dolara, od čega su samo četiri milijarde štete sa osiguravajućim pokrićem. Prema izveštaju, pokrivene štete od poplava u ovoj godini nadmašuju štete od dve milijarde dolara koje su 2002. opteretile osiguravajuće kuće u Evropi.

(Izvor: www.inese.es)

„Google” i „Amazon” u on-lajn prodaji osiguranja

Najpoznatiji internet pretraživači „Google” i „Amazon” mogli bi postati suparnici u on-lajn prodaji osiguravajućih usluga, pokazuju rezultati ankete 78 vodećih evropskih osiguravača, koje je sprovela konsultantska kuća „Accentura”. Ideju o partnerstvu ovih internet kuća sa osiguravajućom delatnošću lako je sprovesti zbog veoma razvijene on-lajn prodaje na oba pretraživača. Očekuje se da će konkurentska borba na ovom polju dostići vrhunac u naredne tri godine.

(Izvor: www.inese.es)

*Prevela i priredila: **Zorana Nikolić Joldić***

Preuzimači rizika u svetskoj filmskoj industriji

Holivudski filmski hit „Gravitacija” podelio je ukus kritičara i publike. Ali on je prava poslastica za sineaste i osiguravače jer obiluje akcionim visokorizičnim scenama. Što je u filmskom ostvarenju više kadrova koji izazivaju adrenalinsku groznicu i oduzimaju dah, to je za osiguravače više posla. Danas ni u animiranim filmovima poput „Hobita” i „Diznjevih” „Dinosaurusa” ne manjka

spektakularnih akrobatskih i akcionih scena, zato što se pokazalo da one dovođe više gledalaca u bioskope.

Kaskaderi ili glumci u izvođenju opasnih scena mogu da se povrede. U produkciji animiranih filmova štetu može da napravi kvarenje kompjutera koji blokira nastavak postprodukcije filma, a to uvećava troškove i odlaže datum premijere i trenutak kad počinje da se ubira profit. Za istinske filmske profesionalce nema tehnike koja može da zameni čoveka. Zato se umesto trodimenzionalne tehnologije ipak angažuju edukovani kaskaderi, koji se izlažu opasnostima vrlo blizu granice života i smrti.

Sve je veća potražnja za polisama koje pokrivaju personalne nezgode filmskih glumaca i kaskadera, a i rizike koji prate filmsku produkciju i postprodukciju.

Predstavnici osiguravajuće kuće „Lojd” tvrde da im pristižu mnogi zahtevi za osiguranjem od rizika u stvaranju blokbastera, a osiguranici u filmskom svetu često žele da osiguraju i život.

U Holivudu, na primer, za producente važi sledeće pravilo: ukoliko u filmskoj špici žele zvezde poput Toma Kruza, Andželine Džoli i Harisona Forda, moraju da im na potpis spremе ugovore u kojima su osigurani od brojnih rizika na snimanju, bez obzira na to da li su u scenariju predviđeni specijalni efekti i akciona radnja. U praksi se prilikom ugovaranja filmskih snimanja sve češće nalaze producenti, filmski akteri i preuzimači rizika. Posle uspešno obavljenog posla, oni zajedno trljaju ruke dok gledaju scene u kojima, na primer, iznad glava glumaca lete zapaljena vozila ili padaju avioni.

(Izvor: <http://www.lloyds.com/news-and-insight/news-and-features/market-news/industry-news-2013/high-action-high-risk>)

Polise štite od rizične pirotehnike

Rizik od oštećenja imovine upotrebom pirotehničkih sredstava jedan je od ključnih sadržaja polisa za osiguranja od požara. Brokeri i preuzimači rizika u sadržaj te polise moraju da uvrste opasne materijale za pirotehniku, mnogo pre nego što se dese manifestacije gde se pirotehnika koristi. Najveći broj sredstava za pravljenje vatrometa proizvodi se u Kini i izvozi prekookeanskim i pomorskim putevima širom sveta. Pre nego što sa prodajnih raftova stigne u ruke

potrošača, pirotehniku treba da proveri nadležna ustanova u državi, a treba i ispoštovati zakonsku regulativu u toj oblasti.

Stručnjaci za tu vrstu osiguranja u „Lojdu“ tvrde da osiguranje pirotehlike treba da započne od transporta te robe u zemlje gde se distribuira.

Počeci takvih polisa beleže se devedesetih godina, jer je prethodno bilo nekoliko šteta u proizvodnji pirotehlike. Ali preuzimači rizika upozoravaju da se do sada ta osiguravajuća oblast nije dovoljno razvila. Razlog za to nalaze u činjenici da bi osiguranici tom vrstom polisa zapravo priznali da traže zaštitu od opasnih materijala kojima trguju ili ih upotrebljavaju, a to nije uvek dozvoljeno. U praksi se pokazalo da je osiguravač „Lojd“ među retkima koji su spremni da prihvate odgovornost za osiguranje od tih vrsta rizika. Reč je o rizicima koje je teško redovno pratiti zato što štetni događaji zbog upotrebe pirotehlike najčešće pogađaju pojedince, a ne velike trgovinske lance ili veći broj ljudi. Takođe, pogrešno se veruje da oni mogu da izazovu samo imovinsku štetu. I ljudski životi su u opasnosti ako se ljudi nađu blizu neatestirane pirotehlike kojom se rukuje na neodgovarajući način.

Stručnjaci za procenu pirotehlike i preuzimanje osiguravajućih rizika upozoravaju da je napredak tehnologije doneo mnoge vrste tih sredstava na tržište, a to u skorije vreme treba da isprate i odgovarajuće polise.

(Izvor:<http://www.lloyds.com/news-and-insight/news-and-features/market-news/industry-news-2013/fireworks-before-the-big-night>)

*Prevela i priredila: **Ana Vodinelić, M. A.***

Naknada štete iz sredstava Garantnog fonda

Dospelost zahteva za naknadu štete iz sredstava Garantnog fonda uslovljena je prethodnim zaključenjem stečajnog postupka nad osiguravajućim društvom kod kojeg je vozilo bilo osigurano.

Iz obrazloženja:

Prema utvrđenom činjeničnom stanju, proizlazi da je dana 10. januara 2005. godine došlo do saobraćajne nezgode tako što je D, upravljajući putničkim motornim vozilom, krećući se neprilagođenom brzinom, desnim prednjim krilom udario pešaka tužioca i tom prilikom naneo mu tešku telesnu povredu u vidu preloma leve natkolenice sa dislokacijom polomljenih fragmenata, zbog čega je pravnosnažnom presudom osuđen za krivično delo *teško delo protiv bezbednosti javnog saobraćaja* iz člana 279. stav 3. u vezi sa članom 289. stav 3. u vezi sa stavom 1. Krivičnog zakonika. Tužilac je zbog zadobijene teške telesne povrede trpeo fizički bol i strah, kao i duševne bolove zbog privremenog umanjenja životne aktivnosti. Vozilo kojim je tužiocu pričinjena šteta bilo je osigurano kod osiguravajućeg društva AD „B“, nad kojim je pokrenut stečajni postupak, koji još nije okončan.

Prvostepeni sud pravilno je primenio materijalno pravo sadržano u odredbama članova 99. stav 2. tačka 3. i 106. Zakona o osiguranju imovine i lica (*Sl. list SRJ* br. 30/96, ... 55/99), kada je tužbeni zahtev tužioca odbio kao neosnovan iz razloga što obaveza tuženog na isplatu štete još nije dospela. Prvostepeni sud pravilno je zaključio da sadržina navedenih odredaba ukazuje na pravo oštećenih da zahtevaju naknadu štete od Garantnog fonda (G. F) za slučaj da im ona nije isplaćena iz stečajne mase, i da između G. F. i oštećenog nastaje dužničko-poverilački odnos tek s danom zaključenja stečaja. Dakle, obaveza G. F. je supsidijarnog karaktera, a dospelost zahteva za naknadu štete iz sredstava G. F. uslovljena je prethodnim zaključenjem stečajnog postupka.

Stečajni postupak nad osiguravajućim društvom AD „B“ još nije okončan, te se nisu stekli uslovi iz člana 106. u vezi sa članom 99. stav 2. tačka 3. Zakona o osiguranju imovine i lica da se deo štete koji do sada nije naknađen iz stečajne mase naknadi iz sredstava G. F.

Neosnovani su svi žalbeni navodi kojima se osporava pravilnost primene materijalnog prava. Tužilac će nakon pravosnažnog okončanja stečaj-

nog postupka, i to za deo štete koji ne bude naplaćen iz stečajne mase, imati mogućnost da podnese zahtev za naknadu štete G. F.

(Presuda Apelacionog suda u Kragujevcu, Gž. 3972/12 od 11. XII 2012)

Odgovornost jemca za obavezu nastalu iz ugovora u privredi

Za obavezu nastalu iz ugovora u privredi jemac odgovara kao jemac platac ako nije šta drugo ugovoreno.

(Presuda Vrhovnog kasacionog suda, Prev. 118/12 od 19. IX 2012)

Odgovornost za štetu nastalu postupanjem službenog lica državnog organa

Tužena Republika Srbija odgovorna je za štetu nastalu postupanjem službenog lica organa tužene, na osnovu odredaba člana 172. stav 1. ZOO.

(Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu, Gž. 8065/10 od 11. VIII 2011)

Naplata potraživanja obezbijeđenog hipotekom

Ugovor o hipoteci samo je sredstvo obezbijeđenja i uslov za zaključenje ugovora o kreditu, te banka nije obavezna svoje potraživanje naplatiti iz hipoteke, već i na drugi dozvoljen način.

(Presuda Vrhovnog suda Crne Gore, Rev. 968/11 od 16. XI 2011)

Rok zastarjelosti kod ugovora o osiguranju

Rok zastarjelosti za potraživanje osiguravajuće kuće prema sopstvenom osiguraniku po osnovu regresa za iznos isplaćen oštećenom po osnovu obaveznog osiguranja počinje da teče od dana isplate naknade oštećenom.

Iz obrazloženja:

Po mišljenju ovog suda, nižestepeni sudovi pravilno su ocijenili prigovor zastarjelosti koji je istakao tuženi u ovom sporu. Jer, istaknuti prigovor zastarjelosti ima se cijeliti u skladu sa članom 380. stav 3. ZOO, prema kome rok zastarjelosti za potraživanja osiguravajuće kuće prema sopstvenom osiguraniku po osnovu regresa za iznos isplaćen oštećenom po osnovu obaveznog osiguranja počinje da teče od dana isplate naknade oštećenom. U konkretnom slučaju, naknada oštećenom od strane tužioca osiguravača isplaćena je 3. marta 2004. godine, kada mu je isplaćen posljednji iznos od 1.000 DM, kojim je u cjelosti isplaćena naknada od 22.000 DM utvrđena vansudskim poravnanjem. Samim tim, neosnovano je ukazivanje tuženog u reviziji da rok zastarjelosti počinje teći od dana kada je poravnanje zaključeno, u kom su pravcu nižestepeni sudovi dali valjane i jasne razloge.

(Presuda Vrhovnog suda Crne Gore, Rev. 913/11 od 11. X 2011)

Identifikacija vozača

Kada se smatra da je vozač identifikovan, u smislu člana 320. Zakona o bezbednosti saobraćaja na putevima, a u vezi s prekršajem iz člana 332. stav 1. tačka 106. tog zakona?

PRAVNO MIŠLJENJE: Obaveza vlasnika vozila je da pruži podatke MUP-u o identitetu lica kome je dao vozilo na upravljanje i da učini izvesnim identitet tog lica, odnosno da MUP-u pruži lako proverljive podatke na osnovu kojih je identitet vozača utvrdio, a da je obaveza MUP-a da identifikuje lice koje je upravljalo vozilom i učinilo prekršaj.

(Pravno mišljenje zauzeto na Petoj sednici svih sudija Višeg prekršajnog suda, Beograd, 1. VII 2013. godine)

Granice novčane kazne

Kada je materijalnim propisom propisan samo maksimalni iznos novčane kazne, da li se prilikom izricanja kazne sud mora pridržavati granica zakonske mere novčane kazne iz člana 35. Zakona o prekršajima?

PRAVNI STAV: U situaciji kada je propisom novčana kazna propisana „do”, odnosno kada je propisana samo maksimalna novčana kazna, prilikom njenog izricanja sud je u obavezi da se pridržava granica zakonske mere novčane kazne iz člana 35. Zakona o prekršajima.

Iz obrazloženja:

Članom 35. Zakona o prekršajima propisan je opšti minimum i maksimum novčanih kazni za prekršaje. U situaciji kada propisom nije predviđen poseban minimum novčane kazne, već samo poseban maksimum (Zakon o javnom redu i miru, Zakon o ličnoj karti i dr.), sud ne može izreći novčanu kaznu ispod opšteg minimuma iz člana 35. Zakona o prekršajima. Analogno tome, i pri ublažavanju propisane novčane kazne shodno članu 40. Zakona o prekršajima kazna se ne može izreći ispod najmanje zakonske mere te vrste kazne. Ukoliko je propisom predviđen poseban minimum kazne koji je ispod opšteg minimuma novčane kazne iz člana 35. Zakona o prekršajima, kazna se može izreći u rasponu novčane kazne propisane tim posebnim propisom.

(Pravni stav zauzet na drugoj sednici svih sudija Višeg prekršajnog suda, 5. VII 2012. godine)

Konverzija ugovora

Usmeno zaključeni autorski ugovor može proizvoditi pravno dejstvo, ali samo kao ugovor o delu.

(Presuda Apelacionog suda u Nišu, Gž. 2145/12 od 1. XI 2012)

Odgovornost vlasnika objekta po osnovu krivice za štetu prouzrokovanu trećim licima

Za štetu trećim licima nastalu zbog požara odgovoran je vlasnik objekta u kome je požar izbio, osim u slučaju da dokaže kako je do štete došlo dejstvom više sile, tj. uzroka koji se nalazio van stvari, a koji se nije mogao izbeći ili otkloniti.

Iz obrazloženja:

Prvostepeni sud zaključio je da tužilac ima pravo na naknadu štete od tuženog koja je nastala kao posledica požara u objektu tuženog, koji se kasnije proširio na objekat tužioca.

I po stanovištu ovog suda, postoji odgovornost tuženog vlasnika sporne nepokretnosti, u smislu člana 154. u vezi sa članom 158. Zakona o obligacionim odnosima (dalje: ZOO), budući da je požar na njegovoj nepokretnosti prouzrokovao štetu tužiocu – vlasniku susedne nepokretnosti. Tuženi je odgovoran po osnovu pretpostavljene krivice jer u toku prvostepenog postupka nije pružio dokaze da je do štete došlo usled dejstva više sile tj. uzroka koji se nalazio van stvari, a koji se nije mogao predvideti, niti izbeći ili otkloniti.

Tuženi je bio u obavezi da instalacije u svom objektu održava i da se stara o njihovoj ispravnosti. Kako je zbog njihove neispravnosti došlo do predmetnog požara i štete koja je nastupila i za tuženog i za tužioca, tuženi je, shodno članu 158. ZOO, odgovoran za nastalu štetu, čiju naknadu tužilac osnovano zahteva.

(Presuda Privrednog apelacionog suda, Pž. 587/12 od 31. VII 2012)

Odgovornost za štetu do osigurane sume

Osiguravajuća kuća za štetu iz saobraćajne nezgode odgovara do visine osigurane sume.

Iz obrazloženja:

U ovoj parnici nesumnjivo je tačno da kod sina tužilaca postoji naročito težak invaliditet, da tužioci kao roditelji zbog toga trajno trpe duševni bol jakog

intenziteta i da im za to pripada pravična naknada. Međutim, odgovornost tuženog osiguranja, iako je nesporno da je njihov osiguranik kriv za saobraćajnu nezgodu, ugovorena je do visine osigurane sume. Za ovaj spor bitno je pitanje da li je tuženo osiguranje iz štetnog događaja, tačnije saobraćajne nezgode koja se dogodila 4. juna 2007. godine isplatilo odštetu i u kojim iznosima, te da li je tim isplatama iscrpljena suma osiguranja. Za tu važnu činjenicu bilo je važno prethodno pitanje naknade štete koja je dosuđena sinu tužioca u predmetu Višeg suda P. br. 28/10, zbog čega je prvostepeni sud mogao da zastane sa ovim sporom do pravosnažnog okončanja pomenute parnice.

U ponovljenom postupku, prvostepeni sud će otkloniti navedenu bitnu povredu parničnog postupka iz člana 361. stav 2. tačka 12. ZPP, i u vezi sa bitnom činjenicom o tome koliku je odštetu tuženi isplatio po osnovu štetnog događaja po svim vidovima dati valjane razloge i potom doneti novu odluku, vodeći računa o iscrpljenosti osigurane sume.

(Rešenje Višeg suda u Pančevu, Gž. 1595/11 od 13. XI 2012)

OBRAČUN PREMIJE S POVRATNIM DEJSTVOM

Obračun premije s povratnim dejstvom odnosi se na pomeranje tehničkog početka osiguranja, to jest trenutka od kog se obračunava premija osiguranja pre formalnog poletka osiguranja kao trenutka zaključenja ugovora i pre materijalnog početka osiguranja kao časa od kog otpočinje osiguravačevo nošenje rizika. Ovakav obračun premije primenjuje se, recimo, u osiguranju života i privatnom zdravstvenom osiguranju, a čime osiguranik obezbeđuje povoljniju pristupnu starost, kraće trajanje ugovora (jer se njegov deo samim sklapanjem smatra isteklim) ili poreske pogodnosti. Kod osiguranja motornih vozila ovaj postupak, na primer, početniku u vožnji olakšava dobijanje popusta zbog nepostojanja štete. Obračun premije s povratnim dejstvom valja razlikovati od povratnog osiguranja kod kojeg su pomereni unazad i tehnički i materijalni početak osiguranja.

(Izvor: Nebojša Žarković, Pojmovnik osiguranja, Novi Sad, 2013, str. 223.)

HAVARIJSKI KOMESAR

Havarijski komesar je stručno lice (pojedinaac ili preduzeće) kao osoba od osiguravačevog poverenja. Havarijski komesari u različitim delovima sveta preuzimaju prijave šteta u osiguranju prevoza, te nepristrasno utvrđuju njihovo postojanje, uzroke i opseg. Takođe, uključuju se u poslove suzbijanja šteta i sprečavanja šteta. Izveštaj o utvrđenoj šteti komesar sastavlja u vidu posebne isprave – havarijske potvrde – koju osiguranik prilaže odštetnom zahtevu. Za svoju uslugu havarijski komesar ima pravo da od osiguranika traži odgovarajuću novčanu nagradu, s tim da te, kao i ostale izdatke u vezi s utvrđivanjem štete, osiguravač kasnije nadoknađuje osiguraniku. Premda su havarijski komesari ovlašćeni da obavljaju sve poslove vezane za procenu štete, prihvatanje ili odbijanje odštetnog zahteva ostaje u isključivo osiguravačevoj nadležnosti. Ocena havarijskog komesara ne obavezuje ni osiguranika.

(Izvor: Nebojša Žarković, Pojmovnik osiguranja, Novi Sad, 2013, str. 595.)

Matthias Klawa: Sturmmodelle auf individuelle portfolios zuschneiden. – Modele za oluju prilagoditi („skrojiti“) prema individualnom portfelju. U svom modelu za oluju reosiguravajuće društvo „Deutsche Rück“ radi sa probabilističkim postupcima. Preko simulacije trenutno pretežne klime generiše se događaj oluje. Time se mogu statistički stabilno simulirati takođe velike i ekstremno retke oluje. Visine šteta podešavaju se karakteristikama pojedinih portfelja osiguranja. Reosiguravač „Deutsche Rück“ još pre 15 godina razvio je modele za prirodne opasnosti oluju, grad i zemljotres. Zbog najčešće korišćenog načina povezivanja osiguranja oluje sa osiguranjem zgrada, rizik od olujnih vetrova predstavlja najveći kumulativni scenario za nemačko tržište osiguranja. Zbog toga je, naročito za specijaliste pomenutog društva u Nemačkoj, od velikog značaja da ovaj rizik može da se razume i samostalno proceni. Reosiguravajuće društvo „Deutsche Rück“ podelilo je svoj model za analizu rizika od zimskih oluja u Nemačkoj na dva modela, jedan „istorijski“ i jedan „probabilistički“. Istorijski model zasniva se na analizi olujnih događaja počev od 1970. godine. U tu su svrhu korišćeni podaci iz stanica za vetar da bi se vetrovita polja („flechendeckende“) odredila kao događaji. Polja vetrova obrađuje i prati 400 stanica za vetar. Podaci o vetru koji svakodnevno stoje na raspolaganju ispituju se u ravnomernim razmacima po svojim statističkim osobinama. U članku se detaljno i stručnim jezikom objašnjavaju visine šteta, uz dve mape događaja iz probabilističkog modela oluje i istorijskog događaja u Lotaru 26. XII 1999. godine. Dat je i grafički prikaz stopa šteta uragana Kiril.“

(Versicherungswirtschaft, br. 22/2012, str. 1660-1662)

Rückwirkende D&O-Deckung. – Retroaktivno osiguranje od odgovornosti rukovodilaca. Ako neki rukovodilac istupi iz preduzeća, on još godinama može da bude odgovoran za moguće povrede dužnosti iz vremena kad je bio aktivan. Kad jednom istupi, nekadašnji menadžer nema pritom više nikakav dodir sa dokaznim materijalom u preduzeću, pa ne može više da utiče ni na šta što se tamo dešava.

Potreba za osiguranjem stoga ne nastaje samo kad aktuelni rukovodilac nema D&O osiguranje, već i u slučaju kad je u vreme obavljanja dužnosti bio osiguran D&O osiguranjem preduzeća. Naime, nakon istupanja iz službe, više se ne može utvrditi da li na raspolaganju još stoji puna suma osiguranja, da li je preduzeće ovog rukovodioca saosiguralo kasnije kao i pre, te da li su se

stanje i uslovi u međuvremenu promenili na njegovu štetu. Prema tome, ostaje nejasno da li i u kojoj meri za ovog menadžera još postoji osiguravajuća zaštita. U nastavku napisa razmatra se tema „Individualno pokriće za menadžere koji istupaju iz službe“. Za ove osiguravajuće praznine VOV sa *individual plus polisom* sada nudi novo pokriće. Kombi(novano) osiguranje obuhvata individualno D&O osiguranje za članove nekog rukovodećeg organa koji regularno napuštaju preduzeće – to je univerzalno osiguranje pravne zaštite u smislu krivičnog prava i radnog zakonodavstva, kao i različitih usluga asistencije, među kojima su i telefonske pravne konsultacije, individualni trening rešavanja kriznih situacija, prevodilačke usluge i arhiviranje dokumenata. Ako postojećim D&O osiguranjem preduzeća legitimni zahtevi nekog člana rukovodećeg organa nisu pokriveni ili su pokriveni nedovoljno, njemu za period do 10 godina na raspolaganju stoji osiguravajuća suma od maksimalnih pet miliona evra. Nova polisa menadžeru koji napusti firmu treba da omogući da se lično obezbedi prema svojim potrebama, jer ih ispunjava nezavisno od drugih osiguranja.

(*Zeitschrift für Versicherungswesen*, br. 18/2012, str. 559)

A. S: Wohin fährt die Autoindustrie? – Kuda „vozi“ auto-industrija? Nakon pet godina sa „crvenim brojevima“, auto-osiguravači u 2013. godini mogu da zabeleže tehničku dobit. U očekivanju pozitivnog rezultata, u ovom napisu podseća se da je automobilska industrija, pre svega u Evropi, zapala u krizu. „Ford“ je zatvorio tri mesta u Belgiji i Velikoj Britaniji, „Pežo“ je upao u teškoće i mora da ga spasava država. Nemačka dugo nije beležila negativan trend u razvoju automobilske industrije, jer su udarne marke kao BMW, „Porše“ i „Audi“ postizale dobre izvozne rezultate, a VW napreduje na kineskom tržištu. Ipak, kriza je veoma primetno zakucala i na nemačka vrata. Privredna grana proizvodnje automobila bila je nekad nosilac nemačkog privrednog čuda. Građevinska i automobilska industrija bile su stubovi privrede, te da je jedan od njih postao nestabilan, došlo bi do konjunkturnog sloma. Automobili sve više gube popularnost – naročito kod mladih ljudi u gradovima. Stari, pak, koji nisu mogli da zamisle život bez automobila, predaju svoje vozačke dozvole i odriču se kola. Automobili za mnoge nisu više isplativi, na kraju krajeva i zbog visokih troškova za gorivo. Od pre pet godina prodaja novih vozila u Evropi opada. Svaka se zemlja bori da održi prodajna mesta i radna mesta zaposlenih. U Evropi radi najmanje 98 fabrika automobila, od kojih trideset ima „istovar“ ispod 70 odsto, dok u Italiji

taj broj doseže 40 procenata. U Italiji je pet najvećih „Fijatovih“ fabrika sa 22.000 radnika 2009. godine proizvelo 650.000 automobila. Jedna jedina „Fijatova“ fabrika u Poljskoj proizvela je za isto vreme 600.000 vozila sa 6.100 radnika, a ovih 6.100 radnika zaradilo je samo jednu trećinu plate svojih italijanskih kolega. Ovaj primer pokazuje u kom se čorsokaku nalaze evropske fabrike automobila. Zapravo, fabrike sa tako visokim troškovima morale bi biti zatvorene u ma kojoj se zemlji nalazile, ali to je u Evropi nacionalnih egoizama nesprovodljivo. SAD, koje su pre tri godine dospele u sličnu krizu, sprovele su tu reformu i pacijenta – automobilsku industriju – spasli „amputacijom“. Danas američke fabrike rade profitabilno. Šta mora da čini osiguranje motornih vozila? Slaba prodaja novih kola za posledicu ima smanjenje broja ugovora o osiguranju i odgovarajuće opadanje premija. Nasuprot tome, rastu štete koje prave stara vozila, koja više nisu sigurna za saobraćaj. Samo neka tehnička revolucija, kao uvođenje jeftinih električnih automobila, koji bi bili stvarna alternativa automobilu 20. veka, mogla bi da preokrene ovaj trend u novi poslovni bum.

(Zeitschrift für Versicherungswesen, br. 22/2012, str. 717)

Innovationen schützen. – Zaštita inovacija. „Marsh“ sa novim osiguranjem patenata od odgovornosti. Ko na tržište iznese inovativne proizvode ili ih primenjuje, rizikuje da povredi prava na patente drugih lica. Ovaj rizik je posebno visok u Nemačkoj i SAD. Ovde uspeh postigne ravno 50 odsto tužbi u vezi sa povredom patentnog prava, dok je u ostatku sveta tako u samo 35 odsto slučajeva. Tačno 1.500 „patentnih slučajeva“ godišnje se procesuiru pred nemačkim sudovima, a mnogo veći broj se reši vanskudskim poravnanjem.

Da bi rizike od patentnopravnih prekršaja za preduzeća učinio mogućim za kalkulisanje, „Marsh“ je na tržište izneo novo osiguranje od odgovornosti u vezi sa patentima. Urađene su dve varijante osiguranja zajedno sa jednim nemačkim i jednim engleskim osiguravačem. Jedna pokriva evropski zaštitni patentni prostor, a druga svetsko tržište. Osim troškova pravne zaštite za patentnopravna razmimoilaženja, prvi su put osigurane i naknade koje treba platiti tužiocu – iz izgubljene parnice, kao i iz vanskudskog poravnanja. U zavisnosti od polise, sem toga, osigurano je pokriće eventualnih razvojnih troškova, troškova za uništenje, te zahtevi za naknadu štete klijenata zbog neisporuke. Upravo na američkom tržištu ovi su rizici, prema podacima pomenutog maklera, često teški za procenu. Sama činjenica da neki proizvod koristi novu tehnologiju ili ima

nova svojstva već povećava rizik od povrede patentnog prava. Pritom je, prema američkom pravu, malo značajno to da li je neki proizvod lično izrađen i takođe patentiran. Američki konkurenti veoma često koriste svoje patente ili zaključena prava korišćenja da bi konkurente držali podalje od tržišta. Tužbe patentnog prava u SAD moguće su u kratkim rokovima i na svakom sudu, tako da tužitelj može da bira sud koji mu najviše odgovara.

(Zeitschrift für Versicherungswesen, br. 15/2012, str. 478)

Brs: 1,5 Millionen Pflege-Bahr-Verträge 2013. – Nemačka: Milion i po ugovora za negu u 2013. godini. Nemačko savezno ministarstvo za zdravlje izradilo je nacrt propisa o sprovođenju osiguranja nege koji podržava država i koji treba da stupi na snagu 4. januara 2013. godine. Ovaj nacrt polazi od toga da će već u 2013. godini biti zaključeno oko milion i po pomenutih ugovora o nezi. To podrazumeva državnu doplatu u visini od ravno 90 miliona evra. Ugovarač osiguranja nege mora mesečno da uplaćuje najmanje deset evra. Državna potpora od pet evra mesečno biće odobrena u narednoj godini. Osiguranje nege mogu da koriste sva lica ukoliko su napunila 18 godina i još nisu iznosila zahteve na polju osiguranja za negu. Ovo dodatno osiguranje može biti povezano sa pričekom od najviše pet godina. Obaveza osiguranika pritom je najmanje 600 evra mesečno za stepen nege 3.

(Versicherungswirtschaft, br. 22/2012, str. 1657)

Wirtschaftskommentar: Krise der Altersversorgung. - Privredni komentar: Kriza zbrinjavanja u starosti. Izveštaj o zbrinjavanju u starosti, koji je nedavno podnela „Deutsche Postbank“ zajedno sa Institutom za demoskopiju „Allensbach“, bio je šok za nemačku privredu. Nemački građani izgubili su poverenje u dugoročno ulaganje novca. „Riester-renta“ i osiguranje života kritički se posmatraju. Vesti o teškoćama slabijih osiguravača života koji bi ubuduće morali da steknu garantovane isplate dobrim poslovanjem čine nesigurnim štedište za obezbeđenje starosti, isto kao i mere koje država preduzima radi pomoći ovoj branši. Skoro polovina građana rezignirana je i više uopšte ne štedi za starost.

(Zeitschrift für Versicherungswesen, br. 22/2012, str. 709)

Altersvorsorge: Deutsche machen sich weniger Sorgen – aber sind zurückhaltender gegenüber Versicherern. – Starosna briga: Nemci manje brinu – ali su suzdržaniji prema osiguravačima. Nova Accenture-studija predviđa revolucionarne zahteve u vezi sa kreiranjem osiguravajućih usluga u budućnosti. Manje nego u većini drugih zemalja, u Nemačkoj ljudi razmišljaju o svojoj finansijskoj situaciji u penziji: dok je u ostalim zemljama 82 odsto ljudi zabrinuto, ovaj procenat u Nemačkoj iznosi 66 posto. Tome doprinosi veliko poverenje u državno penzijsko osiguranje, ali i u sopstvene aktivnosti u vezi sa starenjem. Tako je polovina (49 odsto) Nemaca privatno osigurana, dok je ukupan svetski prosek samo 29 odsto. Nemački građani su u ovome, začudo, prvi u odnosu na druge industrijske zemlje kao SAD (39 procenata), Velika Britanija (32 odsto), Francuska (26 odsto) ili Japan (20 odsto), gde državne penzije imaju donekle neznatniju ulogu. Studija jasno pokazuje da se samo jedna četvrtina Nemaca (25 procenata) konsultuje sa osiguravačima života o mogućnostima zbrinjavanja u starosti. Međunarodni prosek je 41 odsto. Nasuprot tome, Nemci se kao nijedna druga zemlja oslanjaju na porodicu i prijatelje kao savetodavce (54 procenta).

(Zeitschrift für Versicherungswesen, br. 22/2012, str. 724)

Pflege aus der „Mini-Bahr“. – Mini-Barova nega. „Pflege-Bahr“ bi, napominje autor članka, pre trebalo da se zove „Barova mini-nega“, jer ono što hoće da iznesu na tržište u pogledu dodatne privatne nege veoma je ograničeno rešenje. Naime, 1. januara 2013. ova usluga treba da bude na tržištu, koštaće 10 evra mesečno i – nakon počeka od pet godina – u slučaju nege plaćaćće se mesečno minimalnih 600 evra za stepen nege 3. Postoji državna potpora od pet evra mesečno; za to stoji na raspolaganju ukupno 90 miliona evra za prvu godinu, što je dovoljno za milion i po ugovora.

Troškovi zaključenja ugovora strogo su zauzdani (ne premašuju dvostruki iznos prve mesečne premije), dok ostali troškovi smeju da budu obračunati samo do visine od 10 odsto premije. Za likvidaciju je kod penzijskog saveza nemačkog rentnog osiguranja („Deutsche Rentenversicherung Bund“) organizovana jedna centralna služba sa 20 zaposlenih.

Osiguravači su objasnili da oni sa ovim uslovima mogu da kalkulišu i da iznesu ponudu. U službi prodaje ovakvo oduševljenje je, svakako, ograničeno, a mnogi smatraju da ova javna pažnja i državna podrška otvara vrata tome da

rizik u vezi sa negom naiđe na simpatije kako bi na kraju moglo da se prodaje odgovarajuće dodatno privatno pokriće. Nemački ministar zdravlja Bar (Bahr) putuje po Nemačkoj, i kao dobro plaćeni govornik na zasedanjima o prodaji „udara u bubnjeve“ za svoju sopstvenu uslugu za brigu o starosti, u nadi da će postići uspeh kao nekada Valter Rister (Walter Riester), što je ipak teško verovatno.

(Zeitschrift für Versicherungswesen, br. 23/2012, str. 755)

Dr Gabrielle Rolfes: Krankenversicherung 2020 – Wie sind wir zukünftig versichert? – Zdravstveno osiguranje u Nemačkoj 2020. godine – Kako ćemo biti osigurani u budućnosti? U članku se izveštava sa diskusionog foruma na kongresu pod nazivom „Medicina i zdravlje“, koji je u junu održan u Berlinu. Najeminentniji predstavnici nauke, struke i politike u svojim predavanjima davali su prognoze stanja do juna 2020. godine na temu iz naslova i istakli tri trenda: više konkurencije, to jest slobode izbora, pojačano uzajamno prodiranje elemenata zakonskog zdravstvenog osiguranja (GKV) i privatnog zdravstvenog osiguranja (PKV) u oba sistema, kao i više sopstvene brige za starost. Detaljno je objašnjeno konsolidovanje u oba sistema. O nemačkom privatnom zdravstvenom osiguranju čulo se mišljenje da nije trajno održivo.

(Zeitschrift für Versicherungswesen, br. 13-14/2012, str. 421-422)

Gute Schadenlage: Rückversicherer glänzen im dritten Quartal. – Dobri lejeri šteta: Reosiguravači sijaju u trećem kvartalu. - U članku se prikazuju periodična stanja tri reosiguravača: „Munich Re“, „Berkshire Hathaway“ i „Hannover Rück“.

Reosiguravajuće društvo broj jedan „Munich Re“ postavilo je finansijski cilj na tri milijarde evra i više. Na početku godine ovaj koncern računao je na dobit od dve i po milijarde evra, a rezultat prva tri kvartala više je nego ohrabrujući. Uprkos uraganu „Sendi“, iz ovog društva stižu optimistične izjave. Daju se pojedinačni podaci i o ostalim aktuelnim prirodnim katastrofama u svetu i o sumama pokrića šteta. Što se tiče „Berkshire Hathaway“, kaže se da je i kod ovog društva posao tekao izrazito dobro. Ovaj mešoviti koncern američkog multimilijardera Vorena Bafeta treći je po veličini reosiguravač u svetu. Krajem septembra dobit je povećana sa 7,2 na 10,3 milijarde dolara. Rezultat je poboljšan

pre svega investicijama koje su iznosile 489 miliona dolara. U godini katastrofa, 2011, tehnička dobit nakon devet meseci iznosila je samo 1,1 milijardu evra. Prihod od premija u osiguravajućoj delatnosti porastao je krajem septembra na 25,4 milijarde američkih dolara, od čega su 11,2 milijarde dolara došle iz reosiguranja. Reosiguravač „Hannover Rück“ takođe izveštava o izvrsnoj poslovnoj godini i računa sa dobiti od 800 miliona evra, što bi bilo više nego u rekordnim godinama 2007, 2009. i 2010. Blagodareći vrlo dobrim rezultatima kapitalnih ulaganja i povoljnom proteka šteta, ovaj reosiguravač može da poveća knjigovodstvenu vrednost po akciji sa blizu 20 na 49,12 evra. Daju se podaci o opterećenju velikim štetama koje su manje od očekivanih. Najveća pojedinačna šteta bila je suša u SAD. Takođe, navedeni su podaci o iznosima u vezi sa štetnim događajima koje pokriva ovo društvo.

(Versicherungswirtschaft, br. 22/2012, str. 1654)

Wechsel im Präsidentenamt GDV. – Promena u predsedništvu Udruženja delatnosti osiguranja Nemačke. GDV (Gesamtverband der Deutschen Versicherungswirtschaft) sa sedištem u Berlinu krovna je organizacija privatnih osiguravača u Nemačkoj. Njegova 474 preduzeća sa ravno 217.000 zaposlenih i licima koja se tu obrazuju nude ravno 450 miliona ugovora o osiguranju, obuhvatajući zaštitu od rizika i automatsko osiguravajuće pokriće novih rizika kako za privatna domaćinstva tako i za industriju, zanatstvo i javne ustanove. Sa uloženim kapitalom od 1.250 milijardi evra, privatna osiguravajuća društva imaju veliki značaj za nacionalnu privredu u pogledu investicija, rasta i zapošljavanja. Ovo udruženje vodi „dvanaestoglavu“ predsedništvo. Prvog rukovodioca bira predsedništvo iz svojih redova i on svoj rad obavlja kao počasni predsednik. U okviru nadolazećeg godišnjeg zasedanja predsedničko zvanje preuzeće dr Aleksander Erland, predsednik uprave društva „Wüstenrot & Würtembergische AG“. Pored ovog počasnog predsedništva, postoji glavno oficijelno poslovodstvo sa dr Jergom fon Firstenvertom (Jörg von Fürstenwerth) kao predsednikom, koji je istovremeno i poslovodni član predsedništva.

(Versicherungswirtschaft, br. 22/2012, str. 1654)

Gunther Held: Die Zeit ist reif für Aktuare. – Sazrelo vreme za aktuare. Ko hoće da gradi karijeru u menadžmentu kao aktuar, mora da ojača

svoje društvene i metodičke kvalitete i izvan sfere svoje konkretno delatnosti. U pitanju je sposobnost da se matematičke analize dovedu u menadžmentsku perspektivu. Vreme radi za aktuale. Malo je reći da je pogrešna predstava da je život jednog aktuala kontemplativan i da ga prati mir. Aktuarsko ovladavanje saznanjima o razvoju stanovništva u poslednjih 30 godina bilo je izazov prvog reda. Ona se nisu ograničavala samo na osiguranje života i pitanje kako se ugovori o privatnom životnom osiguranju i novim rizicima iz socijalnog osiguranja istovremeno dopunjavaju i delimično supstituišu. Pitanje je principijelne prirode i u vezi sa obezbeđenjem izravnjanja rizika. Sa finansijskom situacijom poslednjih i verovatno i budućih deset godina ovaj izazov dobija novu dimenziju. Stručnim jezikom u članku se objašnjava da će aktuari postati oni koji rešavaju probleme. Takođe su razmatrana pitanja podrške učešću aktuala na drugim područjima preduzeća, kao i pitanja o njihovoj mogućoj poziciji da u menadžmentu nekog osiguravajućeg društva deluju kao oni koji rešavaju probleme.

(Versicherungswirtschaft, br. 22/2012, str. 1692)

Datenschutz im BI-system vernachlässigt. – Zanemarena zaštita podataka u sistemu poslovne inteligencije. Poziv za uzbunu jedne savetničke firme: zaštita podataka i sigurnost glavne su za održanje IT sistema u osiguranju. Ukazuje se na tehničku primenu rešenja poslovne inteligencije, ali i na velike praznine. Tehnički aspekti zaštite podataka dostižu stepen zrelosti od samo 2,75 – od mogućih pet stepeni. To je rezultat istraživanja stepena primene BI-sistema (BI – biznis inteligencija ili poslovna inteligencija) u osiguranju. Širom Nemačke u roku od 18 meseci izgubljeno je više desetina hiljada osetljivih podataka iz preduzeća, i to krađom, hakerskim delovanjem ili nepažnjom. I mnogi osiguravači imali su loše iskustvo. Uprkos tome, mnogi osiguravači ovu temu još nisu uzeli dovoljno ozbiljno i zadovoljavaju se IT sigurnosnim standardima. U članku su dati odgovori koji se tiču ove teme, tj. analiziraju se rezultati ispitivanja o primeni BI-sistema u osiguranju koje je sprovedla agencija „Steria Mummert Consulting“.

(Zeitschrift für Versicherungswesen, br. 22/2012, str. 718)

Catarina Busch/Matthias Müller-Reichert/Mathias Schweikhard:
Berechnung und Ermittlung der Anrechnungsfähigen Eigenmittel auf

der Grundlage des Europäischen Aufsichtsstandards Solvency II. – Izračunavanje i iznalaženje izračunljivog sopstvenog kapitala na osnovu evropskog nadzornog standarda Solventnost II. Sa ciljem harmonizovanja i standardizacije (ujednačavanja) evropskog nadzornog sistema i sistema solventnosti, još 2000. godine lansiran je projekat Solventnost II, koji deluje u okviru Financial Service Action Plans. Cilj integrisanog evropskog unutrašnjeg tržišta pružanja finansijskih usluga trebalo je da bude postignut i za *de-latnost osiguranja putem harmonizovanih normi*. Okvirna direktiva za Solventnost II, koja je doneta već u 2009. godini, treba da se proširi i konkretizuje putem direktive Omnibus II. U ovom stručnom članku sveobuhvatno su, u tri poglavlja, analizirani i objašnjeni aktuelni status okvirne direktive, proces pronalaženja zaračunatih sopstvenih sredstava (Avialiable Solvency Margin) i obračun raspoloživih sopstvenih sredstava. Dat je opširan rezime, uz tri tabelarna prikaza.

(Zeitschrift für Versicherungswesen, br. 18/2012, str. 577-582)

A. 5: Abschreibungen in Südeuropa. – Otpisivanje u južnoj Evropi.

Dužnička kriza južnoevropskih zemalja uposlila je preko svih mera u 2011. godini nemačke osiguravače života i zdravlja, koji su, počev od svojih poslovnih modela, obavezani na kapitalna ulaganja. Pogled na poslovne izveštaje nemačkih osiguravača života i zdravstvenih osiguravača za 2011. pokazuje upadljivu suzdržanost što se tiče državnih zajmova PIGS zemalja i shodno tome otpisivanja dugova. Poslovni izveštaji pominju ovaj problem rečima „neznatan i majušan“. U članku se analiziraju podaci prema društvima izneseni u ovom izveštaju. Daje se i prognoza za 2012. godinu.

(Zeitschrift für Versicherungswesen, br. 22/2012, str. 721)

Prof. dr Matthias Beenken: Erfolgsmodell Versicherungsberater? –

Uspešan model osiguravajućeg savetnika? U vreme uvođenja zanatskog (trgovačkog) statusa osiguravajućeg savetnika u nemačkim propisima (članu 34e GewO), broj nosilaca dozvola bio je neznatan, a sada je povećan dva i po puta. U članku se detaljno (uz šest grafičkih prikaza) predstavlja empirijsko ispitivanje ove teme. Naime, prikazano je koja su kretanja u kontekstu smernica EU za zastupnike uticala na to stanje, kao i koje sve pojavne pravne forme ima nosilac

osiguravajućeg savetnika na tržištu osiguranja u Nemačkoj. Kritički se analizira i registar zastupnika.

(Zeitschrift für Versicherungswesen, br. 22/2012, str. 725-728)

Uwe Schmidt-Kasperek: Neue Ethik-Regeln für sauberen Versicherungsverkauf. – Nova etička pravila za prodaju osiguranja. Udruženje osiguravača u Nemačkoj (GDV) preradilo je svoj kodeks prodaje. Pooštrenim etičkim propisima osiguravajuća branša želi da se od jula 2013. godine pobrine za prodaju. Naspram kodeksa iz 2010, nemačko udruženje GDV objavilo je proširenu verziju na svojoj veb-stranici. Novi kodeks prodaje sadrži jedan segment instituta „Compliance“. Sledstveno tome, osiguravači treba da se pridržavaju jasnih pravila za preduzetničke priredbe, pozivanja, donacije i obraćanja. Cilj je da se izbegne svaka kolizija privatnih i poslovnih interesa. Istovremeno, branša hoće da se podvrgne dobrovoljnom preispitivanju sopstvenih etičkih pravila. Eksterni privredni kontrolor treba da preuzme ovaj zadatak u dvogodišnjem turnusu. Verovatno postoje različiti intenziteti kontrole. Osiguravač može da ispita sopstvenu „primerenost“ i „delotvornost“. Dok se ispitivanje primerenosti odnosi samo na to da li su etička pravila prikladno uneta u „sopstvene propise“, preko provere delotvornosti pronalazi se odgovor na pitanje da li osiguravač ova pravila stvarno primenjuje i poštuje. Očigledno, reč je o kompromisu između pojedinih članova udruženja delatnosti osiguranja GDV. U napisu se objašnjavaju sve novine. Pod naslovom „Klijenti iznad svega“, u posebnom poglavlju, razmatra se tema savetovanja i posredovanja, gde se doslovno kaže sledeće: „Uvažavanje opravdanih interesa i želja ima prednost nad provizionim interesima prodaje.“ Time osiguravač koji je potpisao kodeks postaje obavezan da se pre saradnje s nekim zastupnikom raspita o njemu na informativnom pultu za spoljnu službu osiguranja (AVAD). Zastupnici se moraju i dalje obrazovati i dokazati se u tom pogledu. U suprotnom, osiguravač treba da raskine saradnju sa zastupnikom. Novina je to da će zastupnici eksplicitno biti obavešteni da objašnjenje o šteti kod životnih osiguranja i osiguranja od nezgode moraju dokumentovati. U napisu se komentarišu i odnosi u vezi sa internet portalom. Kao ukazivanje na problematične strukturne prodaje, predložavaju se redaktorske promene legitimacije koja se podnosi klijentu. Uбудućе, zastupnici treba da navedu da li i za koju prodajnu organizaciju rade. Uz to, u rubrici Opšta pitanja osiguravačima se skreće pažnja da ne smeju da sarađuju

sa zastupnicima koji su prikrili kodeks. Saradnja treba da se prekine kada internet broker ne prikaže jasno koji se osiguravači porede .

(Zeitschrift für Versicherungswesen, br. 23/2012, str. 758)

M. S: Evolution statt Revolution. – Prodaja osiguranja: Evolucija umesto revolucije. Bez radikalnih rešenja u novoj evropskoj direktivi za zastupnike osiguranja *IMD 2*. Nije se desila revolucija u prodaji. Brisel povećava pritisak na polju regulative, ali ne zahteva nikakva radikalna rešenja za zastupanje u osiguranju. Evropska komisija objavila je u julu predlog nove evropske zastupničke direktive *IMD 2*. Kritički glasovi smatraju to kompromisnim predlogom između interesa osiguravača, zastupnika i potrošača, koji ne treba da uništi ceo sistem, nego da stimuliše dalji razvoj. Nije se obistinila bojazan da će Evropska komisija zabraniti provizije. Objašnjava se kako će to ubuduće biti regulisano kao na nekim tržištima poput Velike Britanije, koja zastupanje osiguranja života sprovodi preko maklera. Takođe je rečeno kako u prodaji osiguranja u Nemačkoj, koja u osiguranju lica radi na bazi pribavnih naknada od kojih žive velika prodajna društva – ali i mnogi makleri i isključivi zastupnici – neće doći do promene sistema. Jedno poglavlje posvećeno je transparentnosti plaćanja, drugo se odnosi na konsolidovanje kvaliteta u prodaji. („Za budućnost se preporučuje opuštenost: kvalitet ima svoju cenu, pa zašto to klijent ne bi spoznao, ako on kod zastupnika sklapa odnos poverenja?“). Takođe, razmatra se pitanje da li polise u vezi sa fondom mogu funkcionisati samo posredstvom honorara.

Na kraju se zaključuje da će dotičnu direktivu države primeniti već 2014, a do tada će se voditi mnoge diskusije i Direktiva će pretrpeti mnogobrojne promene. Za nemačke osiguravače i zastupnike, uprkos svim problemima, već sada postoji jasna poruka. Oni će i u budućnosti moći da žive od pribavne provizije.

(Zeitschrift für Versicherungswesen, br. 15/2012, str. 467-468)

Prevela i priredila: Gordana L. Popović

Poziv na saradnju

Poštovani,

Časopis „Tokovi osiguranja“, u izdanju Kompanije „Dunav osiguranje“, objavljuje originalne naučne i stručne radove, rasprave, analize i prikaze iz oblasti osiguravajuće delatnosti.

Vaša saradnja i stručno znanje doprineli bi razvoju teorije i prakse osiguranja.

Buduće saradnike redakcija moli da se pri pisanju tekstova pridržavaju sledećih uputstava i navedu sve relevantne podatke:

- *puno ime, prezime i srednje slovo autora*
- *pun naziv i sedište ustanove u kojoj je autor zaposlen*
- *slati samo članke na srpskom ili engleskom jeziku*
- *dužina sažetka (apstrakta) treba da iznosi od 100 do 150 reči*
- *navesti ne više od deset ključnih reči*
- *rezime članka treba da bude do jedne desetine dužine članka*
- *fusnote pisati pri kraju strane*
- *lista referenci (citirana literatura) treba da obuhvati bibliografske izvore, koji se navode isključivo u zasebnom odeljku, na kraju članka.*

Bez navedenih podataka rukopisi se neće uzimati u razmatranje.

Rukopis se kuca srednjim proredom do ukupno 45.000 znakova.

Članak ne sme biti ranije objavljivani.

Objavljivanjem članka sva autorska prava prelaze na časopis „Tokovi osiguranja“.

Redakcija bi bila zahvalna ako biste priloge dostavili na CD-u ili na e-mail adresu.

Adresa Redakcije:

*Kompanija „Dunav osiguranje“ a.d.o, za Redakciju časopisa „Tokovi osiguranja“
Beograd, Makedonska 4, Telefon: +381 11 3245 142, e-mail: redakcija@dunav.rs*

Invitation for Cooperation

Dear Sirs,

Insurance Trends Journal issued by Dunav Insurance Company publishes original scientific and technical papers, discussions, analyses and reviews in the field of insurance.

You are welcome to contribute with your professional knowledge to the development of insurance theory and practice.

Editorial office invites future contributors to observe the following rules and indicate all relevant details:

- *Full name and middle initial of the author.*
- *Full name and head office of the institution the author is employed with.*
- *Only articles in Serbian or English should be sent.*
- *The summary (abstract) should be 100 - 150 words long.*
- *Not more than ten key words should be stated.*
- *The article summary should be up to one tenth of the article's length.*
- *Footnotes should be written at the end of the page.*
- *References (quoted bibliography) should include bibliography sources which are exclusively listed in a separate section at the end of the article.*

Texts without the indicated details will not be considered.

Texts should be typed in 1.5 lines spacing with up to 45.000 characters.

Articles must not have been published previously.

Upon article's publication all copyrights will be transferred to Insurance Trends Journal.

Editorial office would appreciate the contributions on a CD or at the e-mail address.

Editorial office address:

*Dunav Insurance Company a.d.o, for editorial office of Insurance Trends Journal
Belgrade, Makedonska 4, Telephone: +381 11 3245 142, e-mail: redakcija@dunav.rs*

**DUNAV
OSIGURANJE**